

The Project Gutenberg eBook of Sallimus: Itämainen kertomus, by Voltaire

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Sallimus: Itämainen kertomus

Author: Voltaire

Translator: O. A. Kallio

Release date: April 7, 2014 [EBook #45340]

Language: Finnish

Credits: Produced by Tapio Riikonen

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK SALLIMUS: ITÄMAINEN KERTOMUS ***

SALLIMUS

Itämainen kertomus

Kirj.

Voltaire

Suomentanut

O. A. Kallio

Arvi A. Karisto, Hämeenlinna

1918.

Ranskalainen alkuteos ZADIG, ou la destinée ilmestyi 1747

SISÄLLYS:

Hyväksymys.

Zadigin tarinaa koskeva Sadin omistuskirjelmä sulttaanitar Sheraalle.

Zadig eli Sallimus.

I. Silmäpuoli.

II. Nenä.

III. Koira ja hevonen.

IV. Kateellinen.

V. Jalomielinen.

VI. Ministeri.

VII. Kinastelut ja vastaanotot.

VIII. Mustasukkaisuus.

IX. Piesty nainen.

X. Orjuus.

XI. Rovio.

XII. Illallinen.

XIII. Kohtaus.

XIV. Tanssi.
XV. Siniset silmät.
XVI. Rosvot.
XVII. Kalastaja.
XVIII. Basiliski.
XIX. Taistelut.
XX. Erakko.
XXI. Arvoitukset. Viiteselitykset.

HYVÄKSYMYS [1]

Minä allekirjoittanut, joka olen pitänyt itseäni viisaana, vieläpä nerokkaana ihmisenä, olen lukenut tämän käsikirjoituksen ja huomannut sen, vasten tahtoaanikin, omituiseksi, huvittavaksi, siveelliseksi, filosofiseksi, ansiokkaaksi miellyttämään niitäkin, jotka vihaavat romaaneja. Niinpä olenkin kieltänyt sen julkaisemisen ja vakuuttanut tuomarille, että se on inhoittava teos.

ZADIGIN TARINAA KOSKEVA SADIN OMISTUSKIRJELMÄ SULTTAANITAR SHERAALLE [2]

Sheval-kuun 18 p. Hedshran vuonna 837.[3]

Silmien hurma, sydämien tuska, neron valo! Minä en suutele jalkojesi tomua, koska sinä tuskin ollenkaan kävelet, ja silloinkin vain Iranin matoilla tai ruusuilla. Minä tarjoan sinulle käännöksen erään vanhan viisaan kirjasta, joka oli siinä onnellisessa asemassa, ettei hänellä ollut mitään tekemistä, ja sentähden kulutti aikaansa kirjoittamalla Zadigin historian, teoksen, joka sisältää enemmän kuin se näyttää sisältävän. Pyydän sinua lukemaan sen ja ilmaisemaan mielipiteesi sen suhteen; sillä vaikkapa oletkin elämäsi keväässä, vaikkapa kaikki nautinnot ovat sinulle tarjona, vaikkapa oletkin kaunis ja hengenlahjasi korottavat kauneuttasi, vaikkapa sinulle suitsutetaan ylistystä illasta aamuun, ja vaikkapa siis kaiken tämän johdosta olisit oikeutettu olemaan aivan vailla tervettä järkeä, niin siitä huolimatta sinulla on sangen viisas äly ja sangen hieno maku, ja minä olen kuullut sinun puhelevan viisaammin kuin pitkäpartaisten ja suippolakkisten vanhain dervishien.[4] Sinä olet vaitelias, mutta sinä et ole epäluuloinen; sinä olet lempeä, mutta et heikko; sinä teet hyvää, mutta ymmärtäväisesti; sinä rakastat ystäviäsi etkä tee ketään vihemieheksesi. Sinun sukkeluutesi ei ota koskaan panettelua purevuutensa välikappaleeksi; sinä et sano pahaakaan etkä tee sitä, niin suunnattoman helppoa kuin sinulle olisikin siten menetellä. Sanalla sanoen, sielusi on aina näyttänyt minusta yhtä puhtaalta kuin kauneutesi. Onpa sinulla taipumusta filosofiaankin, mikä seikka on saattanut minut uskomaan, että tämä vanhan viisaan kirja miellyttää sinua enemmän kuin ketään muuta naista.

Se on alkujaan kirjoitettu kaldean kielellä, jota emme kumpikaan ymmärrä. Se käännettiin arabian kielelle kuuluisan sulttaanin Ulugh-Bekin[5] huvittamiseksi. Siihen aikaan arabialaisten ja persialaisten keskuudessa olivat muodissa "Tuhat yksi yötä", "Tuhat yksi päivää" y.m. satukirjat. Ulugh piti enemmän Zadigin lukemisesta, mutta sulttaanittaret olivat ihastuneet "Tuhat yksi yötä"-kokoelmaan. "Miten te voitte", sanoi viisas Ulugh heille, "pitää parempina sellaisia tarinoita, joissa ei ole mitään järkeä ja joista ei ole mitään hyötyä?" — "Juuri senvuoksi me pidämmekin niistä", vastasivat sulttaanittaret.

Minä tiedän varmasti, että sinä et ole heidän kaltaisensa, vaan olet todellinen Ulugh. Vieläpä toivon, että kun olet kyllästynyt tavallisiin tarinoimisiin, jotka ovat jokseenkin "Tuhannen ja yhden yön" tapaisia, mutta paljon ikävämpiä, minä voin saada kunnian hetkisen aikaa jutella järkevästi kanssasi. Jos olisit ollut Filippoksen pojan Skanderin[6] aikuinen Thalestris tai Suleimanin[7] aikuinen Saban kuningatar, niin epäilemättä nämä kuninkaat olisivat matkustaneet *sinun* luoksesi.

Minä rukoulen taivaallisia hyveitä, että riemusi olisivat täydelliset, kauneutesi ainainen ja onnesi loputon.

Sadi.

ZADIG ELI SALLIMUS

I Silmäpuoli

Kuningas Moabdarin aikana eli Babylonissa eräs nuori mies nimeltä Zadig. Hänen hyvät

synnynnäiset luonnonlahjansa oli kasvatusta täydentänyt. Vaikka hän oli rikas ja nuori, niin hän osasi hillitä intohimonsa. Hän ei himoinnut mitään; hän ei tahtonut aina olla oikeassa, ja hän osasi pitää arvossa toisten heikkouksia. Oli ihmeellistä nähdä, että hän, niin nerokas kuin olikin, ei koskaan kohdistanut ivaansa noihin perin haihatteleviin, löyhiin ja meluaviin lausuntoihin, noihin julkeihin panetteluihin, noihin tyhmiin arvosteluihin, noihin karkeihin pilapuheisiin, tuohon tyhjään sanatulvaan, joka Babylonissa kulki keskustelun nimellä. Hän oli oppinut Zoroasterin^[8] ensimmäisestä kirjasta, että itserakkaus on kuin tuulella täytetty pallo, josta myrskyt syöksyvät ulos, kun siihen pistää reiän. Zadig ei myöskään kerskunut halveksivansa naisia tai ylpeilyt heidän voittamisestaan. Hän oli jalomielinen; hän ei pelännyt voittaa puolelleen kiittämättömiäkin, noudattaen siinä Zoroasterin ylevää neuvoa: "Kun syöt, niin anna ruokaa koirillekin, vaikka ne purisivatkin sinua."

Hän oli myös mahdollisimman viisas, sillä hän pyrki elämään viisasten seurassa. Vanhain kaldealaisten oppeihin perehtyneenä hän tiesi luonnon peruslaeista niin paljon kuin silloin niistä yleensä tiedettiin. Ja tunsikin metafysiikkaa siinä määrin kuin niinä aikoina sitä tunnettiin, toisin sanoen sangen niukasti. Hän oli varmasti vakuuttunut siitä, että vuosi, huolimatta hänen aikansa uudesta filosofiasta, sisälsi 365 kokonaista ja lisäksi neljänneksen päivää, ja että aurinko sijaitsi maailman keskipisteessä. Ja kun ylilmaagit^[9] loukkaavan kopeasti sanoivat hänelle, että hänellä oli väärät mielipiteet, ja että hän niinmuodoin oli valtion vihollinen, jos uskoi auringon kiertävän itsensä ympäri ja vuodessa olevan kaksitoista kuukautta, niin hän oli vaiti, osoittamatta vihastusta tai ylenkatsetta.

Omistaessaan suuret rikkaudet ja siis myös paljon ystäviä, hyvän terveyden ja miellyttävän ulkomuodon, oikeaan osuvan ja maltillisen ymmärryksen, ylevän ja vilpittömän sydämen, Zadig luuli voivansa olla onnellinen. Hän aikoi mennä naimisiin Semiran kanssa, joka kauneutensa, syntyperänsä ja varallisuutensa tähden oli Babylonin enimminkin toivottu neito. Hän tunsikin tätä kohtaan puhdasta ja voimakasta kiintymystä, ja Semira puolestaan rakasti häntä kiihkeästi.

Se onnellinen hetki, jonka tuli heidät yhdistää, oli jo aivan lähellä, kun he kerran, käyskellessään yhdessä erään Babylonin portin luona, Eufraatin rantaa koristavien palmujen varjossa, näkivät miekoilla ja jousilla varustettujen miesten tulevan heitä kohti. Ne olivat nuoren Orkanin, erään ministerin veljenpojan, kätyrejä, jolle hänen setänsä imartelijat olivat uskotelleet, että kaikki oli hänelle luvallista. Hänellä ei ollut rahtuakaan Zadigin suloudesta ja hyveistä, mutta luullen olevansa paljoa korkeammalla hän oli kiukuissaan siitä, että hänet oli syrjäytetty. Tämä mustasukkaisuus, joka johtui yksinomaan hänen turhamaisuudestaan, saattoi hänet siihen luuloon, että hän muka hurjasti rakasti Semiraa. Niinpä hän tahtoi ryöstää hänet. Rosvot kävivät Semiraan käsiksi, vieläpä raa'assa kiihkossään haavoittivat häntä ja vuodattivat tuon suloisen olennon verta, jonka pelkkä näkeminen olisi voinut hellyttää itse Immaus-vuoren tiikeritkin.

Semira parkui sydäntäviiltävästi, valittaen:

"Voi rakas sulhoni! Minut riistetään siltä, jota minä jumaloin!"

Hän ei välittänyt rahtuakaan omasta vaarastaan; hän ajatteli ainoastaan rakasta Zadigiaan. Tämä taas sillä välin puolusti häntä kaikella sillä voimalla, jonka miehuus ja rakkaus antavat. Apunaan vain kaksi orjaansa hän lopulta ajoi rosvot pakoon ja vei verisen ja taintuneen Semiran tämän kotiin. Siellä neito avasi silmänsä, näki vapauttajansa ja lausui:

"Oi Zadig! Ennen rakastin minä sinua sulhasenani; nyt minä rakastan sinua lisäksi kunniani ja elämäni pelastajana."

Milloinkaan ei mikään sydän ole ollut kiitollisempi kuin Semiran; milloinkaan ei hurmaavampi suu ole tulkinnut hellempää mielenväreitä niillä tulisilla sanoilla, joita innoittaa suurimman hyväntuon tunne ja puhtaimman rakkauden suloisin hurmaus. — Semiran vamma oli vähäpätöinen ja parani pian. Zadig oli vaarallisemmin haavoitettu; nuoli oli tehnyt häneen syvän haavan silmän lähelle. Semira rukoili lakkaamatta jumalia tekemään hänen rakastettunsa terveeksi. Hänen silmänsä olivat päivät päästään ja yöt läpeensä täynnä kyyneliä: hän odotti sitä hetkeä, jolloin Zadig voisi taas iloita hänen näkemisestään; mutta haavoitettuun silmään kohonnut paise saattoi pelkäämään pahinta. Siksi lähetettiin Memfiistä saakka hakemaan kuuluisaa lääkäriä Hermestä, joka saapuikin suuren seurueen kera. Tämä kävi sairaana luona ja julisti, että hän tulisi kadottamaan toisen silmänsä. Vieläpä hän ennusti päivän ja hetkenkin, jolloin tuo onnettomuus tapahtuisi.

"Jos se olisi ollut oikea silmä", lausui hän, "niin olisin voinut sen parantaa; mutta vasemman silmän vammat ovat parantumattomat."

Koko Babylon surkutteli Zadigin kohtaloa ja samalla ihmetteli Hermeen syvällistä viisautta. Kahta päivää myöhemmin paise puhkesi itsestään, ja Zadig parani täydellisesti. Hermes sepitti nyt kirjan, jossa hän todisteli, ettei hänen olisi pitänyt parantua. Zadig ei sitä lukenut; mutta niin pian kuin voi lähteä ulos hän valmistauti käymään sen luona, joka oli hänen elämänonnensa toivona ja jota varten yksin hän halusi säilyttää silmänsä. Semira oli jo kolme päivää ollut maalla. Tiellä kuuli Zadig tämän kauniin naisen äännekkäästi julistaneen, että hän tunsikin voittamatonta vastenmielisyyttä silmäpuolia kohtaan, ja sentähden hän viime yönä oli mennyt Orkanin vaimoksi. Tästä uutisesta Zadig meni tainnoksiin. Hänen tuskansa vei hänet haudan partaalle. Hän oli kauan sairaana. Vihdoin kuitenkin järki pääsi voitolle surusta, vieläpä kaiken sen kamaluus, mitä hän oli kokenut, oli omiaan häntä lohduttamaankin. Hän sanoi:

"Koska olen saanut kokea niin julmaa oikullisuutta hovissa kasvaneen neidon puolelta, niin tahdon valita itselleni vaimon keskisäädystä."

Hän valitsi Azoran, kaupungin järkevimmän ja jalosyntyisimmän neidon, ja nai hänet. Yhden

kuukauden hän sitten eli tämän kanssa mitä suloisimmassa lemмен hurmassa. Vaimossaan hän huomasi ainoastaan jonkin verran kevytmielisyyttä ja melkoista taipumusta pitämään aina parhaiten kasvatettuja nuoria miehiä samalla myös kaikista nerokkaimpina ja kunnollisimpina.

II Nenä

Eräänä päivänä Azora saapui kotiin kävelyiltä kovin vihaisena ja kiivaasti meluten.

"Mikä sinun on, rakas puolisoni?" sanoi Zadig. "Mikä on saattanut sinut noin suunniltasi?"

"Ah!" sanoi Azora. "Sinä tekisit minun laillani, jos olisit nähnyt sen näytelmän, josta minä juuri tulen. Menin näet lohduttamaan nuorta leskeä, Kosrua, joka pari päivää sitten laitatti nuorelle miehelleen hautapatsaan tuonne niittyä reunustavan puron varrelle. Hän lupasi silloin surussaan jumalille oleskella tämän haudan luona niin kauan kuin puro virtaisi sen vieritse."

"Kas vaan!" sanoi Zadig. "Siinäpä onkin vasta oiva nainen, joka todella rakasti miestänsä."

"Ah!" virkkoi Azora. "Jospa tietäisit, mitä hän puuhasi, kun kävin häntä katsomassa."

"Mitä sitten, armas Azora?"

"Hän antoi johtaa puron juoksun toisaanne."

Azora alkoi jälleen purkaa suustaan niin loputtomasti herjauksia ja puhkesi niin rajusti sättimään tuota nuorta leskeä, että sellainen hyveellä kerskuminen ei enää ollut Zadigille mieleen.

Hänellä oli eräs ystävä nimeltä Kador; tämä oli yksi niitä nuoria miehiä, joilla hänen vaimonsa silmissä oli enemmän kuntoa ja ansioita kuin muilla. Tämän hän teki uskotukseen ja vahvisti hänen uskollisuuttaan, niin hyvin kuin voi, melkoisella lahjalla.

Azora oli mennyt pariksi päiväksi erään ystävättärensä luo maalle ja palasi kolmantena päivänä kotiin. Täällä palvelijat itkusilmin ilmoittivat hänelle, että hänen miehensä oli edellisenä yönä äkkiä kuollut ja etteivät he muka olleet rohjenneet tuoda hänelle siitä surusanomaa, vaan olivat heti haudanneet Zadigin hänen isiensä hautaan puutarhan päähän. Azora itki, repi hiuksiaan ja vannoi hänkin kuolevansa.

Iltasella saapui Kador ja pyysi puhutella häntä. Yhdessä he sitten itkivät. Seuraavana päivänä he jo itkivät vähemmän ja aterioivat yhdessä. Kador uskoi hänelle, että hänen ystävänsä oli kuollessaan jättänyt hänelle suurimman osan omaisuuttaan, ja antoi Azoran ymmärtää, että hän tuntisi itsensä onnelliseksi voidessaan jakaa omaisuutensa hänen kanssaan. Rouva itki ja suuttui kovin, mutta lauhtui lopuksi. Ja illallinen kestitkin jo paljoa kauemmin kuin päivällinen; keskustelu muuttui samalla tuttavallisemmaksi. Azora piti vainajasta kiitospuheen, mutta vakuutti samalla hänellä olleen vikoja, joista Kador oli vapaa.

Kesken syönnin Kador äkkiä valitti ankaraa pernakipua. Levottomana ja huolekkaana rouva silloin tuotti paikalle kaikki mahdolliset hajuöljyt, joilla hänen oli tapana parfymoida itseänsä, koetellakseen, eikö mahdollisesti joku niistä auttaisi pernakipuun. Hän valitti kovasti sitä, ettei suuri Hermes enää ollut Babylonissa. Vieläpä hän suvaitsi painellakin sitä kuvetta, jossa Kador tunsu noita ankaria tuskia.

"Vaivaako tämä kauhea tauti sinua useastikin?" hän kysyi täynnä sääliä.

"Se saattaa minut joskus aivan haudan partaalle", vastasi Kador. "Eikä siihen löydy muuta kuin yksi ainoa lievittävä lääke, nimittäin se että asetetaan kupeelleni edellisenä päivänä kuolleen ihmisen nenä."

"Sepä kummallinen lääke", arveli Azora.

"Ei sen kummallisempi kuin herra Arnoun^[10] pussit halvausta vastaan."

Tämä syy ynnä tuon nuoren miehen erinomaiset ansiot saivat rouvan vihdoin tekemään päätöksensä. Hän virkkoi:

"Toivottavasti ei enkeli Asrael kiellä mieheltäni, hänen siirtyessään eilisestä maailmasta huomiseen maailmaan, sen vuoksi pääsyä Tshinavarin sillan yli, että hänen nenänsä ei toisessa elämässä ole aivan yhtä pitkä kuin ensimmäisessä."

Sitten hän otti partaveitsen, meni miehensä haudalle, kostutti sitä kyynelillään ja aikoi ryhtyä leikkaamaan haudassa suorana lepäävän Zadigin nenää.

Silloin Zadig kohoaa pystyyn, suojellen toisella kädellä nenäänsä ja toisella työntäen partaveistä pois.

"Rakas vaimoni!" hän virkkaa hellästi. "Älä melua ja pauhaa enää niin kovasti nuorta Kosrua vastaan! Aikeesi leikata minulta nenäni on hyvin verrattavissa puron pois johtamiseen."

III Koira ja hevonen

Zadig sai kokea, että avioliiton ensimmäinen kuukausi, Zend-kirjan sanojen mukaisesti, on hunajakuukausi ja toinen marunakuukausi. Hänen täytyikin jonkin ajan perästä erota Azorasta, jonka kanssa hänen oli käynyt liian vaikeaksi elää, ja nyt hän etsi tyydytystä luonnon tutkimisesta.

"Kukaan ei ole onnellisempi", sanoi hän, "kuin filosofi, joka lukee luonnon suurta kirjaa, minkä Jumala on asettanut silmiemme eteen. Hänen keksimänsä totuudet ovat kokonaan hänen; hän ravitsee ja ylentää sieluaan; hän elää rauhallisena eikä hänen tarvitse pelätä mitään ihmisten puolelta; eikä hänen hellä puolisonsa tule koskaan leikkaamaan häneltä nenää."

Tällaisten aatteiden valtaamana hän vetäytyi erääseen maataloon Eufratin rannalle. Siellä hän ei huolinut laskea, kuinka monta vesipisaraa sekunnissa vierii sillan kaarien alitse tai satoiko hiiren kuussa yhtä kuutiotuunaa enemmän vettä kuin lampaan kuussa. Hän ei myöskään vähääkään kuvitellut voivansa tehdä silkkiä lukinverkosta tai porsliinia särkyneistä pulloista.^[11] Sen sijaan hän tutki huolellisesti eläinten ja kasvien ominaisuuksia ja saavutti siinä pian sellaisen taidon, että voi sen avulla keksiä tuhat eroavaisuutta siinä, missä muut ihmiset näkivät vain yhdenmukaisuutta.

Kävellessään eräänä päivänä pienen metsikön lähellä hän äkkäsi erään kuningattaren eunukeista useain hovipalvelijain kera rientävän häntä kohti. Kaikki he näyttivät olevan mitä suurimmassa hädässä ja juoksentelevat sinne tänne aivan kuin päättömät, jotka ovat kadottaneet jonkin arvokkaampia kalleuksiaan ja nyt etsivät sitä.

"Nuori mies", virkkoi ylieunukki, "etkö kenties ole nähnyt kuningattaren koiraa?"

"Se on narttu eikä uroskoira", vastasi Zadig vaatimattomasti.

"Sinä olet oikeassa", lausui ylieunukki.

"Se on hyvin pieni lintukoira", jatkoi Zadig. "Se on äskettäin penikoinut ja ontuu hiukan vasenta etukäpääläänsä; lisäksi on sillä hyvin pitkät korvat."

"Sinä olet siis nähnyt sen?" kysyi ylieunukki aivan hengästyneenä.

"En suinkaan", vastasi Zadig. "Minä en ole sitä milloinkaan nähnyt enkä ole edes tiennytkään, että kuningattarella on narttukoira."

Aivan samaan aikaan oli kohtalon tavanomaisesta oikusta kuninkaan tallin kaunein hevonen päässyt erään tallirengin käsistä karkuun Babylonin tasangoille. Ylitallimestari riensi kaikkien tallimiesten kera sen jälkeen yhtä hätäisenä kuin ylieunukki koiran perästä. Ylitallimestari kääntyi Zadigin puoleen ja kysyi tältä, oliko hän kenties nähnyt kuninkaan hevosta.

"Se hevonen", vastasi Zadig, "nelistää mainiosti. Se on viisi jalkaa korkea, pienikaviainen; sen häntä on kolme ja puoli jalkaa pitkä. Nastat sen suitsissa ovat kolmenkolmatta karaatin kultaa, ja sen kengät ovat yksitoista-osaista hopeaa."

"Mitä tietä se on mennyt, missä se on?" hätäili ylitallimestari.

"En minä ole sitä nähnyt", vastasi Zadig, "enkä edes koskaan kuullut siitä puhuttavankaan."

Ylitallimestari ja ylieunukki luulivat tietysti Zadigin varastaneen sekä kuninkaan hevosen että kuningattaren koiran. Niinpä he antoivatkin viedä hänet suuren desterhamin^[12] kokouksen eteen, ja tämä tuomitsi hänet saamaan solmupiiskaa sekä karkoitettavaksi loppuiäkseen Siperiaan. Tuskin oli tuomio julistettu, kun sekä hevonen että koira löytyivät. Kiusallinen välttämättömyys pakotti tuomarit nyt peruuttamaan päätöksensä; kuitenkin he tuomitsivat Zadigin maksamaan neljäsataa unssia kultaa, koska oli kieltänyt nähneensä sitä minkä selvästi oli nähnyt. Hänen täytyi suorittaa sakko heti; vasta sitten sallittiin Zadigin puolustaa asiaansa suuren desterhamin neuvoston edessä. Hän lausui seuraavasti:

"Oikeuden tähdet, viisauden uumenet, totuuden kuvastimet, joilla on lyijyn painavuus, raudan kestävyys, timantin kirkkaus ja paljon yhtäläisyyttä kullan kera! Koska minun on sallittu puhua tämän korkean kokouksen edessä, niin vannon Ormuzdin^[13] nimessä, etten ole milloinkaan nähnyt kuningattaren arvoisaa koiraa enkä kuningasten kuninkaan^[14] pyhitettyä hevosta. Tietäkää siis, miten on asian laita. Olin kävelyllä sen metsikön läheisyydessä, jossa sitten kohtasin kunnioitettavan eunukin ja sangen kuuluisan ylitallimestarin. Silloin näin hiekassa erään eläimen jäljet ja päätin helposti niiden olevan pienen koiran jälkiä. Kepeät, pitkulaiset vaot, jotka olivat painuneet käpäläin jälkien väliin hiekan kohopaikkoihin, ilmaisivat minulle, että se oli narttukoira, jonka nännit riippuivat alhaalla ja joka siis oli penikoinut muutamia päiviä sitten. Toiset, edellisistä poikeavat jäljet, jotka näkyivät alituisesti hiponeen hiekan pintaa etukäpäläin vieressä, osoittivat minulle sillä olleen sangen pitkät korvat. Ja kun lisäksi huomasin, että yksi käpälä ei ollut tehnyt hiekkaan niin syvää jälkeä kuin kolme muuta, niin ymmärsin, että kaikkein armollisimman kuningattaremme koira hiukan ontui, jos niin tohdin sanoa.

"Mitä sitten tulee kuningasten kuninkaan hevoseen, niin tietäkää, että minä kävellessäni mainitun metsikön teitä huomasin hevosenkenkän jälkiä, jotka kaikki olivat yhtä kaukana toisistaan. Siinäpä hevonen — ajattelin itsekseni — joka nelistää mainiosti. Eräällä kapealla tiellä, jonka leveys on vain seitsemän jalkaa, oli puiden tomu molemmin puolin tietä, kolme ja puoli jalkaa tien keskikohdasta, pyyhitty pois. Sillä hevosella — päätelin mielessäni — on kolme ja puoli jalkaa pitkä häntä, joka huiskiessaan oikealle ja vasemmalle on pyyhkinnyt tomun puista. Lisäksi huomasin puiden alla, jotka muodostivat viisi jalkaa korkean lehtikatoksen, äskettäin pudonneita lehtiä ja ymmärsin siitä, että hevonen oli ulottunut niihin ja että se siis oli noin viiden jalan korkuinen. Sen suitsien taas luulisin olevan kolmenkolmatta karaatin kultaa, sillä se oli hieronut niiden heloja erääseen kiveen, jonka huomasin koetinkiveksi ja jolla sitten tein kokeen. Vihdoin päätelin niistä merkeistä, joita sen kengät olivat tehneet erääseen toiseen kivilajiin, että se oli

kengitetty yksitoista-osaisella hopealla".^[15]

Kaikki tuomarit ihmettelivät Zadigin syvällistä ja terävää arvostelukykyä. Tieto siitä saapui aina kuninkaan ja kuningattaren korviin. Ei puhuttukaan muusta kuin Zadigista etuhuoneissa, salongeissa ja kabineteissa; ja vaikka useat maagit arvelivat, että hänet oli noitana poltettava, määräsi kuningas, että hänelle oli maksettava takaisin tuo neljänsadan kultaunssin sakko, johon hänet oli tuomittu. Aktuaarit, oikeudenpalvelijat ja prokuraattorit saapuivatkin hänen luokseen suurella touhulla tuomaan takaisin hänen neljänsataa unssiansa. He pidättivät niistä ainoastaan kolme satayhdeksänkymmentäkahdeksan unssia oikeuskuluihin, ja heidän palvelijansa pysyivät tietysti juomarahaa.

Zadig tiesi nyt, kuinka vaarallista joskus oli liallinen viisaus, ja päätti lujasti, ettei ensi kerralla puhuisi mitä oli nähnyt.

Sellainen tilaisuus sattuihin kohta. Eräs valtiovanki karkasi ja livisti Zadigin ikkunain ohitse. Tiedusteltiin Zadigilta, mutta hän ei vastannut mitään. Kuitenkin näytettiin toteen, että hän oli katsellut ikkunasta. Tästä rikoksesta hänet tuomittiin viidensadan kultaunssin sakkoon, ja Babylonin tavan mukaan hän kiitti tuomareitansa näiden suopeudesta. "Suuri Jumala", hän sanoi itsekseen, "kuinka onkaan valitettavaa kävellä metsässä, missä kuningattaren koira ja kuninkaan hevonen ovat juoksennelleet! Kuinka onkaan vaarallista kurkistaa ulos ikkunasta, ja kuinka vaikeaa olla tässä elämässä onnellinen!"

IV Kateellinen

Zadig tahtoi nyt filosofian ja ystävyiden avulla lohduttautua niistä onnettomuuksista, joilla kohtalo oli häntä kolhinut. Hän omisti eräässä Babylonin esikaupungissa aistikkaasti koristellun talon, jonne hän kokosi kaikkea sellaista taidetta ja iloa, mikä sopi kunnialliselle ihmiselle. Aamuisin oli hänen kirjastonsa avoinna kaikille oppineille ja iltaisin oli pöytä katettu hyvälle seuralle. Mutta pian hän huomasi, kuinka vaarallisia oppineet ovat. Syntyi näet ankara kiista eräästä Zoroasterin säädöksestä, joka kielsi syömästä aarnikotkan lihaa.^[16]

"Kuinka voidaan sellaista kieltää", inttivät toiset, "jollei koko eläintä ole olemassakaan?"

"Sen täytyy olla olemassa", väittivät taas toiset, "koska Zoroaster kerran ei salli sen lihaa syötävän."

Zadig tahtoi sovitella ja virkkoi:

"Jos aarnikotkia on olemassa, niin me emme niitä syö; jollei niitä ole, niin vielä vähemmän me silloin niitä syömme; ja niinpä me kaikki tottelemme Zoroasterin kieltoa."

Eräs oppinut, joka oli kirjoittanut 13 nidosta aarnikotkan ominaisuuksista ja muutenkin oli valtainen theurgi (tietäjä), kiiruhti syyttämään Zadigia erään Yebor^[17] nimisen ylimaagin edessä, joka oli kaikista kaldealaisista typerin ja siis myös kiihkomielisin. Tämä mies olisi tahtonut seivästää Zadigin, suuremmaksi kunniaksi auringolle, ja sitten ladella Zoroasterin rukouskirjaa sitä tyytyväisemmällä äänellä. Kador ystävä — hyvä ystävä on suuriarvoisempi kuin sata pappia — lähti vanhan Yeborin luo ja lausui:

"Eläköön aurinko ja aarnikotkat! Varo rankaisemasta Zadigia, sillä hän on pyhimys! Hänellä on aarnikotkia kanalassaan eikä hän syö niitä. Sen sijaan hänen syyttäjänsä on kerettiläinen, joka julkeaa väittää, että kaniinit ovat halkijaikaisia ja täysin saastattomia".^[18]

"No hyvä!" sanoi Yebor ja pudisteli kaljua päätänsä. — "Zadig on seivästettävä, koska on ajatellut pahaa aarnikotkista, ja tuo toinen siitä, että on puhunut pahaa kaniineista."

Kador sovitti sentään koko jutun käyttämällä apunaan erästä tyttöä, joka oli synnyttänyt hänelle lapsen ja jolla oli suuri vaikutusvalta maagien neuvostossa. Ketään ei seivästetty, mikä tosin saattoi useat oppitohtorit murisemaan ja ennustelemaan koko Babylonin tuhoa. Zadig huudahti:

"Mitä merkitsee koko onni? Kaikki tässä maailmassa vainoo minua, yksinpä olemattomat oliotkin." Hän kirosi oppineet ja tahtoi elää enää ainoastaan hyvässä seurassa.

Hän kokosi luokseen Babylonin kunnioitetuimmat miehet ja rakastettavimmat naiset. Hän tarjosi mitä hienoimpia illallisia, joiden edellä usein oli konsertteja ja joita elähytti mitä hurmaavin keskustelu. Siitä hän oli osannut karkoittaa tuon turhan halun ylvästellä neroudella, mikä on varmin keino osottautua hölmöksi ja turmella loistavinkin seura. Ei ystävien eikä ruokien valinta tapahtunut turhamaisuudesta, sillä kaikessa hän piti oleellista parempana kuin näennäistä. Siten hän saavutti kaikkialla todellisen arvonannon, vaikkapa ei sitä tavoitellutkaan.

Vastapäätä hänen taloaan asui Arimazes, henkilö, jonka ilkeä sisu kuvastui hänen karkeasta naamastaan. Ollen sappitautinen ja ylpeyden paisuttama hän samalla oli ikävyyttävä kaunosielu. Koska hän ei ollut milloinkaan onnistunut saamaan mitään aikaan maailmassa, niin hän kosti parhaamalla sitä. Rikkauksistaan huolimatta hänen oli vaikea koota luoksensa imartelijoita. Iltaisin Zadigin luo ajavien vaunujen räminä vaivasi häntä, ja Zadigin ylistelyn maine suututti häntä vielä enemmän. Joskus hän meni Zadigin luo ja sijoittautui kutsumattomana pöytänsä, häiriten siten koko seurueen ilon, kuten kerrotaan harpyijoista, että he myrkyttävät kaiken lihan, johon koskevat.^[19] Kerran hän halusi pitää kemut erään naisen kunniaksi, mutta tämä ei noudattanutkaan kutsua, vaan meni illalliselle Zadigin luo. Toisella kertaa taas, kun hän

jutteli palatsissa Zadigin kanssa, he tapasivat erään ministerin, joka pyysi Zadigin illalliselle, mutta ei Arimazesta. Leppymättömin viha syntyy usein sangen vähäpätöisestä syystä. Tämä mies, joka kulki Babylonissa "kateellisen" nimellä, tahtoi tuhota Zadigin, koska tätä sanottiin "onnelliseksi." Tilaisuus tehdä pahaa tarjoutuu helposti sata kertaa päivässä ja tilaisuus tehdä hyvää vain kerran vuodessa, kuten Zoroaster sanoo.

Kateellinen lähti Zadigin luo. Tämä käveli juuri puutarhassaan kahden ystävänsä ja erään naisen seurassa, jolle hän puheli hienoja kohteliaisuuksia, ilman muuta tarkoitusta kuin pelkäästään jutteleminen halusta. Keskustelu koski sotaa, jonka kuningas oli käynyt onnellisesti vasalliaan, Hyrkanian ruhtinasta, vastaan. Zadig, joka oli osottanut uljuuttaan tässä lyhyessä sodassa, ylisti suuresti kuningasta ja vielä enemmän tuota naista. Hän otti esille vahataulunsa ja kirjoitti siihen neljä säettä, jotka hän valmistelematta sepitti, antaen ne tuolle kaunottarelle luettaviksi. Myös ystävät pyysivät saada tutustua niihin, mutta vaatimattomuus tai paremminkin hyvin ymmärrettävä itserakkaus pidatti hänet siitä. Hän tiesi että tilapäiset säkeet kelpaavat vain sille, jonka kunniaksi ne ovat sepitetyt. Niinpä hän mursikin kahtia sen taulun, jolle hän oli kirjoittanut, ja viskasi puoliskot erääseen ruusupensaaseen, josta niitä saatiin turhaan hakea.

Alkoi vihmoa vettä, mentiin takaisin taloon. Kateellinen jäi puutarhaan ja etsi niin kauan, että löysi toisen puoliskon vahataulusta. Tämä oli murtunut siten, että kumpikin puolikas säkeestä, joka täytti rivin, muodosti ajatuksen ja samalla lyhyemmän säkeen. Perin kummallisen sattuman johdosta nuo lyhyet säkeet tulivat sisältämään lausuman, jossa lingottiin mitä kauheimpia herjauksia kuningasta vastaan. Siinä luettiin:

Rikosten julmain johdosta
Valt'istuimelle päästyään
Yleisen rauhan aikana
Hän yksin rikkoo rauhan tään.

Kateellinen oli onnellinen ensi kertaa elämässään. Hänellä oli nyt käsissään keino, jolla voi tuhota tuon ylevän ja rakastettavan miehen. Julman riemun täyttämänä hän antoi tämän Zadigin omakätisesti kirjoittaman herjauksen joutua kuninkaan luettavaksi. Zadig, hänen kaksi ystävänsä ja mainittu nainen vangittiin. Hänen juttunsa oli pian ratkaistu, häntä itseään ollenkaan kuulustelematta. Kun päätös ilmoitettiin hänelle, asettui kateellinen hänen tielleen ja ilkkui äänekkäästi, etteivät hänen säkeensä muka kelvanneet mihinkään. Zadig ei suinkaan luulotellut itseään hyväksi runoilijaksi, mutta hän oli epätoivoissaan siitä, että hänet oli tuomittu majesteettirikoksesta ja että sen lisäksi pidettiin vankeudessa hänen kahta ystävänsä ja tuota kaunista naista rikoksesta, jota hän ei ollut tehnyt. Hänen ei sallittu puolustautua, koska hänen kirjoitustaulunsa todisti kyllin selvästi. Sellainen oli Babylonin laki. Hän kulki kuolemaan uteliaan ihmisjoukon keskitse, josta kukaan ei uskaltanut häntä surkutella, mutta joka kuitenkin tunkeutui tarkastelemaan hänen kasvojaan ja katselemaan, tokko hän kuolisi arvokkaasti. Sukulaiset yksin olivat suruissaan, sillä he eivät saaneet periä häntä. Kolme neljännessä hänen omaisuudestaan näet takavarikoitiin kuninkaan hyväksi, ja yksi neljännes annettiin kateelliselle.

Hänen valmistautuessaan kuolemaan kuninkaan papukaija sattui lentämään alas parvekkeelta ja laskeutumaan Zadigin puutarhaan erääseen ruusupensaaseen. Läheisestä puusta oli tuuli kantanut sinne persikan, joka oli pudonnut Zadigin kirjoitustaulun toiselle puoliskolle ja tarttunut siihen kiinni. Lintu otti persikan ja taulun ja kantoi ne hallitsijan syliin. Utelias ruhtinas luki siitä ajatukset sanoja, jotka kuitenkin näyttivät runosäkeiden lopuilta. Hän rakasti runoutta, ja säkeitä rakastavista ruhtinaista voidaan aina selviytyä. Papukaijan seikkailu saattoi hänet ymmälle. Silloin kuningatar muisti ne sanat, jotka olivat kirjoitetut Zadigin vahataulun toiseen puoliskoon, ja antoi tuoda sen. Molemmat palaset asetettiin vastakkain ja sopivat täydellisesti toisiinsa. Nyt luettiin säkeet sellaisina kuin Zadig oli ne sepittänyt:

Rikosten julmain johdosta maa järkkyy pitkin matkaa;
Valt'istuimelle päästyään kuningas levon luo.
Yleisen rauhan aikana vain Lempi sotaa jatkaa;
Hän yksin rikkoo rauhan tään ja turman meille tuo.

Kuningas määräsi Zadigin heti tuotavaksi eteensä ja molemmat ystävät sekä tuon kauniin naisen vapautettaviksi vankilasta. Zadig heittäytyi, kasvot maata vasten kuninkaan ja kuningattaren jalkoihin; hän pyysi heiltä sangen nöyrästi anteeksi huonoja runosäkeitään ja puhui niin miellyttävästi, henkevästi ja järkevästi, että kuningas ja kuningatar halusivat nähdä häntä vastakin. Hänelle annettiin häntä valheellisesti syyttäneen kateellisen kaikki omaisuus, mutta Zadig palautti sen hänelle kokonaan takaisin. Kateellisen ainoa tunne oli yksistään ilo siitä, ettei ollut kadottanut omaisuuttaan. Kuninkaan kunnioitus Zadigia kohtaan kasvoi päivä päivältä. Hän antoi hänen ottaa osaa kaikkiin huvituksiinsa ja kysyi hänen mielipidettään kaikissa asioissaan. Kuningatarkin katseli häntä tästä lähtien sellaisella mielihyvällä, joka voi muuttua vaaralliseksi ei ainoastaan hänelle itselleen, vaan myös hänen korkealle puolisolleen kuninkaalle, samoin myös Zadigille, vieläpä koko valtakunnalle. Zadig puolestaan alkoi uskoa, ettei olekaan vaikeaa olla onnellinen.

Se aika oli lähellä, jolloin vietettiin suuri, joka viides vuosi uusiutuva juhla. Babylonissa vallitsevan tavan mukaan silloin viiden vuoden perästä juhlallisesti julistettiin sen kansalaisen nimi, joka oli suorittanut jalomielisimmän teon. Ylimykset ja maagit olivat asiassa tuomareina. Ylisatraappi, joka huolehti kaupungista, esitti kauneimmat teot, jotka olivat tapahtuneet hänen hallintonsa aikana. Sitten äänestettiin ja kuningas julisti tuomion. Tähän juhlatilaisuuteen virtasi ihmisiä maan kaukaisimmistakin osista. Voittaja sai hallitsijan kädestä kultaisen, jalokivin koristellun maljan, minkä ohella kuningas lausui:

"Otaos vastaan tämä jalomielisyyden palkinto, ja antakoot jumalat minulle paljon sinun kaltaisiasi alamaisia!"

Kun tämä muistettava päivä oli tullut, esiintyi kuningas valtaistuimellaan, ympärillään ylimykset, maagit ja kaikkien niiden kansain edustajat, jotka olivat saavuneet näihin kisoihin, missä palkintoa ei saavutettu hevosten nopeudella eikä ruumiin voimalla, vaan hyveellä. Ylisatraappi kuulutti korkealla äänellä ne teot, jotka tekijöilleen voivat tuottaa tuon verrattoman palkinnon. Hän ei ollenkaan maininnut Zadigin sielun suuruutta, kun tämä oli palauttanut kadehtijalleen koko hänen omaisuutensa; se ei kai ollut sellainen teko, joka olisi ollut kyllin ansiokas kilpailemaan palkinnosta.

Hän mainitsi ensiksi erään tuomarin, joka jonkun hairahduksen johdosta, mihin hän itse ei ollut syyppää, oli erälle kansalaiselle tuottanut oikeudenkäynnissä suuren tappion ja sentähden antanut tälle koko omaisuutensa kärsityn vahingon korvaukseksi.

Sitten hän esitti erään nuoren miehen, joka oli ollut kiihkeästi rakastunut erääseen tyttöön, minkä hän aikoi ottaa vaimokseen, mutta oli sitten luovuttanut tytön erälle ystävälleen, joka oli kuolemaisillaan rakkaudesta samaan tyttöön, vieläpä oli varustanut tämän myötäjäisilläkin.

Vihdoin hän toi esille erään sotamiehen, joka Hyrkanian sodassa oli antanut vieläkin suuremman näytteen jalomielisyydestään. Vihollisen sotilaat tahtoivat ryöstää hänen lemmittynsä, ja hän puolusti tätä heiltä. Silloin tultiin sanomaan hänelle, että toiset hyrkanialaiset olivat siinä lähellä ryöstämisillään hänen äitinsä. Itkien hän jätti rakastettunsa ja riensi pelastamaan äitinsä. Sen tehtyään hän palasi lemmittynsä luo ja tapasi tämän kuolemaisillansa. Hän tahtoi tappaa itsensä, mutta äiti muistutti hänelle, että hän oli äitinsä ainoa tuki, ja niinpä hänellä oli uljuutta jäädä eloon.

Tuomarit kallistuivat sotamiehen puolelle. Silloin puuttui kuningas puheeseen ja lausui:

"Hänen tekonsa ja samoin noiden toistenkin ovat kauniit, mutta ne eivät ihmetytä minua. Zadig sen sijaan teki eilen työn, joka on ihmetyttänyt minua. Minä olin muutamia päiviä sitten erottanut ministerini ja suosikkini Korebin. Minä syytin häntä ankarasti, ja kaikki hovimieheni vakuuttivat minun sittenkin olleen liian lempeä. Kukin heistä pani parastansa panetellakseen Korebia. Kysyin silloin Zadigilta, mitä hän ajatteli asiasta, ja hän rohkeni puolustaa syytettyä. Minä vakuutan löytäneeni historiakirjoistamme esimerkkejä siitä, että joku on omaisuudellaan korvannut erehdyksensä, toinen luovuttanut lemmittynsä, kolmas asettanut äitinsä lemmittynsä edelle, mutta en ole koskaan lukenut sellaista, että hovimies olisi ryhtynyt puhumaan epäsuosioon joutuneen ministerin puolesta, jota uhkaa hallitsijan viha. Annan kaksikymmentätuhatta kultarahaa jokaiselle niistä, joiden jalomielisistä teoista tässä on kerrottu, mutta maljan minä annan Zadigille."

"Herra", sanoi tämä, "Teidän Majesteettinne yksin ansaitsee maljan! Te yksin olette tehnyt kuulumattoman työn, koska ette ole, niin kuningas kuin olettekin, vihastunut orjaanne, joka vastusti Teidän kiihkoanne."

Kaikki ihmettelivät kuningasta ja Zadigia. Tuomari, joka oli antanut omaisuutensa, rakastaja, joka oli naittanut lemmittynsä ystävälleen, ja sotamies, joka oli ennemmin pelastanut äitinsä kuin morsiamensa, saivat hallitsijalta palkintonsa ja näkivät nimensä pantavan jalomielisten luetteloon; mutta Zadig sai maljan. Kuningas saavutti hyvän ruhtinaan maineen, jota hän ei kuitenkaan jaksanut kauan säilyttää. Tuon päivän kunniaksi pantiin toimeen suurempia juhlia kuin laki oikeastaan sallikaan, ja sen muisto on vieläkin säilynyt Aasiassa.

"Nytpä vihdoinkin olen onnellinen!" arveli Zadig, — mutta hän pettyi siinä.

VI Ministeri

Kuningas oli kadottanut pääministerinsä. Hän valitsi Zadigin siihen toimeen. Kaikki Babylonin kaunottaret ylistivät tätä vaalia, sillä valtakunnan perustamisesta saakka ei koskaan ollut nähty niin nuorta ministeriä. Kaikki hovimiehet olivat suutuksissaan; kateellinen sai ihan verensylkykohtauksen, ja hänen nenänsä turposi hirveästi.

Kiitettään kuningasta ja kuningatarta Zadig meni kiittämään myös papukajaa ja virkkoi tälle:

"Kaunis lintu! Sinä olet pelastanut henkeni ja tehnyt minusta pääministerin. Heidän majesteettiensa koira ja hevonen ovat tuottaneet minulle paljon pahaa, mutta sinä olet tehnyt minulle vain hyvää. Sellaiset seikat siis määräävät ihmisten kohtalot! — Mutta", lisäsi hän, "ehkäpä niin harvinainen onni haihtuukin pian."

Papukajaja vastasi: "Niin, niin."

Zadig hieman säikähti sitä, mutta ollen oivallinen luonnontutkija, joka ei uskonut papukajajan

voivan ennustella, hän kuitenkin pian rauhoittui ja alkoi parhaansa mukaan hoitaa virkaansa.

Hän antoi kaikkien tuntea lakien pyhitettyä voimaa, mutta ei kenenkään oman arvoasemansa painavuutta. Hän ei mitenkään rajoittanut divaanin^[20] äänestysvapautta, päinvastoin jokainen visiiri^[21] sai vapaasti lausua mielipiteensä, pelkäämättä hänen epäsuosiotaan. Kun hän ratkaisi jonkin asian, niin antoi ratkaisun yksin laki eikä hän. Mutta jos laki oli liian ankara, niin hän lievensi sitä. Milloin taas laki oli puutteellinen, silloin hän ratkaisi asian niin tasapuolisesti, että sitä olisi voitu pitää itse Zoroasterin ratkaisuna.

Häneltä oppivat kansat tuon ylevän periaatteen, että on parempi uskaltaa vapauttaa rikollinen kuin tuomita viaton. Hän arveli lakien olevan laadittuja yhtä paljon kansalaisten suojelemista kuin pelottamista varten. Hänen päätahtonsa oli paljastaa totuutta, jota kaikki ihmiset koettavat pimittää. Heti hallituksensa ensimmäisinä päivinä hän osoitti käytännössä tätä suurta taitoaan.

Eräs kuuluisa babylonilainen kauppias oli kuollut Intiassa. Hän oli määrännyt molemmat poikansa tasa-arvoisiksi perillisikseen, kunhan ensin olivat naittaneet sisarensa; lisäksi hän oli jättänyt kolmekymmentätuhatta kultarahaa lahjaksi sille pojistaan, jonka todistettaisiin rakastaneen häntä enimmin.

Vanhempi poika teetti hänelle hautapatsaan, nuorempi antoi osan perinnöstään sisaren myötäjäisten lisäksi.

Jokainen väitti:

"Vanhempi rakastaa enimmin isäänsä, nuorempi rakastaa enemmän sisartansa. Niinpä kuuluvatkin nuo kolmekymmentätuhatta kultarahaa vanhemmalle pojalle."

Zadig kutsutti molemmat peräkkäin luoksensa. Vanhemmalle hän lausui:

"Isäsi ei olekaan kuollut; hän on parantunut viime sairaudestaan ja palajaa kohta Babyloniin."

"Jumalalle olkoon kiitos!" vastasi tuo nuori mies. "Mutta hautapatsas on maksanut minulle sangen paljon!"

Zadig ilmoitti sitten saman asian nuoremmalle veljelle.

"Jumalalle olkoon kiitos!" vastasi tämä. "Tietysti minä palautan isälleni kaiken saamani omaisuuden; kuitenkin toivon hänen jättävän sisarelle sen osan, jonka jo olen määrännyt hänelle."

"Sinun ei tarvitse mitään luovuttaa", sanoi Zadig. "Päinvastoin saat sinä nuo kolmekymmentätuhatta kultarahaa, sillä sinä rakastat enimmin isääsi."

Eräs sangen rikas tyttö oli lupautunut vaimoksi kahdelle maagille, ja nautittuaan muutamia kuukausia kummankin opetusta hän huomasi olevansa raskaana. Molemmat maagit tahtoivat nyt naida hänet.

"Minä tahdon ottaa miehekseni sen heistä", sanoi hän, "joka on saattanut minut siihen tilaan, että voin antaa valtakunnalle uuden kansalaisen."

"Juuri minä olen tehnyt tämän hyvän työn", sanoi toinen.

"Minäpä se olen ollut niin onnellinen", väitti toinen.

"No hyvä!" sanoi tyttö. "Minä tunnustan sen heistä lapseni isäksi, joka voi antaa hänelle parhaan kasvatuksen."

Hän synnytti pojan. Kumpikin maagi tahtoi kasvattaa sen. Asia vedottiin Zadigin ratkaistavaksi. Hän kutsutti molemmat maagit eteensä.

"Mitä aiot opettaa kasvatettavallesi?" hän kysyi ensimmäiseltä.

"Aion neuvoa hänelle", vastasi oppinut, "puhetaidon kahdeksan osaa, dialektiikkaa, astrologiaa ja demonomaniaa, samoin substanssin ja accidenssin, abstraktin ja konkreetin olemuksen, monadit ja prestabilisen harmonian".^[22]

"Minä taas", sanoi toinen, "tahdon koettaa tehdä hänestä kelpo miehen, joka on ystäviensä kunnioituksen arvoinen."

Zadig julisti:

"Joko olet hänen isänsä tai et, sinä saat naida hänen äitinsä."

Hoviin saapui joka päivä valituksia Meedian käskynhaltijaa (itimad-ulet) Iraksia vastaan. Tämä oli mahtava herra, jonka sydän ei pohjaltaan ollut paha, mutta oli turhamaisuuden ja nautinnonhimon turmelema. Hän ei liioin suvainnut itseään puhuteltavan eikä koskaan sallinut vastaansanomista. Riikinkukot eivät ole turhamaisempia, kyyhkyset hekumallisempia ja kilpikonnat hitaampia kuin hän. Hän haki vain väärää mainetta ja vääriä riemuja. Zadig otti parantaaksensa hänet.

Hän lähetti hänelle kuninkaan puolesta erään musiikkimestarin, mukanaan kaksitoista laulajaa ja neljäkolmatta soittoniekkaa, sekä erään hovimestarin, mukanaan kuusi kokkia ja neljä kamariherraa, jotka eivät saaneet jättää häntä hetkeksikään. Kuninkaan määräyksestä oli hänen noudatettava aivan täsmällisesti seuraavaa päiväjärjestystä; ja näin kävi komento:

Heti ensi päivänä, hekumallisen Iraksin herättyä, saapui musiikkimestari laulajineen ja soittajineen. Laulettiin kantaatti, jota kesti kaksi tuntia ja jossa joka kolmas minuutti toistui seuraava jälkisäkeistö:

Mi kunto, mikä hengen valo!
Mi suuruus, sulo ylimmäinen!
Ah, kuinka voikaan herra jalo
Ain' itseens' olla tyytyväinen!

Kun kantaatti vihdoin oli suoritettu, niin eräs kamariherroista piti hänelle kolmeneljännestuntia kestävä ylistyspuheen, jossa hän kehui juuri niitä hänen hyviä avujaan, jotka häneltä puuttuivat. Puheen päätyttyä hänet saatettiin musiikin soudessa pöytään. Päivällistä kesti kolme tuntia. Jos hän yritti avata suutansa puhuakseen, virkkoi ensimmäinen kamariherra heti: "Hän on oikeassa." Ja tuskin oli hän ennättänyt lausua neljä sanaa, kun jo toinen kamariherra huudahti: "Hän on oikeassa." Kaksi muuta kamariherraa taas räjähti heti nauramaan niille sukkeluuksille, joita Iraks oli sanonut tai joita hänen olisi pitänyt sanoa. Päivällisen jälkeen laulettiin kantaatti hänelle uudestaan.

Ensimmäinen päivä tuntuikin hänestä hauskalta. Hän luuli, että kuningasten kuningas todella kunnioitti häntä hänen ansioittensa mukaan. Toinen päivä tuntui hänestä jo vähemmän hupaisalta; kolmas oli rasittava ja neljäs aivan sietämätön; viides vihdoin vallan piinallinen. Lopulta hän ei enää jaksanut kuulla alituisesti laulettavan: Ah, kuinka voikaan herra jalo ain' itseens' olla tyytyväinen! eikä kehuttavan, kuinka hän aina oli oikeassa, eikä joka päivä samalla hetkellä itseään ylistettävän. Hän kirjoitti hoviin ja pyysi hartaasti, että kuningas suvaitsisi kutsua petkellä kamariherrat, soittoniekat ja hovimestarin. Samalla hän lupasi vasta olla vähemmän turhamainen ja sen sijaan toimeliaampi. Hän antoi vähemmän suitsuttaa itselleen ylistystä, piti vähemmän juhlia ja oli onnellisempi. Sillä, kuten Sadder-kirjassa^[23] sanotaan, alituinen nautinto ei ole mitään nautintoa.

VII Kinastelut ja vastaanotot

Siten osoitti Zadig joka päivä neronsa terävyyttä ja sielunsa hyvyttä. Häntä ihmeteltiin ja samalla kuitenkin rakastettiin. Häntä pidettiin onnellisimpana kaikista ihmisistä. Koko valtakunta kaikui hänen nimeään; kaikki naiset ihastelivat häntä; kaikki kansalaiset ylistivät hänen oikeudentuntoaan; oppineet katselivat häntä aivan kuin oraakkeliaan; itse papitkin myönsivät, että hän oli viisaampi kuin tuo vanha ylimaagi Yebor. Kukaan ei halunnut nyt vetää häntä oikeuteen aarnikotkien vuoksi; uskottiin vain sitä, mikä hänestäkin näytti uskottavalta.

Babylonissa riehui suuri riita, jota oli kestänyt jo tuhannenviisisataa vuotta; se oli jakanut koko valtakunnan kahteen itsepintaiseen lahkokuntaan. Toiset väittivät, ettei Mithran^[24] temppeliin saanut koskaan astua muuten kuin vasemmalla jalalla; toiset taas inhosivat tätä tapaa ja astuivat sinne sisään aina ensiksi oikealla jalalla. Senpätähden nyt jännityksellä odotettiin pyhän tulen korkeaa juhlaa, jotta nähtäisiin, kumpaa lahkokuntaa Zadig suosi. Koko maailman katseet olivat suunnatut hänen molempiin jalkoihinsa, ja koko kaupungissa vallitsi mitä suurin mielten kiihko. Zadig astui temppeliin harpaten yht'aikaa molemmin jaloin ja osotti sitten kaunopuheisin sanoin, että taivaan ja maan jumala, jolle henkilö ei merkitse mitään, ei tee mitään eroa oikean ja vasemman jalan välillä. Kateellinen ja hänen vaimonsa väittivät, että Zadigin puheessa ei ollut tarpeeksi kuvakieltä ja ettei hän ollut antanut vuorien ja kukkulain siinä tarpeeksi karkeloida.^[25]

"Hän on kuiva ja hengetön", sanoivat he. "Hänen puheessaan ei meri pakene eivätkä tähdet putoa taivaalta eikä aurinko sula vahan lailla.^[26] Hänellä ei ole ollenkaan oikeaa itämaista tyyliä."

Zadig sen sijaan tyytyi terveen järjen tyyliin. Kaikki olivat hänen puolellaan, ei siksi että hän oli oikeassa eikä siksi että hän oli järkevä ja rakastettava, vaan siksi että hän oli pääministeri.

Yhtä onnellisesti hän ratkaisi valkoisten ja mustain maagien välisen suuren riitakaksymyksen. Valkoiset näet väittivät, että oli jumalatonta rukoillessa kääntyä kaakkoon päin; mustat taas vakuuttivat, että Jumala inhosi niiden ihmisten rukouksia, jotka rukoillessaan kääntyivät luoteeseen päin. Zadig määräsi, että kukin sai kääntyä mihin suuntaan hyvänsä.^[27]

Aikansa hän osasi käyttää niin hyvin, että jo aamupäivällä suoritti kaikki yksityiset ja yleiset asiat. Lopun päivästä hän puuhasi Babylonin kaunisteluhommissa. Hän esitytti murhenäytelmiä, jotka panivat itkemään, ja huvinäytelmiä, joille naurettiin, mikä kaikki oli jo aikoja sitten joutunut pois muodista, mutta nyt jälleen hänen hyvän makunsa johdosta heräsi henkiin. Hän ei suinkaan pitänyt itseänsä viisaampana kuin taiteilijat; hän palkitsi heitä lahjoillaan ja kunnianosotuksilla eikä salaa kadehtinut heidän kykyjään. Iltaisin hän huvitti suuresti kuningasta ja varsinkin kuningatarta. Kuningas lausui: "Suuri ministeri!" Kuningatar virkkoi: "Rakastettava ministeri!" ja molemmat lisäsivät: "Olisipa ollut suuri vahinko, jos hänet olisi hirtetty!"

Milloinkaan ei minkään arvohenkilön ole tarvinnut antaa naisille niin paljon puheillepääsystä kuin Zadigin. Enimmät tulivat puhumaan hänelle asioista, joita heillä ei ollenkaan ollut, päästäkseen siten suhteisiin hänen kanssaan. Kateellisen vaimo oli heistä ensimmäisiä. Hän vannoi Zadigille Mithran ja Zend-Avestan nimessä tuntevansa syvintä inhoa miehensä menettelyä kohtaan. Uskoipa hän hänelle lisäksi, että mies muka oli raaka ja mustasukkainen, ja antoi hänen ymmärtää, että jumalat rankaisivat häntä, kieltämällä häneltä sen pyhän tulen kallisarvoiset vaikutukset, jonka avulla yksin ihminen tulee kuolemattomien kaltaiseksi. Vihdoin hän antoi sukkanauhansa pudota. Zadig otti sen ylös tavallisella kohteliaisuudellaan, mutta ei sitonut sitä itse tuon naisen polveen; ja tämä pieni virhe, jos se edes virhe olikaan, oli mitä kauheimpien onnettomuuksien aiheena. Zadig ei ajatellut asiaa sen pitemmälle, mutta kateellisen vaimo

ajatteli sitä paljonkin.

Muitakin naisia ilmoittautui joka päivä. Babylonin salaiset aikakirjat väittävät hänen kerran langenneen kiusaukseen, mutta olleen kummissaan siitä, että nautinto ei tyydyttänyt häntä ja että hän syyleili lemmittyään aivan hajamielisesti. Se nainen, jolle hän, miltei tietämättään, osotti suosiotaan, oli eräs kuningatar Astarten kamarirouva. Lohdutukseksi ajatteli tuo hellä babylonitar mielessään: Tuon miehen pään täytyy nähtävästi olla hirveän täynnä asioita, koska hän hautoo niitä lemmenkohtauksissakin. — Sellaisella hetkellä, jolloin useimmat eivät virka mitään ja toiset taas kuiskivat vain pyhiä sanoja, sattui Zadig äkkiä huudahtamaan: "Kuningatar!" — Babylonitar luuli hänen vihdoin onnellisena hetkenä tulleen järkiinsä ja sanoneen juuri hänelle: "Kuningattareni!" Mutta Zadig, edelleen sangen hajamielisenä, mainitsikin Astarten nimen. Nainen taas, joka tällaisella onnen hetkellä tulkitsi kaikki omaksi edukseen, kuvitteli mielessään hänen tahtoneen sanoa: "Sinä olet kauniimpi kuin kuningatar Astarte."

Hän jätti Zadigin haaremin, saatuaan sangen kauniita lahjoja. Seikkailunsa hän kertoi heti kateellisen vaimolle, joka oli hänen paras ystävättärensä. Tämä loukkautui hirveästi syrjäyttämistään ja lausui:

"Minulle hän ei ole suvainnut edes kiinnittää jälleen tätä sukkanauhaani, jota en enää tahdo koskaan käyttää."

"Kas vain!" lausui onnellinen nainen kateelliselle. "Sinähän käytät samanlaisia sukkanauhoja kuin kuningatar! Ostatko ne siis samalta valmistajaltakin?"

Kateellinen vaipui, mitään vastaamatta, syviin mietteisiin ja lähti neuvottelemaan kateellisen miehensä kanssa.

Sillä välin Zadig huomasi olevansa aina hajamielinen, milloin antoi puheille pääsyjä tai istui tuomarina. Hän ei ymmärtänyt, mistä se johtui; ja tämä olikin hänen ainoa huolensa.

Hän näki merkillisen unen. Hänestä tuntui kuin lepäisi hän pehmeällä ruusuvuoteella, josta luikersi esiin käärme, pistäen häntä terävällä, myrkyllisellä kielellään suoraan sydämeen.

"Ah!" sanoi hän, "jo kauan olen maannut kuivilla ja pistävillä ruohoilla; nyt lepään ruusuvuoteella; mutta kuka on tuo käärme?"

VIII Mustasukkaisuus

Zadigin turmio johtui juuri hänen onnestaan ja varsinkin hänen ansioistaan. Hän seurusteli joka päivä kuninkaan ja hänen korkean puolisonsa Astarten kanssa. Hänen keskustelunsa viehätystä lisäsi suuresti se halu miellyttää, joka nerolle merkitsee samaa kuin korut kauneudelle. Hänen nuoruutensa ja sulonsa tekivät huomaamatta Astarteen vaikutuksen, josta tämä aluksi ei ollut ollekaan tietoinen, vaikkapa intohimo jo hiipi hänen viattomaan poveensa. Pelotta ja epäilyksettä Astarte halusi mielellään nähdä ja kuulla miestä, joka oli kallis sekä hänen puolisolleen että valtiolle. Hän ei väsynyt ylistämästä häntä kuninkaalle; hän puhui hänestä hoviniaisilleen, jotka vielä koettivat voittaakin hänet ylistelyillään. Kaikki oli omiaan painamaan yhä syvemmälle hänen sydämeensä sen nuolen, jota hän ei vielä tuntenut. Hän antoi Zadigille lahjoja, joihin hän kätki enemmän hellyyttä kuin itse aavistikaan. Hän luulotteli puhelevansa hänelle pelkästään kuningattarena, joka oli tyytyväinen hänen palveluksiinsa, mutta joskus olivat hänen sanansa selvänä ilmauksena rakastuneen naisen tunteista.

Astarte oli paljon kauniimpi kuin edellämainittu Semira, joka ei voinut sietää silmäpuolia, ja tuo toinen nainen, Azora, joka oli tahtonut leikata puolisoltaan nenän. Astarten ystävällisyys, hänen hellät sanansa, joita hän jo alkoi punastua, hänen katseensa, joita hän koetti kääntää syrjään, mutta jotka siitä huolimatta kiintyivät Zadigin katseisiin, sytyttivät Zadigin sydämessä tulen, jota hän kovin hämmästyti. Hän taisteli; kutsui avukseen filosofian, joka ennenkin oli häntä auttanut, mutta sai siitä vain selvyyttä tilaansa, ilman mitään lohdutusta. Velvollisuus, kiitollisuus, hallitsijan loukattu majesteetti, kaikki ne esiintyivät hänen silmissään koston jumalina. Hän taisteli, hän riemuitsi voitostaan; mutta tämä voitto, joka hänen täytyi joka hetki uudelleen taistella, maksoi hänelle paljon huokauksia ja kyneleitä. Hän ei enää rohjennut puhutella kuningatarta sillä hellällä vapaudella, joka oli molemmille tuottanut niin suurta viehätystä. Hänen silmänsä verhoutuivat pilveen; hänen sanansa olivat teennäisiä ja sekavia; hän loi katseensa alas, ja kun hän vasten tahtoaan milloin katseli Astartea, kohtasi hän kuningattaren katseen täynnä kyyneliä, joista kimpoili häntä vastaan tulinuolia. He näyttivät sanovan toisilleen: Me jumaloimme toisiamme uskaltamatta toisiamme rakastaa; meitä molempia polttaa tuli, jonka me tuomitsemme.

Zadig lähti hänen luotansa aina hämillään ja epätoivoisena, sydän täynnä tuskaa, jota hän ei enää jaksanut kestää. Mielenkuohunsa vallassa hän purki salaisuutensa ilmi ystävälleen Kadorille, aivan kuin mies, joka, kauan kestätyään ankaran tuskansa ahdistusta, vihdoin paljastaa kipunsa sillä huudolla, minkä vaivan ankara kaksinkertaistuminen häneltä pusertaa esiin, ja kylmällä hiellä, mikä tihkuu hänen otsastaan.

Kador sanoi hänelle:

"Olen jo kauan sitten havainnut ne tunteet, joita tahdoit salata itseltäsi. Intohimolla on omat merkkinsä, joiden suhteen ei liioin voi erehtyä. Päätäppä itse, rakas Zadig: jos jo minä olen nähnyt sinun sydämeesi, eiköhän silloin kuningaskin keksi siinä tunnetta, joka loukkaa häntä?"

Hänen ainoa vikansahan onkin mitä rajattomien mustasukkaisuus. Sinä tosin vastustat intohimoasi suuremmalla voimalla kuin kuningatar omaansa, koska sinä olet filosofi ja samalla Zadig. Astarte on nainen; hän huolehtii katseistansa sitäkin vähemmän, koska ei vielä luule itseään rikolliseksi. Ollen onnettomuudekseen lujasti vakuuttunut viattomuudestaan hän laiminlyö tarpeelliset ulkonaiset varokeinot. Minä vapisen hänen puolestaan niin kauan kuin hänellä ei ole mitään moittimista itsensä suhteen. Jos teidän kesken olisi olemassa yhteisymmärrys, niin te voisitte pettää kaikkien silmät. Mutta parhaillaan syntyvä intohimo, jota vastaan taistellaan, paljastaa helposti itsensä; sen sijaan jo tyydytetty lempi osaa salata itsensä."

Zadigia kauhistutti ajatus pettää kuningasta, hyväntekijäänsä; eikä hän koskaan ollut ollutkaan uskollisempi hallitsijalleen kuin nyt, jolloin hän tahtomattaan tunsikin rikkoneensa häntä vastaan.

Sillä välin kuningatar lausui niin usein Zadigin nimen, hänen otsansa lensi niin punaiseksi hänen sitä lausuessaan, hän oli toisinaan niin liikuttunut, toisinaan taas niin hämillään, kun hän kuninkaan läsnäollessa puheli Zadigin kanssa, ja niin syvä haaveilu valtasi hänet Zadigin mentyä, että kuningas tuli levottomaksi. Hän uskoi todeksi kaiken näkemänsä ja kuvitteli mielessään, mitä ei ollut nähnyt. Erityisesti hän huomasi, että hänen vaimonsa tohvelit olivat siniset samoin kuin Zadigin; että hänen vaimonsa nauhat olivat keltaiset ja Zadigin lakki samoin keltainen. Nehän olivat hirveitä todisteita niin tarkka-aistiselle ruhtinaalle! Epäily muuttui pian varmuudeksi hänen katkeroituneessa mielessään.

Kaikki kuningasten ja kuningattarien orjat ovat samalla heidän sydämiensä vakoojia. Pian oltiin selvillä siitä, että Astarte oli hellä ja Moabdar mustasukkainen. Kateellinen sai yhtä kateellisen vaimonsa lähettämään kuninkaalle sukkanauhansa, joka oli samanlainen kuin kuningattaren oma; kaikiksi onnettomuudeksi se samoin oli sininen. Hallitsija ei nyt enää ajatellut muuta kuin miten parhaiten voisi kostaa. Hän päätti eräänä yönä myrkyttää kuningattaren päivän koittaessa ja kuristuttaa Zadigin kuoliaaksi. Tähän työhön hän määräsi erään julman eunukin, jota hän tavallisesti käytti kostotoimiensa suorittajana.

Samaan aikaan sattui kuninkaan huoneessa olemaan pieni kääpiö, joka kyllä oli mykkä, mutta ei suinkaan kuuro. Häntä siedettiin kaikkialla; hän sai olla salaisintekin asiain todistajana, aivan kuin kotieläin. Tuo pieni mykkä oli suuresti kiintynyt kuningattareen ja Zadigiin. Yhtä paljon hämmästyksen kuin kauhistuksen hän kuuli kuninkaan määräävän heidät murhattaviksi. Mutta mitä tehdä, estääkseen tuon hirveän käskyn toteutumasta aivan lähimpinä hetkinä? Hän ei voinut huutaa, mutta hän osasi maalata ja sangen sattuvasti. Niinpä hän viettikin osan yötä piirtämällä kaiken sen, mitä tahtoi saattaa kuningattaren tiedoksi. Hänen piirroksensa esitti kuvan yhdessä kulmassa kuninkaan raivostuneena antamassa käskyjään eunukille; lisäksi nähtiin siinä pöydällä sininen nuora ja astia, samoin sinisiä sukansiteitä ja keltaisia nauhoja, sekä vihdoin kuvan keskellä kuningatar kuolemassa hovinaistensa käsiin ja Zadig kuristettuna hänen jaloissaan. Taivaanrannalla näkyi nouseva aurinko osoittamassa, että tämän julman toimituksen tuli tapahtua aamuruskon ensimmäisten säteiden koittaessa.

Saatuaan työnsä valmiiksi hän riensi heti erään kamarirouvan luo, herätti hänet ja antoi hänen ymmärtää, että hänen piti heti viedä tämä kuva kuningattarelle.

Keskellä yötä sitten kolkutettiin äkkiä Zadigin ovelle. Hänet herätettiin ja hänelle annettiin kuningattaren lähettämä kirjelippu. Hän luuli näkevänsä unta; vapisevin käsin hän aukaisi kirjeen. Kuka voisikaan kuvata hänen yllättävän hämmästyksensä ja musertavan epätoivonsa hänen lukiessaan siitä: "Paetkaa heti paikalla, tai Teiltä riistetään henki. Paetkaa, Zadig; minä käsken sen rakkautemme ja keltaisten nauhojeni nimessä. Minä en ole syyllinen, mutta tiedän, että minua odottaa rikollisen kuolema."

Zadig tuskin kykeni saamaan sanaa suustaan. Hän kutsutti Kadorin ja ojensi kirjeen ääneti hänelle. Kador velvoitti hänet tottelemaan ja lähtemään päätä pahkaa suoraan Memfiiseen.

"Jos rohkenet mennä tapaamaan kuningatarta", sanoi hän, "niin joudut vain hänen kuolemaansa. Jos taas aiot puhutella kuningasta, niin sekin on hänelle turmioksi. Minä otan osalleni hänen kohtalonsa, seuraa sinä omaasi. Levitän huhun että olet lähtenyt Intiaa kohti. Tulen sitten heti perästä sinua tapaamaan ja ilmoittamaan sinulle, mitä Babylonissa on tapahtunut."

Heti paikalla antoi Kador tuoda kaksi mitä nopeakulkuisinta dromedaaria erään salaisen palatsinportin luo. Hän auttoi Zadigin, jota täytyi kantaa ja joka oli aivan menehtymäisillään, toisen selkään. Yksi ainoa palvelija saattoi häntä; ja pian kadotti Kador, joka myös oli hämmästyksen ja surun vallassa, ystävänsä näkyvistään.

Kun tuo ylhäinen pakolainen oli saapunut erään kukkulan rinteelle, jonne koko Babylon näkyi, hän käänsi katseensa kuningattaren palatsia kohti ja meni tainnoksiin. Hän tointui siitä ainoastaan vuodattaakseen kyyneliä ja toivoakseen itselleen kuolemaa. Vihdoin, mietittyään tuon maailman rakastettavimman naisen ja ensimmäisen kuningattaren surkeaa kohtaloa, hän hetkiseksi palasi omaan itseensäkin ja huudahti:

"Mitäpä onkaan ihmiselämä? Oi hyve! mitä hyödyt minua? Kaksi naista on minut arvottomasti pettänyt; kolmannen, joka ei ole ollenkaan syyllinen ja joka on kauniimpi kuin nuo toiset, täytyy kuolla! Kaikki se hyvä, jota olen tehnyt, on aina ollut minulle pelkäksi kiroukseksi, ja minä olen kohonnut kunnian kukkuloille syöksyäkseni sieltä vain sitä hirvittävämpään onnettomuuden kuiluun. Jos olisin ollut ilkeä kuten niin monet muut, olisin onnellinen kuten hekin."

Näiden murheellisten mietteiden painamana, silmät tuskan hunnun samentamina, kuoleman kalpeus kasvoilla ja mieli synkkään epätoivoon kokonaan syöstynä, hän jatkoi matkaansa Egyptiä kohti.

IX Piesty nainen

Zadig suuntasi kulkunsa tähtien mukaan. Orionin tähtikuvio ja loistava Sirius ohjasivat häntä Kanopusta^[28] kohti. Hän ihmetteli noita suunnattomia valopalloja, jotka silmissämme näyttävät vain vähäisiltä kipinöiltä, samalla kun maa, joka itse asiassa on ainoastaan huomaamaton piste avaruudessa, näyttää meidän halujemme valossa suurelta ja ylevältä! Edelleen hän kuvitteli mielessään ihmiset, kuten he todella ovatkin, hyönteisiksi, jotka syövät toisiansa pienen lokahiukkasan pinnalla. Tämä tosi kuva näytti tekevän tyhjäksi hänen onnettomuutensa, se kun asetti hänen eteensä hänen oman olemuksensa ja koko Babylonin mitättömyyden. Hänen sielunsa lihoitteli äärettömyyden rajoille saakka ja havaitsi, aistimista irtautuneena, maailmankaikkeuden muuttumattoman järjestyksen. Mutta kun hän vihdoin, palattuaan omaan itseensä ja kääntäytyään jälleen omaan sydämeensä, ajatteli, että Astarte oli kenties jo kuollut hänen puolestaan, niin avaruus heti katosi hänen silmistään, eikä hän nähnyt koko luonnossa muuta kuin kuolevan Astarten ja kurjan Zadigin.

Ollessaan näin vuoroin ylevän filosofian, vuoroin masentavan tuskan heittelemänä ylös ja alas, hän läheni Egyptin rajoja. Hänen uskollinen palvelijansa oli jo edeltä rientänyt läheisimpään kauppalaan etsimään hänelle majapaikkaa. Sillä välin Zadig kuljeskeli kauppalaan ympäröivien puutarhojen luona. Äkkiä hän huomasi, lähellä valtatieä, kovasti itkevän naisen, joka huusi taivasta ja maata avukseen, ja julmistuneen miehen, joka ahdisti häntä. Jo oli mies saanut hänet kiinni; nainen syleili hänen polviaan, mutta mies vain ehtimiseen löi ja herjasi häntä. Egyptiläisen rajuudesta ja naisen yhä toistuvista anteeksipyyntöistä hän päätti, että mies oli mustasukkainen ja nainen uskonon. Mutta tarkasteltuaan lähemmin tuota naista, joka oli tavattoman kaunis ja muistutti näöltään jonkin verran onnetonta Astartea, hän tunsu mitä syvintä säiliä häntä ja inhoa egyptiläistä kohtaan.

"Auttakaa minua!" huusi nainen Zadigille. "Vapauttakaa minut mitä raaimman miehen käsistä; pelastakaa henkeni!"

Huudon kuultuaan Zadig heti riensi heittäytymään naisen ja hirviön väliin. Hän osasi hiukan egyptin kieltä ja sanoi miehelle tällä kielellä:

"Jos sinussa on edes rahtunen ihmisyyttä, niin vannotan sinua kunnioittamaan kauneutta ja heikkoutta. Kuinka voit siten häväistä tätä luonnon mestariteosta, joka makaa jaloissasi ja jolla ei ole muuta puolustuskeinoa kuin kyjmeleensä?"

"Ahaa!" karjui hirviö; "sinä siis myös rakastat häntä! Niinpä minun täytyy kostaa sinullekin."

Näin sanoen hän jätti naisen, jota toisella kädellään piti kiinni hiuksista, tarttui keihääseensä ja aikoi sillä lävistää muukalaisen. Mutta tämä, ollen täysin kylmäverinen, väisti helposti tuon raivostuneen miehen hyökkäyksen. Hän tarttui kiinni keihääseen rautakärjen läheltä. Toinen tahtoi temmata sen takaisin, toinen taas riuhtaista sen pois häneltä; siinä rytkäksä keihäs katkesi. Egyptiläinen tempasi miekkansa, Zadig omansa, ja niin he kävivät toistensa kimppuun.

Edellinen huitoi sataakin rajua iskua, mutta Zadig väisti ne taitavasti. Nainen, joka oli istahtanut nurmikolle, korjaili hiuslaitettansa ja katseli heitä. Egyptiläinen oli väkevämpi kuin hänen vastustajansa, mutta Zadig oli notkeampi. Hän taisteli kuin mies, jonka käsivartta pää hallitsi, tuo toinen taas kuin raivostunut, jonka liikkeitä ohjasi aivan sattuman kaupalla hänen sokea vimmansa. Zadig lyö häneltä taitavasti aseensa kädestä; ja kun egyptiläinen, vielä enemmän raivostuneena, tahtoo karata hänen kimppuunsa, tarttuu Zadig häneen, pusertaa hänet syleilyynsä ja kaataa maahan, asettaen miekan kärjen hänen rintaansa vasten ja luvaten säästää hänen henkensä. Vihan vimmassa vetää egyptiläinen tikarinsa ja haavoittaa sillä Zadigia, juuri kun tämä aikoi antaa hänelle armon. Silloin Zadig raivostuneena lävistää hänet miekellaan. Egyptiläinen päästää hirveän huudon ja heittää henkensä kovalla kuolonkampauksella.

Zadig lähestyi nyt naista ja lausui tälle nöyrästi:

"Hän pakotti minut tappamaan hänet; olen kostanut puolestanne. Te olette vapautunut raivoisimmasta miehestä, mitä olen koskaan nähnyt. Mitä tahdotte nyt minun tekemään hyväksenne?"

"Kuolema sinulle, heittiö!" vastasi nainen. "Kuolema sinulle! Sinä olet tappanut rakastettuni. Jospa voisin repiä sydämesi kappaleiksi!"

"Mutta, hyvä rouva", vastasi Zadig. "Teilläpä oli tosiaan vallan hirveä mies rakastajana! Hän löi Teitä kaikin voimin, ja minulta hän tahtoi riistää hengen, koska olitte pyytännyt minua avuksenne."

"Oi jospa hän vieläkin löisi minua!" virkkoi nainen, päästellen valitushuutoja. "Minä ansaitsin sen hyvin, sillä olin antanut hänelle kyllin syytä mustasukkaisuuteen. Taivas suokoon, että hän yhä löisi minua ja että sinä makaisit maassa hänen sijastaan!"

Hämmästyneempänä ja vihastuneempana kuin koskaan ennen koko elämässään Zadig sanoi hänelle:

"Hyvä rouva! Niin kaunis kuin olettekin, niin ansaitsisitte nyt minulta kelpo selkäsaunan; siinä määrin te olette järjiltänne! Mutta en katso sen maksavan vaivaa."

Samassa hän nousi kamelinsa selkään ja ratsasti kauppalaan kohti. Päästyään tuskin muutamia askelia hän käännähti, kuullessaan takaa melua, jonka neljä Babylonista saapuvaa pikalähetti aiheutti. He nelistivät valtoimin suitsin. Eräs heistä, nähdessään tuon naisen, huudahti:

"Juuri hän se on! Hän on sen kuvan näköinen, joka meille on hänestä annettu."

He eivät välittäneet kuolleesta, vaan valtasivat haltuunsa muitta mutkitta naisen, joka nyt yhtä mittaa huusi Zadigille:

"Auta minua kerta vielä, jalo muukalainen! Suo minulle anteeksi ajattelemattomat sanani. Auta minua ja minä olen omasi hautaan saakka!"

Mutta Zadig oli jo menettänyt intonsa taistella enää hänen puolestaan. Hän virkkoi:

"Pyydä apua muilta! Minua et enää saa pauloihisi."

Sitäpaitsi hän oli haavoittunut, hänestä vuoti verta, ja hän itse tarvitsi apua. Lisäksi noiden neljän babylonilaisen läsnäolo, jotka kuningas Moabdar nähtävästi oli lähettänyt, teki hänet levottomaksi. Niinpä hän ratsastikin nopeasti kauppalaan kohden, voimatta käsittää, miksi nuo neljä babylonilaista pikalähettiä olivat käyneet tuon egyptiläisnaisen kimppuun. Vielä enemmän häntä ihmetytti tuon naisen luonne.

X Orjuus

Tuskin oli hän päässyt egyptiläiseen kauppalan, kun hän huomasi joutuneensa väkijoukon keskeen. Kaikki kirkuivat:

"Kas tuossa on se, joka on ryöstänyt kauniin Missufin ja murhannut Kletofin!"

"Hyvät ihmiset!" sanoi Zadig. "Jumala varjelkoon minua koskaan ryöstämästä teidän kaunista Missufianne! Hän on kovin oikullinen, ja mitä Kletofin tulee, niin en suinkaan ole häntä surmannut, vaan ainoastaan puolustanut itseäni häntä vastaan. Hän tahtoi tappaa minut, kun pyysin häneltä nöyrästi armoa kauniille Missufille, jota hän julmasti kuritti. Olen muukalainen ja olen tullut Egyptiin etsimään turvapaikkaa. Eihän ole mitenkään todennäköistä, että minä, saapuessani pyytämään teidän suojelustanne, tekisin sen ryöstämällä naisen ja tappamalla miehen."

Egyptiläiset olivat siihen aikaan oikeamielisiä ja inhimillisiä. Kansa vei Zadigin kaupungintaloon. Täällä sidottiin ensiksi hänen haavansa ja sitten kuulusteltiin häntä ja hänen palvelijaansa, erikseen kumpaakin, jotta päästäisiin totuuden perille. Huomattiinkin pian, ettei Zadig ollut mikään murhamies; mutta sittenkin hän oli syypää ihmisveren vuodattamiseen, ja niinpä laki tuomitsi hänet orjuuteen. Hänen molemmat kamelinsa myytiin kauppalan hyväksi; kaikki kulta, mitä hänellä oli mukanaan, jaettiin asukkaille; hänet itsensä samoin kuin hänen matkatoverinsakin asetettiin julkisesti myytäväksi.

Eräs arabialainen kauppias, nimeltä Setok, osti molemmat. Mutta koska palvelija oli tottuneempi raskaaseen työhön, maksettiin hänestä paljon enemmän kuin isännästä, ottamatta ollenkaan huomioon näiden miesten oikeaa arvoa. Niinpä Zadig orjana joutui entistä palvelijaansa alemmaksi. Heidät sidottiin yhteen ketjulla, joka kiinnitettiin heidän jalkoihinsa, ja tässä tilassa he saivat seurata arabialaista kauppiasta hänen taloonsa. Tiellä Zadig lohdutteli palvelijaansa ja kehoitti häntä kärsivällisyyteen. Tapansa mukaan hän samalla lausui mietteitensä ihmiselämästä.

"Minä näen", lausui hän, "että minun onneton kohtaloni vetää sinutkin mukaansa. Tähän saakka on kaikki kääntynyt minulle perin omituiseen suuntaan. Minut tuomittiin sakkoihin siitä että olin nähnyt koiran juoksevan ohitseni. Aarnikotkan takia minut tahdottiin seivästä. Olin jo menossa kuolemaan siitä että olin sepittänyt säkeitä kuninkaan ylistykseksi. Vähällä piti etten tullut kuristetuksi siitä että kuningattarella oli keltaisia nauhoja. Ja nyt olen sinun kanssasi tuomittu orjuuteen siitä että eräs hirviö kuritti lemmittyänsä. Mutta ei hätää, alkäämme kadottako rohkeuttamme; kenties tämä kaikki pian päättyy. Arabialaisilla kauppiaille täytyy nyt kerta kaikkiaan olla orjia, ja miksi en minä voisi olla orjana yhtä hyvin kuin joku toinenkin, koska olen ihminen kuten muutkin? Tämä kauppias ei voine olla armoton. Hänenhän täytyy kohdella hyvin orjiaan, jos tahtoo saada heistä hyötyä."

Niin hän puhui, mutta sydämensä syvyydessä hän ajatteli vain Babylonin kuningattaren kohtaloa.

Setok, kauppias, lähti kahta päivää myöhemmin orjineen ja kameleineen matkalle Arabian erämaahan. Hänen heimonsa asui Horebin aavikon rajoilla. Tie sinne oli pitkä ja vaivalloinen. Matkalla Setok pani paljon enemmän arvoa palvelijaan kuin Zadigiin, koska edellinen osasi paljon paremmin kuormittaa kameleja. Niinpä hän saikin Setokilta osakseen kaikenlaisia pieniä suosiosoituksia.

Yksi kameleista kuoli kahden päivämatkan päässä Horebista; hänen kuormansa jaettiin palvelijain selkään. Myös Zadig sai osansa. Setokia alkoi naurattaa, kun hän näki kaikkien palvelijainsa kulkevan selkää köykyssä. Zadig rohkeni ryhtyä hänelle selvittämään syytä siihen ja opetti hänelle tasapainon lait. Kauppias hämmästyí ja alkoi katsella häntä vallan toisilla silmillä. Huomattuaan saattaneensa kauppiaan mielenkiinnon hereille Zadig teki sen kaksinkertaiseksi, selvittämällä hänelle paljon asioita, jotka läheisesti koskivat hänen kaupankäyntiänsä. Hän kertoi hänelle samankokoisten metallien ja tavarain ominaispainosta, usein hyödyllisten eläinten ominaisuuksista ja keinoista, joilla hyödyttömistäkin voitiin saada hyötyä. Ja niinpä huomasi Setok hänet sangen viisaaksi ja antoi hänelle etusijan hänen toverinsa rinnalla, jota hän ensin oli pitänyt niin suuressa arvossa. Hän kohteli Zadigia hyvin, eikä hänellä ollut syytä sitä katua.

Saavuttuaan heimonsa keskuuteen Setok aluksi vaati takaisin viittäsatia unssia hopeaa eräältä

heprealaiselta, jolle hän oli ne kahden todistajan läsnäollessa lainannut. Molemmat todistajat olivat kuitenkin sillä välin kuolleet, ja hebrealainen, jota ei nyt voitu todistaa lainanottajaksi, omisti itselleen kauppiaan hopean, kiittäen Jumalaa siitä, että tämä oli suonut hänelle keinon pettää arabialaista. Setok uskoi huolensa Zadigille, josta oli jo tullut hänen neuvonantajansa.

"Missä annoitte tuolle uskottomalle ne viisisataa unssia?" kysyi Zadig.

"Eräällä isolla kivellä, lähellä Horebin vuorta", vastasi Setok.

"Millainen on miehekseen velallisenne?" kysyi Zadig.

"Suuri lurjus", virkkoi Setok.

"Minä tarkoitin kysyä, onko hän vilkas vai veltto, älykäs vai varomaton."

"Kaikista kehoista maksajista, joita tunnen, hän on vilkkain", vastasi Setok.

"No hyvä", virkkoi Zadig. "Sallikaa minun ajaa asianne oikeudessa."

Todellakin hän haastoi heprealaisen oikeuteen ja puhui tuomarille näin:

"Oikeuden valtaistuimen päänalus! Minä vaadin herrani nimessä tältä mieheltä takaisin viittä sataa unssia hopeaa, joita hän ei tahdo maksaa."

"Onko teillä todistajia?" kysyi tuomari.

"Ei. Ne ovat kuolleet. Mutta jäljellä on vielä leveä kivi, jonka päällä rahat lainattiin. Ja jos teidän korkeutenne suvaitsee käskeä mennä etsimään kiveä, niin toivon sen todistavan hyväksemme. Me, heprealainen ja minä, jääme tänne odottamaan kiven saapumista. Minä lähetän hakemaan sen herrani Setokin kustannuksella."

"Hyvin kernaasti", vastasi tuomari ja ryhtyi suorittamaan muita tehtäviään.

Kun istunto oli lopussa, kysyi tuomari Zadigilta:

"No, eikö kivenne olekaan vielä saapunut?"

Silloin heprealainen nauraen virkkoi:

"Teidän jaloutenne voi odottaa tässä huomiseen saakka, eikä kivi sittenkään saavu. Se on näet enemmän kuin kuuden tiemitan päässä täältä, ja tarvittaisiin ainakin viisitoista miestä sitä paikaltaan liikuttamaan."

"Kas niin!" huudahti Zadig. "Sanoinhan jo äsken, että kivi tulisi todistamaan meidän hyväksemme. Koska tämä mies tietää, missä kivi on, niin hän siten myöntää saaneensa rahat juuri mainitulla kivellä."

Heprealainen joutui hämilleen ja häätyi pian kaikki tunnustamaan. Tuomari määräsi hänet sidottavaksi kiveen ja jätettäväksi siihen ruuatta ja juomatta, kunnes hän maksaisi nuo viisisataa unssia, jotka tietysti kohta häneltä saatiinkin.

Mutta ympäri Arabian levisi pian maine Zadig-orjasta ja kivistä.

XI Rovio

Tästä kaikesta hyvillään Setok valitsi orjansa uskottuimmaksi ystäväkseen. Hän ei voinut enää tulla toimeen ilman Zadigia enemmän kuin aikaisemmin Babylonin kuningas; ja Zadig oli onnellinen siitä ettei Setokilla ollut vaimoa. Hän huomasi isäntänsä periluonteeltaan sangen hyväksi, oikeamieliseksi ja järkeväksi. Senpätähden häntä surettikin se että tämä, vanhan arabialaisen tavan mukaan, palvoi taivaallisia sotajoukkoja, aurinkoa, kuuta ja tähtiä. Joskus hän hyvin säädyllisesti puhuikin hänelle siitä. Vihdoin hän sanoi isännälleen, että ne olivat kappaleita kuten muutkin, eivätkä ansainneet enempää kunnioitusta kuin joku puu tai kallio.

"Mutta", intti Setok, "nehän ovat ikuisia olentoja, joita me saamme kiittää kaikesta hyvästä; ne elähyttävät luonnon; ne määräävät vuodenajat; lisäksi ne ovat niin kaukana meistä, ettemme mitenkään voi olla niitä kunnioittamatta."

"Paljon enemmän hyötyä", vastasi Zadig, "tarjoo sinulle Punaisen meren vesi, joka kantaa tavarasi Intiaan. Miksi ei se voisi olla yhtä vanha kuin tähdet? Ja jos sinä jumaloit sellaista, joka on sinusta kaukana, niin silloinhan sinun tulisi jumaloida Gangaridien maata, joka sijaitsee aivan maailman ääriässä."

"Eipä niinkään", väitti Setok. "Tähdet ovat sentään liiksi loistavia, ja siksipä minä niitä palvon."

Illan tultua Zadig sytytti suuren joukon kynttilöitä siihen telttaan, jossa hänen tuli illastaa Setokin kanssa. Kun tämä saapui, niin hän heittäytyi polvilleen noiden sytytettyjen vahakynttiläin eteen ja lausui niille:

"Ikuiset, loistavat valot, olkaa minulle aina suosiollisia!"

Näin sanottuaan hän istuutui pöytään katsomattakaan Setokiin. "Mitä sinä nyt teet?" kysyi Setok kummissaan. "Teen samoin kuin sinäkin", vastasi Zadig. "Minä palvon näitä kynttilöitä ja laiminlyön niiden herran ja omani."

Setok ymmärsi tähän vertaukseen kätketyn syvän ajatuksen. Hänen orjansa viisaus tunki hänen sieluunsa; hän lakkasi suitsuttamasta luontokappaleille ja rupesi palvomaan sitä Ikuista, joka on

ne luonut.

Siihen aikaan vallitsi Arabiassa eräs alkujaan skyyttien maasta peräisin oleva hirveä tapa, joka bramiinien vaikutuksesta oli pesiytynyt Intiaankin ja uhkasi vallata kaikki Itämaat. Kun aviomies oli kuollut ja hänen rakas vaimonsa tahtoi päästä pyhimyksen arvoon, niin hän julkisesti poltatti itsensä miehensä ruumiin kanssa.^[29] Tämä toimitus, jonka nimenä oli "leskenrovio", oli hyvin juhlallinen tilaisuus: se heimo, jossa oli suurin luku itsensä polttaneita leskiä, oli kaikkein arvokkain.

Nyt sattui eräs Setokin heimoon kuuluva arabialainen kuolemaan, ja hänen sangen hurskas leskensä, nimeltä Almona, antoi julkisesti kuuluttaa päivän ja hetken, jolloin hän aikoi rumpujen päristessä ja torvien soidessa syöksyä liekkeihin. Zadig osotti Setokille, kuinka tuo kauhea tapa oli vastoin kaikkea järkeä ja ihmisyyttä, kun sallittiin joka päivä polttaa nuoria leskiä, jotka voisivat lahjoittaa valtiolle lapsia tai ainakin kasvattaa entisiään. Sanalla sanoen, hän koetti saada Setokin käsittämään, että noin raaka tapa oli, mikäli mahdollista, poistettava.

Setok vastasi:

"Jo enemmän kuin tuhat vuotta ovat vaimomme olleet oikeutettuja poltattamaan itsensä. Kukapa meistä siis tohtisi kumota lakia, jonka aika on pyhittänyt. Mikäpä onkaan sen kunnioitettavampaa kuin ikivanha tapa, vaikkapa vääräkin?"

"Järki on kuitenkin vanhempi", vastasi Zadig. "Puhu asiasta heimosi päällikölle, minä käyn sillä aikaa tuon nuoren lesken pakeilla."

Hän esitytti itsensä leskelle, ja voitettuaan hänen suosionsa kehumalla hänen kauneuttaan sekä valitettuaan hänelle, kuinka oli suuri vahinko uhrata niin ihanat sulot liekeille, hän edelleen ylisti hänen päättäväisyyttään ja rohkeuttaan.

"Te olette kai siis aivan suunnattomasti rakastanut miestänne?" sanoi hän.

"Minäkö? En vähääkään", vastasi arabiatar. "Hän oli raaka, mustasukkainen ja sietämätön ihminen; kuitenkin olen lujasti päättänyt heittäytyä hänen roviolleen."

"Todellakin!" sanoi Zadig. "Lienee siis nähtävästi suloinen nautinto tulla elävältä poltetuksi?"

"Ah, jo pelkkä ajatus siitä saattaa vapisemaan", virkkoi nainen. "Mutta muuta neuvoa ei ole. Olen näet hurskaan maineessa; kadottaisin varmasti tuon maineen, ja koko maailma pilkkaisi minua, jollen poltattaisi itseäni."

Saatuana naisen tunnustamaan, että hän poltattaisi itsensä vain muiden vuoksi ja pelkästä turhamaisuudesta, Zadig puhui hänelle pitkälti siihen suuntaan, että hän jälleen alkoi hiukan rakastaa elämää, vieläpä onnistui herättämään hänessä rahtusen myötätuntoa omaakin persoonaansa kohtaan.

"Mitäpä tekisitte", sanoi Zadig leskelle, "jollei turhamaisuus antaa polttaa itsensä hallitsisi Teitä?"

"Ab!" vastasi nainen. "Luulenpa melkein että pyytäisin Teitä naimaan minut."

Astarten kuva täytti yhä Zadigin sielun siinä määrin, ettei tämä avomielenlinen tunnustus voinut häntä järkyttää. Sen sijaan hän heti lähti heimon päällikköjen luo, kertoi heille kuulemansa ja neuvoi heitä laatimaan sellaisen lain, jonka mukaan nuori leski ei vast'edes saisi poltattaa itseään, ennenkuin oli kokonaisen tunnin kahden kesken puhellut nuoren miehen kanssa. Ja tämän jälkeen ei yksikään nainen Arabiassa ole enää poltattanut itseään.

Zadigille yksin oltiin siis kiitollisuuden velassa siitä, että hän yhtenä ainoana päivänä oli hävittänyt niin julman tavan, jota oli jatkunut jo useita vuosisatoja. Hän oli siis Arabian hyväntekijä.

XII Illallinen

Setok ei enää voinut erota tästä miehestä, joka oli täynnä viisautta. Hän otti hänet mukaansa Bassoran suurille markkinoille, missä koko asutun maailman suurimmat kauppamiehet tavallisesti kohtasivat toisensa. Oli todella sangen lohdullista Zadigille nähdä niin paljon eri seutujen ihmisiä kokoontuneina samaan paikkaan. Hänestä tuntui kuin koko ihmiskunta olisi ikäänkuin suuri perhe, joka kokoontui Bassoraan.

Tulonsa jälkeisenä päivänä hän aterioi samassa pöydässä, missä istui myös eräs egyptiläinen, muuan Ganges-seudun intialainen, eräs Kathaymaan asukas, eräs kreikkalainen ja muuan kelttiläinen ynnä useita muita muukalaisia, jotka lukuisilla Arabian merelle tekemillään matkoilla olivat siinä määrin oppineet arabiaa, että voivat ottaa osaa keskusteluun.

Egyptiläinen näytti kovin vihastuneelta.

"Mikä inhoittava maa onkaan tämä Bassora!" sanoi hän. "Minulle kieltäydytään täällä lainaamasta tuhannen unssia kultaa maailman parasta vakuutta vastaan."

"Kuinka niin?" kysyi Setok. "Millaista vakuutta täällä ei ole hyväksytty tuota summaa vastaan?"

"Tätini ruumista", vastasi egyptiläinen. "Hän oli paras nainen koko Egyptissä; hän seurasi minua kaikkialla; hän kuoli matkalla, ja minä tein hänestä mahdollisimman kauniin muumion, jota vastaan minun maassani olisi lainattu minulle niin paljon kuin vain olisin halunnut.^[30] Onpa

todella kummallista, ettei täällä tahdota lainata minulle edes tuhatta unssia kultaa niin varmaa panttia vastaan."

Ja vimmastuneena hän oli juuri tarttumaisillaan oivalliseen keitettyyn kanaan, kun intialainen kävi hänen käteensä ja huudahti tuskallisesti:

"Ah! mitä aiottekaan tehdä?"

"Syödä tämän kanan", vastasi muumiomies.

"Jättäkää se tekemättä!" sanoi intialainen. "Voisihan sattua, että tätivainajanne sielu olisi siirtynyt tähän kanaan, ettekä te suinkaan tahdo antautua siihen vaaraan että söisitte tätinne.^[31] Kanojen keittäminen on luonnon julkeaa herjaamista."

"Mitä te sotkette tähän luontoa ja kanojanne?" kivahti kiukkuinen egyptiläinen. "Mehän palvomme härkää ja kuitenkin me syömme häränlihaa".^[32]

"Tekö palvotte härkää? Onko se mahdollista?" kysyi Gangeksen mies.

"Ei mikään ole sen mahdollisempaa", vastasi toinen. "Jo satakolmekymmentäviisi tuhatta vuotta me olemme tehneet niin, eikä kukaan meistä ole väittänyt sitä vastaan."

"Vai satakolmekymmentäviisi tuhatta vuotta!" ihmetteli intialainen. "Lasku tuntuu hieman liioitetulta. Vastahan Intiakin on ollut asuttuna kahdeksankymmentä tuhatta vuotta, ja me kuitenkin varmasti olemme teidän esi-isianne. Ja Brahma^[33] on kieltänyt meitä syömästä häränlihaa jo ennenkuin teidän päähänne pisti asettaa härät alttarille ja paistinvartaaseen."

"Tuo teidän Brahmanne on todella miellyttävä eläin meidän Apis-härkäämme verrattuna", sanoi egyptiläinen. "Mitä yhtä suurta on siis teidän Brahmanne saanut aikaan?"

"Hän se on opettanut ihmiset lukemaan ja kirjoittamaan, ja hänelle on koko maailma kiitollisuudenvelassa shakkipelistä", vastasi bramiini.

"Te erehdytte", sanoi eräs kaldealainen, joka istui hänen vieressään. "Ainoastaan Oannes-kala on suorittanut niin suuria hyviätoimia, ja siksi tuleekin osottaa kunnioitusta yksin hänelle. Jokainen voi sanoa teille, että se oli jumalallinen olento, jolla oli kultainen pyrstö ja kaunis ihmispää, ja että se joka päivä nousi vedestä maalle saarnatakseen kolme tuntia kerrallaan. Hänellä oli useita poikia, joista kaikista tuli kuninkaita, kuten jokainen tietää. Minulla on muassani hänen kuvansa, ja minä kunnioitan sitä kuten tulee ja sopii.^[34] Häränlihaa saa kukin syödä niin paljon kuin haluttaa, mutta on varmasti mitä suurinta jumalattomuutta keittää ruuaksi kaloja. Muutoinkin te molemmat olette liian epäjaloa ja liian nuorta alkujuurta, voidaksenne ollenkaan ruveta kanssani kiistelemään. Egyptin kansa on vain satakolmekymmentäviisi tuhatta vuotta vanha ja intialaiset kerskuvat vain kahdeksastakymmenestä tuhannesta vuodesta, kun sen sijaan meidän ajanlaskumme ulottuu neljätuhatta vuosisataa taaksepäin. Uskokaa minua, luopukaa hulluluksistanne, ja minä annan jokaiselle teistä kauniin Oannes-kalan kuvan."

Nyt puuttui puheeseen Kambalun mies ja sanoi:

"Minä kunnioitan suuresti egyptiläisiä, kaldealaisia, kreikkalaisia, kelttiläisiä, Brahmaa, Apis-härkää ja kaunista Oannes-kalaa. Kenties sittenkin Li eli Tien,^[35] miten häntä nyt kutsuttaneenkaan, vastaa hyvin teidän härkiänne ja kalojanne. Minä en puhu mitään maastani, joka on yhtä suuri kuin Egypti, Kaldea ja Intia yhteensä. Samoin en kiistele vanhuudestamme, koska on aivan kylliksi, että on onnellinen, eikä merkitse juuri mitään se, että on ikivanhaa juurta. Mutta jos on kysymys ajanlaskusta, niin voin väittää, että koko Aasia käyttää meidän ajanlaskuamme ja että meillä oli sängen hyviä almanakkoja jo aikoja ennen, kuin Kaldeassa vielä tunnettiin luvunlaskua."

"Te kaikki, niin monta kuin teitä onkin, olette perin tietämättömiä", huudahti kreikkalainen. "Ettekö te siis tiedä, että kaaos on kaiken alku ja että vain muoto ja aine yhdessä ovat antaneet maailmalle sen nykyisen tilan?"

Kreikkalainen puhui pitkälti, kunnes hänet vihdoin keskeytti kelttiläinen, joka muiden kinastellessa oli juonut runsaasti ja nyt luuli itsensä viisaammaksi kuin kaikki muut yhteensä. Kiroten hän vakuutti, että vain Teutath ja tammi-misteli olivat mainitsemisen arvoisia; että hänellä aina oli misteliä taskussaan; että hänen esi-isänsä skyyttalaiset olivat ainoat kelpo miehet, joita koskaan oli ollut maailmassa; että he tosin joskus olivat syöneet ihmisiä, mutta että se ei suinkaan estänyt pitämästä hänen kansaansa mitä suurimmassa arvossa; ja että hän loppujen lopuksi, jos joku rohkenisi puhua pahaa Teutathista, opettaisi tälle ihmistäpoja.

Riita alkoi käydä kiivaaksi, ja Setok pelkäsi jo hetkeä, jolloin pöydässä veri vuotaisi. Silloin nousi vihdoin Zadig, joka koko kiistelyn ajan oli pysynyt ääneti. Hän kääntyi ensiksi kelttiläiseen, joka näytti raivoisimmalta. Hän myönsi hänen olleen oikeassa ja pyysi häneltä tammi-misteliä. Hän kehui kreikkalaisen kaunopuheisuutta ja tyynnytti siten vähitellen kaikki kihtyneet mielet. Kathayn miehelle hänen tarvitsi vähimmin puhua, koska tämä oli ollut järkevin koko joukosta. Lopuksi hän lausui heille:

"Hyvät ystävät! Te ryhdyitte riitelemään aivan turhasta, sillä oikeastaan te kaikki olette samaa mieltä."

Tämä väite sai aikaan kovan hälinän.

"Eikö ole totta", sanoi hän kelttiläiselle, "että te ette palvo tätä misteliä, vaan häntä, joka on tehnyt sekä mistelin että tammen?"

"Niinpä kylläkin", vastasi kelttiläinen.

"Ja te, herra egyptiläinen, kunnioitatte nähtävästi erään erityisen härän hahmossa sitä, joka on antanut teille härät?"

"Se on totta", myönsi egyptiläinen.

"Oannes-kala", jatkoi hän edelleen, "on varmaan vähemmän arvoinen kuin se, joka on tehnyt meret ja kalat."

"Aivan niin", sanoi kaldealainen.

"Intialainen ja Kathayn mies", lisäsi Zadig, "tunnustavat kuten tekin korkeimman alkuperusteen. Tosin en ole oikein täydellisesti ymmärtänyt niitä ihmeteltäviä asioita, joita kreikkalainen esitti, mutta olen kuitenkin varma siitä, että hänkin tunnustaa korkeimman olennon, josta muoto ja aine ovat riippuvaisia."

Kreikkalainen, jota muut ihmettelivät, sanoi, että Zadig oli sangen hyvin tajunnut hänen ajatuksensa.

"Te olette siis kaikki samaa mieltä", toisti Zadig, "eikä siis ole olemassa mitään riidan aihetta."

Kaikki syleilivät häntä.

Myytyään kalliista hinnasta tavaransa Setok palasi Zadigin kanssa oman heimonsa luo. Perille saavuttuaan sai Zadig tietää, että hänet oli hänen poissa ollessaan haastettu oikeuteen ja tuomittu poltettavaksi hiljaisella tulella.

XIII Kohtaus

Zadigin ollessa Bassoran-matkalla olivat tähtien papit päättäneet rangaista häntä. Niiden nuorten leskien jalokivet ja korut, jotka he olivat lähettäneet roviolle, kuuluivat näet oikeuden mukaan heille; kun he nyt antoivat polttaa Zadigin, oli se heistä lievin rangaistus siitä kepposesta, jonka hän oli heille tehnyt. He syyttivät siis Zadigia, että hän oli lausunut harhaoppisia mielipiteitä taivaallisesta sotajoukosta. He todistivat häntä vastaan ja vanhoivat kuulleensa hänen sanoneen, etteivät tähdet vaivu mereen. Tämä hirveä herjaus kauhistutti tuomareita; he olivat vähällä reväistä vaatteensa kuullessaan nuo jumalattomat sanat; ja varmaan he olisivatkin sen tehneet, jos Zadig olisi kyennyt ne korvaamaan. Nyt he kuitenkin rajussa tuskassaan tyytyivät tuomitsemaan hänet hiljaisella tulella poltettavaksi. Turhaan pani Setok epätoivoisena liikkeelle kaiken vaikutusvaltansa pelastaakseen ystävänsä. Hänen täytyi piankin tukkia suunsa.

Tuo nuori leski Almona, joka jälleen oh kovasti mieltynyt elämään ja joka siitä oli kiitollisuuden velassa Zadigille, päätti pelastaa hänet roviolta, jonka väärinkäytön Zadig oli hänelle paljastanut. Hän hautoi suunnitelmansa valmiiksi päässään, puhumatta siitä kenellekään. Zadigin surmaamisen tuli tapahtua seuraavana päivänä. Hänellä oli ainoastaan yö käytettävissään hänen pelastamiseksi. Työnsä hän, kuten ainakin armelias ja viisas nainen, suoritti näin:

Hän parfymoi itsensä hajuvesillä ja lisäsi kauneuttansa mitä rikkaimmalla ja viehättävimmällä koristelulla sekä lähti sitten pyytämään tähtien ylipapilta salaista puheillepääsyä. Jouduttuaan kahden kesken tuon kunnianarvoisan vanhuksen kanssa hän puhui tälle seuraavasti:

"Suuren Karhun vanhin poika, Härän veli, suuren Koiran serkku (ne olivat tämän ylipapin arvonimiä), minä saavun luoksesi tunnustamaan sinulle epäilykseni. Pelkään kovasti tehneeni suunnattoman synnin, kun en ole polttanut itseäni rakkaan mieheni roviolla. Mitäpä todellakaan minulla oli säilytettävää? Vain katoavainen liha, joka muutenkin on jo kovin kuihtunut."

Näin sanoen hän paljasti pitkistä, silkkisistä hihoistaan alastomat käsivartensa, joiden muoto oli ihmeteltävän kaunis ja valkeus vallan häikäisevä.

"Näethän itsekin", hän sanoi, "kuinka vähän tämä merkitsee."

Ylipappi tunsu sydämessään sen merkitsevän sangen paljon; hänen silmänsä sanoivat sen ja hänen suunsa sen vahvasti. Hän vannoi, ettei hän koko elämässään milloinkaan ollut nähnyt niin ihania käsivarsia.

"Ah!" sanoi leski. "Kenties käsivarteni eivät todellakaan ole niin kehnot kuin muu ruumiini. Myöntänet sentään, että kaulani ja rintani eivät ansaitse mitään huomiota."

Nyt hän paljasti hurmaavimman poven, mitä luonto oli milloinkaan muovauttanut. Ruusunpöytä norsunluuisessa omenassa olisi sen rinnalla näyttänyt vain matarankukalta puksipuussa, ja vastapestyt karitsat olisivat siihen verraten näyttäneet keltaisen ruskeilta. Tämä povi, nuo suuret mustat silmät, jotka hiutuen säteilivät hellän tulen lempeää paloa, hänen poskensa, joilla mitä kaunein purppura karkeloi mitä puhtaimman maidonvalkeuden kera, hänen nenänsä, joka ei ollut Libanonvuoren tornin kaltainen,^[36] hänen huulensa, jotka olivat kuin kaksi koralliriviä, piilottaen taakseen Arabian meren ihanimmat helmet, kaikki nämä sulot yhdessä saattoivat vanhuksen luulemaan olevansa vielä kaksikymmenvuotias. Niinpä hän sopertelikin suustaan hellän lemmennustuksen. Silloin Almona, nähtyään hänen hurmauksensa, pyysi häneltä armoa Zadigille.

"Ah, ihana kaunokainen!" sanoi ukko, "jospa minä suostuisinkin armon antoon, niin ei hyväsydämyksistäni olisi mitään hyötyä, sillä armahdukseen tarvitaan lisäksi kolmen muun virkatoverini allekirjoitus."

"Kirjoita nyt vain alle!" sanoi Almona.

"Mielihyvällä", virkkoi pappi, "mutta sillä ehdolla että sinun suosiosi on oleva myöntymykseni palkinto."

"Sinä osoitat minulle liaksi kunniaa", sanoi Almona. "Suvaitse vain vaivautua luokseni huoneeseeni heti auringon laskettua ja loistavan Sheat-tähden^[37] noustua näköpiiriin; silloin tapaavat minut ruusun väriseltä sohvaltani ja voit parhaasi mukaan huvitella orjattaresi kanssa."

Allekirjoitus kädessään hän lähti tiehensä, jättäen vanhuksen sinne hekumoimaan lemmenhaaveissaan ja epäilemään voimiaan. Ukko käytti lopun päivästä kylpemiseen; hän joi Ceylonin kanelilla ja Tidorin sekä Ternaten kalleilla mausteilla sekoitettua juomaa, odottaen kärsimättömänä Sheat-tähden nousua.

Sillä välin kaunis Almona meni tapaamaan toista pappia. Tämäkin vakuutti, että aurinko, kuu ja kaikki taivaan valot olivat vain virvatulia hänen sulojensa rinnalla. Almona pyysi häneltä samaa armoa ja pappi vaati siitä saman palkinnon. Hän oli suostuvinaan ja määräsi kohtauksen toisen papin kanssa tapahtuvaksi Algenib-tähden^[38] nousun aikana. Sieltä hän meni kolmannen ja neljännen papin luo, saaden jokaiselta allekirjoituksen ja suoden heille kullekin lemmenkohtauksen eri tähtien nousun aikana.

Sitten hän kutsutti luokseen tuomarit muka erään tärkeän asian johdosta. Nämä saapuivatkin. Hän näytti heille nuo neljä allekirjoitusta ja ilmoitti heille, mistä hinnasta papit olivat myöntäneet armahduksen Zadigille. Kukin heistä saapui määräjalla; jokainen hämmästyi kovasti tavatessaan siellä virkaveljensä ja lisäksi vielä tuomarit, jotka nyt näkivät heidän häpeänsä.

Zadig pelastui, ja Setok hurmautui siinä määrin Almonan neuvokkuudesta, että otti hänet vaimokseen.

XIV Tanssi

Setokin oli liikeasiainsa vuoksi tehtävä matka Serendibin^[39] saarelle, mutta avioliittonsa ensimmäisenä kuukautena, joka, kuten tunnettua, on kuherruskuukausi, hän ei tietysti voinut jättää vaimoaan eikä edes uskoakaan voivansa häntä milloinkaan jättää. Niinpä hän pyysikin Zadig-ystäväänsä tekemään puolestaan mainitun matkan.

"Ah!" sanoi Zadig. "Täytyykö minun siis yhä laajentaa kauniin Astarten ja minun välistäni matkaa? Mutta minun on palveltava hyväntekijöitäni."

Hän sanoi niin, itki ja lähti taipaleelle.

Hän ei ollut vielä kauan ehtinyt olla Serendibin saarella, kun häntä jo alettiin pitää erinomaisena ihmisenä. Hänestä tuli pian ratkaisija kaikissa kauppiasten välisissä riidoissa, viisasten ystävä ja niiden muutamien neuvonantaja, jotka neuvoista välittivät. Kuningaskin tahtoi nähdä ja kuulla häntä. Pian hän oppikin tuntemaan Zadigin arvon; hän luotti suuresti hänen viisauteensa ja teki hänet ystäväkseen. Kuninkaan ystävyys ja kunnioitus panivat Zadigin vapisemaan; joka hetki hän oli tietoinen siitä onnettomuudesta, jonka Moabdarin hyvyys oli hänelle aiheuttanut. "Minä miellytän kuninkaita", sanoi hän; "eikö se olekin minun tuhoni?" — Kuitenkaan hän ei voimit vetäytyä hallitsijan suosiosotuksia pakoon; on näet myönnettävä, että Nabussan, Serendibin kuningas, Nabassunin pojan ja Sanbusnan pojanpojan Nussanabin poika, oli Aasian parhaita ruhtinaita, josta sen, joka kerrankin puheli hänen kanssaan, täytyi pakostakin ruveta pitämään.

Tämä hyvä ruhtinas oli alituisen kehumisen, petoksen ja varastelun esineenä. Hänen aarteitaan ryöstettiin ehtimiseen. Serendibin saaren ylimmäinen veronkantaja antoi siinä aina hyvän esimerkin, jota sitten muut uskollisesti noudattivat. Kuningas kyllä tiesi sen, hän oli jo usein vaihtanut rahastonhoitajaa, mutta vielääkään ei hänen ollut onnistunut poistaa tuota juurtunutta tapaa, jonka mukaan kuninkaan tulot jaettiin kahteen erisuureen osaan, joista pienempi tuli kuninkaalle ja suurempi rahastonhoitajille.

Kuningas Nabussan uskoi huolensa viisaalle Zadigille. Hän virkkoi:

"Etköhän sinä, joka osaat niin kauniita asioita, tietäisi jotakin keinoa löytääkseni sellaisen rahastonhoitajan, joka ei varastaisi minulta?"

"Kyllä kai", vastasi Zadig; "mutta tiedän pettämättömän keinon hankkia teille sellaisen miehen, jolla on puhtaat kädet."

Ihastuneena syleili kuningas häntä ja kysyi, miten hänen oli meneteltävä.

"Teidän tulee vain", sanoi Zadig, "antaa kaikkien avonaiseen rahastonhoitajan virkaan pyrkijäin tanssia, ja se heistä, joka tanssii kepeimmin, on varmasti myös rehellisinkin mies."

"Sinä lasket leikkiä", sanoi kuningas. "Sepä olisi omituinen tapa valita itselleen rahastonhoitajia. Kuinka! Sinä siis väität, että se, joka parhaiten tekee ilmahyppyjä, on myös rehellisin ja taitavin rahastonhoitaja."

"Minä en tahdo väittää, että hän on taitavin", vastasi Zadig, "mutta sen voin kyllä vakuuttaa, että hän ehdottomasti on rehellisin heistä."

Zadig puhui niin vakuuttavasti, että kuningas luuli hänellä olevan jonkin salaisen taikakeinon erottaa oikeat rahastonhoitajat vääristä.

"Minä en rakasta taikatemppuja", sanoi Zadig. "Taikurit ja noitakirjat ovat minulle aina olleet vastenmielisiä. Jos Teidän Majesteettinne sallii minun panna toimeen ehdottamani kokeen, niin tulette pian vakuuttuneeksi siitä, että salaisuuteni on maailman helpoin ja yksinkertaisin asia."

Serendibin kuningas Nabussan ällistyi vielä enemmän kuullessaan, että salaisuus oli yksinkertainen, kuin jos se olisi luuloteltu hänelle ihmeeksi.

"No hyvä", sanoi hän, "menettele kuten parhaaksi katsot."

"Sallikaa minun vain toimia", sanoi Zadig. "Te voitatte tästä kokeesta enemmän kuin luulettekaan."

Vielä samana päivänä hän kuulututti kuninkaan nimessä, että kaikkien niiden, jotka halusivat hakea hänen armollisimman majesteettinsa, Nussanabin pojan Nabussanin yliveronkantajan virkaa, oli krokodiilikuun ensimmäisenä päivänä kepeissä silkkipukimissa saavuttava kuninkaan etuhuoneeseen. Hakijoita ilmoitautui 64 kappaletta. Läheiseen saliin oli asetettu soittoniekkaja; kaikki oli valmista tanssiaisista varten. Mutta mainitun salin ovi oli kiinni, ja sinne päästäkseen täytyi kulkea kapean ja jotenkin pimeän käytävän kautta. Ovenvartija kuljetti viranhakijat, yhden erältään, tämän käytävän kautta, jonne kukin jätettiin muutamiksi minuuteiksi yksinään. Kuningas, joka tunsu asian, oli asettanut tähän käytävään esille kaikki aarteensa.

Kun kaikki viranhakijat olivat kokoontuneet saliin, niin kuningas käski heidät tanssimaan. Tuskin koskaan on tanssittu raskaammin ja kömpelömmiin; kaikilla oli pää riipuksissa, selkä köykässä ja kädet kylkiin puristettuina. "Millaisia lurjuksia!" sanoi Zadig itsekseen.

Yksi ainoa tanssi kepeästi, pystypäin, varmoin katsein, ojennetuin käsivarsin, ruumis suorana ja polvet vakavina.

"Kas siinä rehellinen ja kelpo mies!" sanoi Zadig.

Kuningas syleili tuota oivaa tanssijaa, ja nimitti hänet rahastonhoitajakseen. Kaikkia muita sen sijaan rangaistiin ja sakotettiin sen mukaan kuin olivat ansainneetkin. Jokainen heistä oli näet käytävässä viipyessään täyttänyt taskunsa niin että tuskin kykeni kävelemään. Kuningasta suretti kovasti sellainen ihmisluonnon heikkous, että neljästäseitsemättä tanssijasta kolmeseitsemättä oli konnia. Pimeää käytävää ruvettiin sen jälkeen nimittämään "Kiusauksen tieksi."

Persiassa nuo kolmeseitsemättä herraa olisi seivästetty; muissa maissa olisi perustettu erityinen tuomioistuin, joka kuluihinsa olisi niellyt koko tuon varastetun summan kolminkertaisesti, tuottamatta penniäkään hallitsijan aarrekkamioon; jossakin toisessa maassa taas he olisivat selviytyneet jutusta vapaina, vieläpä syösseet tuon kepeäjalkaisen tanssijan epäsuosioonkin; Serendibissä heidät tuomittiin vain maksamaan sakkoa valtiorahastoon, sillä Nabussan oli sangen lempeä ruhtinas.

Hän oli myös hyvin kiitollinen: hän lahjoitti Zadigille suuremman rahamäärän kuin mikään rahastonhoitaja milloinkaan oli varastanut kuninkaalta, isännältään. Zadig käytti sitä toimittaakseen pikalähetin menemään Babyloniin hankkimaan tietoja kuningatar Astarten kohtalosta. Hänen äänensä värisi, kun hän antoi tämän käskyn, hänen verensä tulvehti sydämeen, hänen silmänsä pimenivät, hänen sielunsa oli jättämäisillään hänet. Pikalähetti lähti matkalle; Zadig näki hänen astuvan laivaan ja palasi jälleen kuninkaan luo, näkemättä ketään, luullen olevansa omassa huoneessaan ja puhuen itsekseen rakkaudesta.

"Ah! rakkaus", sanoi kuningas. "Juuri siitä tässä onkin kysymys. Sinä olet hyvin arvannut minun huoleni. Kylläpä sinä olet mainio mies! Toivonkin sinun avullasi oppivani tuntemaan sellaisen naisen, joka kestää kokeet, samoin kuin olet opettanut minut löytämään rehellisen rahastonhoitajan."

Zadig, joka sillä välin oli tullut tajuihinsa, lupasi avustaa häntä myös lempenasioissa samoin kuin rahaseikoissa, vaikkapa juttu näyttikin hänestä paljon mutkallisemmalta.

XV Siniset silmät

"Minun ruumiini ja sydämeni..." alkoi kuningas puhua Zadigille.

Nämä sanat kuullessaan babylonilainen ei voinut olla keskeyttämättä hänen majesteettiaan.

"Kuinka olenkaan Teille kiitollinen", sanoi hän, "ettette sanonut 'henki ja sydän!' Babyloniassa näet keskustelu käy vain näillä sanoilla; kaikki kirjat siellä puhuvat vain sydäimestä ja hengestä, eikä niiden tekijöillä ole niistä kumpaakaan. Mutta suvaitkaa jatkaa, jalo herra!"

Nabussan jatkoi:

"Minun ruumiini ja sydämeni ovat määrättyt rakastamaan. Ensinmainitulla näistä mahdeista on kyllä tilaisuutta saada tyydytystä: minulla on täällä tarjona sata naista, kaikki kauniita, miellyttäviä, kohteliaita, jopa hekumallisiakin tai ainakin sellaista minulle teeskennellen. Sydämeni sen sijaan ei ole läheskään yhtä onnellinen; olen liiankin hyvin huomannut, että hyväilyt tarkoittavat vain Serendibin kuningasta, kun sen sijaan Nabussanista välitetään sangen vähän. Tosin en tahdo väittää vaimojani uskottomiksi, mutta haluaisin löytää sellaisen sielun, joka kokonaan kuuluisi minulle. Sellaisesta aarteesta antaisin mielelläni nuo sata kaunotarta, joiden sulot ovat vallassani. Koetappa nyt sinä noiden sadan sulttaanittaren joukosta etsiä yksi, jonka rakkaudesta voisin olla varma."

Zadig vastasi hänelle samaan tapaan kuin oli tehnyt rahastonhoitajaa valittaessa:

"Herra, jättäkää asia haltuuni, mutta sallikaa minun vielä kerran käyttää apunani niitä aarteita, jotka Te asetitte Kiusauksen käytävään. Minä teen niistä Teille kyllä tilin ettekä Te kadota siinä mitään."

Kuningas antoi Zadigille täydet valtuudet. Tämä valitsi Serendibistä kolmeneljättä pientä kyttyräselkää, jotka olivat mahdollisimman rumia, samoin kolmeneljättä mitä kauneinta hovipoikaa ja lopuksi kolmeneljättä mitä kaunopuheisinta ja väkevintä Buddhan pappia. Hän antoi kaikille vapaan pääsyn sulttaanittarien huoneisiin. Jokainen pieni kyttyräselkä sai tarjota heille neljätuhatta kultarahaa, ja jo ensimmäisenä päivänä kaikki kyttyräselät löysivät omansa. Hovipojat, joilla ei ollut tarjottavana muuta kuin itsensä, voivat kerskata menestyksestään vasta kahden tai kolmen päivän perästä. Papeilla oli vielä enemmän vaivaa, mutta vihdoin kolmeneljättä hurskasta sielua suostui heihinkin.

Kuningas katseli ikkunaverhojen takaa, mistä voi nähdä kaikkiin kammioihin, kaikkia näitä kokeita ja ihmetteli suuresti: hänen sadasta vaimostaan oli yhdeksänkymmentä yhdeksän hänen näkyvissään langennut viettelykseen. Jäljellä oli vain yksi ainoa, vallan nuori ja kokematon, jota hallitsija ei vielä ollut edes koskenutkaan. Häntä annettiin yhden, kahden jopa kolmenkin kyttyräselän viekoitella ja luvata hänelle aina kahteenkymmeneen tuhanteen kultarahaan saakka. Hän pysyi järkähtämättömänä eikä voinut pidättyä nauramasta kyttyräselkäsille, jotka luulivat rahansa tekevän heidät kauniimmiksi. Häntä houkuteltiin kahden kauneimman hovipojan avulla, mutta hän sanoi, että kuningas oli hänestä vieläkin kauniimpi. Lopuksi lähetettiin hänen kimppuunsa kaikista kaunopuheisin pappi ja sen jälkeen kaikista pelottomin, mutta hän arvioi edellisen lörpöttelijäksi eikä viattomuudessaan voinut aavistaakaan jälkimmäisen ansioita.

"Sydämeistä kaikki riippuu", sanoi hän. "Minua ei voi koskaan vietellä enemmän kyttyräselän kulta kuin nuorukaisen sulous tai papin houkutukset, sillä minä rakastan yksistään Nabussia, Nussanabin poikaa, ja odotan vain hänen vastarakkauttaan."

Kuningas oli pakahtua riemusta, hämmästyksestä ja hellyydestä. Hän otti kaiken sen rahan, jonka avulla kyttyräselät olivat voittaneet, ja lahjoitti sen kauniille Falidelle; se oli tuon nuoren neidon nimi. Hän antoi hänelle sydämensäkin, jonka Falide myös hyvin ansaitsi; sillä milloinkaan ei nuoruuden kukoistus ole ollut loistavampi, milloinkaan eivät kauneuden sulot ole olleet hurmaavampia. Historiallinen totuus pakottaa meidät tosin myöntämään, että hänen kumarruksensa oli hieman kömpelö; mutta sen sijaan hän tanssi kuin keijukainen, lauloi kuin seireeni ja puheli kuin sulotar. Hän oli oikea lahjakkuuden ja hyveiden perikuva.

Rakastunut Nabussan jumaloi häntä. Ikävä kyllä hänellä oli siniset silmät, mikä oli syynä mitä suurimpaan onnettomuuteen. Oli näet olemassa eräs vanha laki, joka kielsi kuninkaita rakastamasta sellaisia naisia, joita kreikkalaiset myöhemmin kutsuivat nimellä "boopides." Pappien päämies oli yli viisituhatta vuotta sitten saanut aikaan tämän lain. Voittaakseen omakseen Serendibin ensimmäisen kuninkaan lemmityn tuo ensimmäinen ylipappi oli liittänyt sinisten silmien hylkäystuomion olennaisena osana valtakunnan perustuslakeihin. Kaikki valtakunnan säädöt alkoivat tehdä asiasta Nabussanille vakavia huomautuksia. Väitettiin aivan julkisesti, että valtakunnan viimeiset päivät olivat tulleet, että häpeämättömyys oli noussut huippuunsa ja koko luontoa uhkasi kauhea tapahtuma; sanalla sanoen, että Nabussan, Nussanabin poika, rakasti kahta suurta sinistä silmää. Kyttyräselät, rahastomiehet, papit ja ruskeasilmäiset täyttivät koko kuningaskunnan valituksillaan.

Serendibin pohjoisosassa asuvat villit kansat käyttivät tätä yleistä tyytymättömyyttä hyväkseen. He tekivät hyökkäyksen hyvän Nabussanin maahan. Tämä vaati apurahoja alamaisiltaan. Papit, joiden hallussa oli toinen puoli valtion tulolähteitä, tyytyivät kohottamaan kätensä taivasta kohti, mutta kieltäytyivät pistämästä niitä raha-arkkuihinsa kuninkaan auttamiseksi. He sävelsivät kauniita rukouksia, mutta jättivät valtion raakalaisten saaliiksi.

"Oi rakas Zadig! voitko pelastaa minut tästä hirveästä hädästä?" huudahti Nabussan tuskissaan.

"Sangen mielelläni", vastasi Zadig. "Te tulette saamaan papeilta niin paljon rahaa kuin ikinä haluatte. Jättäkää vain heidän maatiluksensa ja linnansa alttiiksi ja puolustakaa ainoastaan omianne."

Nabussan seurasi neuvoa, ja pianpa tulivatkin papit heittäytymään hänen jalkoihinsa ja anomaan hänen apuansa. Kuningas vastasi heille kauniilla soittokappaleella, jonka tekstissä rukoiltiin taivasta varjelemaan heidän maatiluksiaan. Nyt vihdoin antoivat papit rahoja, ja niinpä voikin kuningas lopettaa sodan onnellisesti.

Zadig taas oli viisailla ja onnellisilla neuvoillaan ja suurenmoisilla palveluksillaan saanut valtion mahtavimmat miehet leppymättömiksi vihollisikseen. Papit ja ruskeasilmäiset vanhoivat hänelle tuhoa; yhtä vähän säälivät häntä rahamiehet ja kyttyräselät; hänet koetettiin tehdä epäluulon alaiseksi hyvän Nabussanin silmissä. Suoritetut palvelukset jäivät usein etuhuoneeseen, mutta epäluulo tunkeutuu sisähuoneeseen saakka, kuten Zoroaster sanoo. Joka päivä lingottiin häntä vastaan uusia syytöksiä. Niistä ensimmäinen torjutaan, toinen tekee naarmun, kolmas haavoittaa, neljäs tappaa.

Peläten pahinta Zadig, joka oli suorittanut hyvin ystävänsä Setokin asiat ja toimittanut hänelle hänen rahansa, mietti enää vain saarelta poistumista ja päätti itse lähteä hankkimaan tietoja Astartesta.

"Sillä jos jään Serendibiin", sanoi hän, "niin papit antavat seivästää minut. Mutta minne menisin? Egyptissä minut tehdään orjaksi; Arabiassa minut kaiken todennäköisyyden mukaan poltetaan ja Babylonissa kuristetaan kuoliaaksi. Kuitenkin minun täytyy saada tietää, mitä on tullut

XVI Rosvot

Saavuttuaan sille rajaseudulle, joka erottaa Kallio-Arabian Syyriasta, hän kulki erään jokseenkin lujan linnan ohitse. Siitä hyökkäsi ulos asetettuja arabialaisia, jotka ympäröivät hänet huutaen hänelle:

"Kaikki sinun omaisuutesi kuuluu meille, ja sinä itse kuulut meidän herrallemme."

Vastauksen asemesta Zadig ja hänen rohkea palvelijansa paljastivat miekkansa ja löivät kuoliaiksi ensimmäiset arabialaiset, jotka yrittivät käydä heihin käsiksi. Hyökkääjien luku kasvoi kahdenkertaiseksi, mutta he eivät säikähtäneet, vaan päättivät taistella viimeiseen saakka. Niin nuo kaksi miestä puolustautuivat suurta joukkoa vastaan; sellainen taistelu ei kuitenkaan voinut kestää kauan. Linnan isäntä, nimeltä Arbogad, näki ikkunastaan, kuinka ihmeteltävällä urhoollisuudella Zadig taisteli, ja tunsikin häntä kohtaan. Hän tuli nopeasti alas ja ajoi itse väkensä hajalleen, vapauttaen molemmat matkamiehet.

"Kaikki se mikä joutuu minun alueelleni", sanoi hän, "kuuluu minulle, samoinkuin sekin, mitä löydän vieraalta alueelta. Mutta sinä näytät minusta niin kelpo mieheltä, että teen sinun suhteesi poikkeuksen yleisestä laista."

Hän vei Zadigin mukanaan linnaansa ja käski väkensä kohdella häntä hyvin; iltasella Arbogad halusi aterioida Zadigin kanssa.

Linnan isäntä oli niitä arabialaisia, joita nimitetään rosvoiksi; kuitenkin hän monien ilkitöiden ohella joskus teki hyviäkin töitä. Hän rosvoiksi kauhean kiihkeästi, mutta oli toiselta puolen hyvin antelias. Samalla hän oli peloton toimissaan, mutta jokseenkin lempeämielinen rauhallisissa oloissa, mässäjä pöydän ääressä, hupaisa keskellä mässäystä ja mitä suurimmassa määrässä avomielinen. Zadig miellytti häntä kovin; hänen juttelunsa, joka pian vilkastui, pitensi aterioita. Vihdoin virkkoi Arbogad hänelle: "Kehoitin sinua ryhtymään minun palvelukseeni; se olisi sinulle parasta. Tämä ammatti ei ole mikään huono; sinä voit siinä ajan pitkään päästä minun tasalleni."

"Saanko luvan kysyä, mistä saakka olette harjoittanut tätä jaloa ammattia", sanoi Zadig.

"Varhaisimmasta nuoruudestani", vastasi päällikkö. "Olin erään verrattain taitavan arabialaisen palveluksessa, mutta asemani tuntui minusta sietämättömältä. Olin aivan epätoivoinen nähdessäni, ettei koko maan päällä, joka kuitenkin kuuluu yhtä paljon kaikille ihmisille, kohtalo ollut suonut minulle omaa osaani. Uskoin huoleni eräälle vanhalle arabialaiselle, joka virkkoi minulle: 'Poikani, älä ole epätoivoinen! Muinoin valitteli eräs hiekkajyvänen sitä, että hän oli vain tuntematon hiukkanen aavikolla. Muutamien vuosien perästä hänestä oli tullut timantti, ja nykyään hän on kaunein koristus Intian kuninkaan kruunussa'. Nämä sanat vaikuttivat suuresti minuun; minä olin tuo hiekkajyvänen ja päätin tulla timantiksi. Alotin varastamalla kaksi hevosta; liityin tovereihin ja voin siten pian ryöstää pieniä karavaaneja. Niin onnistui minun vähitellen poistaa se epäsuhta, joka aikaisemmin oli ollut minun ja muiden ihmisten välillä. Minullakin oli nyt osuuteni tämän maailman hyvästä, jopa olin saanut hyvitystä oikein koron kanssa. Minua pidettiin suurena arvossa, minusta tuli rosvoapäällikkö; tämän linnan sain haltuuni ripeästi toimimalla. Syyrian maaherra tahtoi minut tästä karkoittaa, mutta minä olin jo liiaksi rikas silloin enää pelätäkseni ketään. Annoin maaherralle rahaa ja sillä keinoin säilytin linnan, jopa suurensinkin aluettani. Vieläpä hän nimitti minut niiden verojen hoitajaksi, jotka Kallio-Arabia maksaa kuningasten kuninkaalle. Minä hoidinkin hyvin verojen kokoojan viran, mutta huonosti niiden tilityksen. Babylonin suuri desterham lähetti kuningas Moabdarin nimessä tänne erään pikkusatraapin kuristuttamaan minut kuoliaaksi. Tuo mies saapuikin määräyksineen, mutta minulla oli jo kaikista tieto. Hänen näkyvissään annoin kuristaa kuoliaiksi ne neljä miestä, jotka hän oli tuonut mukanaan kiristämään narua kaulaani, ja kysyin sitten häneltä, kuinka paljon minun kuristuttamiseni olisi hänelle mahdollisesti tuottanut. Hän vastasi, että hänen palkkionsa olisi voinut nousta noin kolmeensataan kultarahaan. Minä todistin hänelle selvästi, että hän ansaitsisi paljon enemmän minun luonani. Hänestä tulikin alapäällikköni, ja nykyään hän on parhaimpia ja rikkaimpia miehiäni. Jos seuraat neuvoani, niin onnistut kuten hänkin. Ei ole milloinkaan ollut parempaa tilaisuutta rosvoiluun kuin nyt, kun kuningas Moabdar on murhattu ja Babylonissa on kaikki sekasorrossa."

"Moabdanko murhattu?" huudahti Zadig. "Ja miten on käynyt kuningatar Astarten?"

"Siitä en tiedä mitään", vastasi Arbogad. "Tiedän ainoastaan sen verran, että Moabdar on tullut mielipuoleksi, että hänet on surmattu, että Babylon on yhtenä suurena murhapesänä, että koko valtakunta on toivottomassa tilassa, että siellä yhä edelleen voi tehdä hyviä kaappauksia ja että minä puolestani olen mainiosti käyttänyt tilaisuutta hyväkseni."

"Mutta kuningatar!" huudahti Zadig. "Taivaan nimessä, etkö tiedä mitään kuningattaren kohtalosta?"

"Olen kuullut puhuttavan eräästä Hyrkanian ruhtinaasta", vastasi Arbogad. "Kuningatar on nähtävästi hänen haaremissaan, jollei hän ole meteleissä saanut surmaansa. Minä puolestani himoitsen enemmän saalista kuin uutisia. Olen ryöstöretkilläni ottanut useitakin naisia, mutta en ole pitänyt niistä ketään. Minä myyn ne kalliista hinnasta, jos ovat kauniita, huolimatta ollenkaan siitä, keitä he ovat. Arvoa ei kukaan osta: ruma nainen, vaikkapa olisi itse kuningatar, ei saa

ostajaa. Kenties olen myynyt kuningatar Astartenkin; kenties hän on kuollut; mutta se ei liikuta minua, ja luulenpa, ettei sinunkaan pitäisi välittää asiasta enempää kuin minun."

Näin jutellessaan hän samalla naukkailli niin tukevasti ja sekoitti kaikki käsitteet siinä määrin, että Zadig ei voinut saada häneltä mitään selvyyttä.

Hän istui hämmästyneenä, masentuneena, ääneti. Arbogad joi yhä, kertoi juttujaan ja vakuutti lakkaamatta olevansa onnellisin ihminen maan päällä sekä kehoitteli Zadigia pyrkimään yhtä onnelliseksi. Vihdoin hän, viininhöyryjen suloisesti uuvuttamana, vaipui rauhaisaan uneen.

Zadig vietti yönsä mitä ankarimman mielenkuohunnan vallassa.

"Mitä?" sanoi hän. "Kuningas tullut hulluksi! hänet on tapettu! En voi olla surkuttelematta häntä. Koko valtakunta on pirstoina ja tämä rosvo on onnellinen! Oi kaitsemus! oi kohtalo! Varas on onnellinen, mutta rakastettavin olento, minkä luonto on milloinkaan luonut, on kenties kuollut hirveällä tavalla tai saa elää tilassa, joka on kuolemaa pahempi! Oi Astarte! mitä on tullut sinusta?"

Heti päivän valjettua hän kyseli kaikilta, joita tapasi linnassa, mutta jokaisella oli omat puuhansa, kukaan ei vastannut hänelle. Yöllä oli näet suoritettu uusia rosvouksia ja saalista jaettiin parhaillaan. Ainoa, mitä hän voi saavuttaa tässä ankarassa sekamelskassa, oli lupa saada matkustaa tiehensä. Hän käyttikin sitä siekailematta hyväkseen, entistä enemmän tuskallisiin mietteisiinsä vajonneena.

Zadig vaelsi tietään levottomana, järkkyneenä, ajatellen yksinomaan onnetonta Astartea, Babylonin kuningasta, uskollista Kadoria, onnellista rosvoa Arbogadia, tuota oikullista vaimoa, jonka babylonilaiset olivat ryöstäneet Egyptin rajalta, lyhyesti, kaikkia vastoinkäymisiä ja kovan onnen kolhauksia, joita oli joutunut kokemaan.

XVII Kalastaja

Muutamia peninkulmia Arbogadin linnasta hän, yhä surkutellen kohtaloaan ja pitäen itseään onnettomuuden maalitauluna, saapui erään pienen joen rannalle. Siinä hän näki joen partaalla kalastajan, joka voimattomalla kädellään vaivoin piteli kiinni verkostaan, samalla kohottaen silmänsä taivasta kohti.

"Varmaankin minä olen maailman onnettomin ihminen", virkkoi kalastaja. "Minä olin, kuten kaikki myönsivät, kuuluisin kermajuuston kauppias Babylonissa ja nyt olen mennyttä miestä. Minulla oli viehättävin vaimo, minkä mies konsanaan voi omistaa, ja hän petti minut. Minulle jäi viheliäinen talo, ja minun täytyi nähdä, miten se ryöstettiin ja hävitettiin. Paettuani pieneen majaan minulla ei enää ollut muuta apulähdettä kuin kalastus, ja nyt en saa edes yhtään kalaa. Oi verkkoni! minä en heitä sinua enää veteen, minun itseni on aika heittäytyä sinne."

Näin sanottuaan hän nousi ja läheni jokea sellaisen ihmisen tavoin, joka kiiruhtaa lopettamaan elämänsä.

"Kuinka!" sanoi Zadig itsekseen. "On siis olemassa yhtä onnettomia ihmisiä kuin minä."

Hänen intonsa voida pelastaa kalastajan henki oli yhtä nopea kuin tämä mietelmä. Hän riensi luo, tarttui häneen ja alkoi tehdä hänelle kysymyksiä hellin ja lohduttavin ilmein.

Väitetään että ihminen on vähemmän onneton, kun hän ei ole siinä tilassa yksin; mutta Zoroasterin mukaan se ei suinkaan johdu ilkeydestä, vaan tarpeesta: silloin tuntee kiintymystä toista onnetonta aivan kuin vertaistaan kohtaan. Onnellisen ihmisen ilo olisi näet toiselle loukkaus, mutta kaksi onnetonta on kuin kaksi hentoa puuta, jotka toisiinsa nojaten paremmin kestävät myrskyä.

"Miksi sorrut onnettomuuteesi?" kysyi Zadig kalastajalta.

"Siksi ettei minulla ole enää mitään apukeinoja", vastasi tämä. "Minä olin arvokkain mies Babylonin lähellä olevassa Derlbackin kylässä ja valmistin vaimoni kanssa koko valtakunnan parhaita kermajuustoja. Kuningatar Astarte ja kuuluisa ministeri Zadig pitivät niistä intohimoisesti. Olin hankkinat heidän taloihinsa kuusisataa juustoa ja menin sitten eräänä päivänä kaupunkiin perimään niistä maksua. Babyloniin saavuttuani kuulin kuningattaren ja Zadigin jäljettömiin kadonneen. Minä riensin Zadig-herran taloon — häntä itseään en ollut koskaan nähnyt — mutta tapasin siellä suuren desterhamin vahdit, jotka kuninkaallisen valtuuden nojalla parhaillaan ryöstivät hänen taloansa lain ja asetusten mukaisesti. Kiiruhdin kuningattaren keittiöhuoneistoon; siellä jotkut herroista pöydänkattajista sanoivat minulle hänen kuolleen, toiset hänen olevan vankina, toiset taas väittivät hänen päässeensä pakoon; mutta kaikki he vakuuttivat minulle, etten saisi juustoistani mitään korvausta. Nyt lähdin vaimoni kera herra Orkanin luo, joka oli liiketuttaviani; me pyysimme häneltä turvaa onnettomuudessamme; hän lupasikin sitä vaimolleni, mutta kielsi minulta. Vaimoni oli valkoisempi kuin kermajuustot, jotka olivat kovan onneni alkuaiheena, ja tyyrolaisen purppuran loisto ei ollut välkkyvämpi kuin se tuore puna, joka säesti tätä valkoisuutta. Siinä syy, miksi Orkan piti hänet luonansa, mutta ajoi minut pois talostaan. Kirjoitin rakkaalle vaimolleni epätoivoisen kirjeen. Hän vastasi sen viejälle: 'Niin, todellakin! tiedän kuka on kirjoittaja, olen kuullut hänestä puhuttavan. Sanotaan hänen valmistavan erinomaisia kermajuustoja; tilattakoon niitä minulle ja saakoon hän niistä maksun.'

"Onnettomuudessani yritin nyt kääntyä oikeuslaitoksen puoleen. Minulla oli vielä kuusi unssia

kultaa jäljellä: niistä täytyi minun antaa kaksi unssia sille lakimiehelle, jolta kysyin neuvoa, toiset kaksi asianajajalle, joka otti hoitaakseen asiani, ja loput kaksi ylituomarin sihteerille. Kaiken tämän jälkeen asiani ei ollut päässyt edes alkuunkaan, vaikka olin jo tuhlanut enemmän rahaa kuin koko juustojeni ja vaimoni arvon. Palasin kyläämme aikoen myydä talomme saadakseni takaisin vaimoni.

"Taloni arvo oli ainakin kuusikymmentä unssia kultaa, mutta kaikki näkivät, että olin köyhä ja pakotettu myymään. Ensimmäinen, jonka puoleen käännyin, tarjosi minulle siitä kolmekymmentä unssia, toinen kaksikymmentä, kolmas kymmenen. Olin jo aikeissa päättää kaupan, niin olin sokaistu, kun Hyrkanian ruhtinas hyökkäsi Babyloniin ja hävitti kaikki tieltään. Myös minun taloni ensin ryöstettiin ja sitten poltettiin.

"Kadotettuani siten rahani, vaimoni ja taloni, vetäysin tähän seutuun, jossa nyt näet minut. Olen koettanut elättää itseäni kalastuksella, mutta kalatkin tekevät minusta pilkkaa kuten ihmiset. En saa mitään, olen kuolemaisillani nälkään, ja ilman sinua, arvoisa lohduttaja, olisin etsinyt kuolemaa joesta."

Kalastajan kertomus ei sujunut keskeytyksittä, sillä vähän väliä Zadig, kovin liikuttuneena ja järkkyneenä, tiedusteli häneltä:

"Kuinka? Etkö tiedä mitään kuningattaren kohtalosta?"

"En, hyvä herra", vastasi kalastaja. "Tiedän vain sen, että kuningatar ja Zadig eivät ole maksaneet minulle kermajuustoistani, että minulta on riistetty vaimoni ja että itse olen epätoivossa."

"Olenpa mielissäni", sanoi Zadig, "ettet ole iäksi päiväksi kadottanut rahojasi. Olen kuullut puhuttavan Zadigista; hän on kunnon mies, ja jos hän palajaa Babyloniin, kuten hän toivoo, niin hän antaa sinulle enemmän kuin saatavasi onkaan. Mutta vaimosi suhteen, joka ei näytä yhtä kunnialliselta, kehoitan sinua luopumaan kaikista takaisinsaantipuhista. Seuraa neuvoani ja mene Babyloniin. Minä joudun sinne jo ennen sinua, sillä minä kuljen ratsain ja sinä jalan. Käänny ylhäisen Kadorin puoleen; sano hänelle tavanneesi hänen ystävänsä ja odota minua hänen luonaan. Lähde! ehkäpä et enää olekaan onneton."

"Oi mahtava Ormuzd", jatkoi Zadig, "sinä käytät minua lohduttamaan tätä miestä; ketä aiot käyttää lohduttamaan minua?"

Näin sanoen hän antoi kalastajalle puolet siitä kullasta, jonka oli tuonut mukanaan Arabiasta. Kalastaja, hämmästyneenä ja ihastuneena, suuteli Kadorin ystävän jalkoja ja virkkoi:

"Te olette pelastava enkelini."

Kuitenkin Zadig yhä edelleen kyseli uutisia ja vuodatti kyöneleitä.

"Kuinka, herra!" huudahti kalastaja. "Olisitteko tekin yhtä onneton, te, joka teette muille hyvää?"

"Sata kertaa onnettomampi kuin sinä", vastasi Zadig.

"Mutta miten on mahdollista", virkkoi tuo kunnon mies, "että se, joka antaa, on surkuteltavampi kuin se, joka saa?"

"Se johtuu siitä", vastasi Zadig, "että sinun suurin onnettomuutesi oli puute, mutta minun kurjuuteni sijaitsee sydämessä."

"Olisiko siis Orkan ryöstänyt teiltäkin vaimon?" kysyi kalastaja.

Tämä kysymys toi Zadigin mieleen hänen kaikki seikkailunsa. Hän kävi hengessään läpi koko onnettomuuksiensa sarjan alkaen kuningattaren koirasta aina rosvopäällikkö Arbogadin luo saapumiseensa saakka.

"Tosiaan Orkan ansaitsee rangaistuksensa", hän sanoi kalastajalle. "Mutta tavallisestipa juuri sellaiset ihmiset ovat kohtalon suosikkeja. Miten sitten lieneekin, mene vain Kador-herran luo ja odota siellä minua."

He erosivat toisistaan. Kalastaja lähti matkaan kiittäen kohtaloaan, ja Zadig nelisti tiehensä syyttäen yhä omaansa.

XVIII Basiliski

Saavuttuaan eräälle kauniille niitylle Zadig huomasi useita naisia, jotka näkyivät perin innokkaasti etsivän jotakin. Hän rohkeni lähestyä yhtä heistä ja tiedustaa häneltä, voisiko hän saada kunnian auttaa heitä etsinnässä.

"Pysy visusti poissa siitä!" vastasi syyriatar. "Sitä, mitä me haemme, saavat ainoastaan naiskädet koskettaa."

"Sepä merkillistä", sanoi Zadig. "Tohtinenko pyytää sinua selittämään minulle, mikä se sitten oikein on, jota vain naiskädet saavat koskettaa?"

"Se on basiliski", vastasi nainen.

"Basiliski! Ja minkä tähden te, jos suvaitset, kaunokaiseni, etsitte basiliskia?"

"Se tapahtuu herraamme ja isäntäämme Ogulia varten, jonka linnan näet tuolla niityn takana tämän joen partaalla. Me olemme hänen nöyriä orjattariaan. Ogul-herra on sairas; hänen

lääkäriinsä on määrännyt hänet syömään ruusuvedessä keitetyn basiliskin, ja koska basiliski on kovin harvinainen eläin, jonka ainoastaan naiset voivat saada kiinni, niin on Ogul-herra luvannut korottaa sen meistä lempivaimokseen, joka tuo hänelle basiliskin. Suvaitse minun siis jatkaa etsimistäni, sillä tiedät nyt hyvin, mitä merkitsee minulle, jos joku tovereistani ehtii ennen minua."

Zadig jätti syyriattaren tovereineen etsimään basiliskia ja jatkoi matkaansa niityn halki. Tultuaan erään pienen puron rannalle hän tapasi siellä erään toisen naisen lojumassa nurmikolla, mutta tämä ei etsinyt mitään. Hänen vartalonsa näytti muhkealta ja arvokkaalta, mutta hänen kasvonsa olivat hunnun peitossa. Hän oli kumartuneena puron yli, ja syvät huokaukset kohosivat hänen povestaan. Kädessä hänellä oli pieni puikko, jolla hän piirteli kirjaimia nurmen ja puron välissä olevaan hienoon hietaan. Zadig oli utelias näkemään, mitä tuo nainen mahtoi kirjoittaa. Hän lähestyi häntä ja näki ensin Z-kirjaimen, sitten A:n. Hän hämmästyi. Nyt näkyi D. Hän alkoi vavista. Kukaan ei voi kuvata hänen kummastustaan, kun hän näki nimensä molemmat viimeisetkin kirjaimet. Hän seisoj jonkin aikaa aivan liikkumattomana, mutta vihdoin hän keskeytti hiljaisuuden murtunein äänin:

"Jalo nainen! Suokaa anteeksi onnettomalle muukalaiselle, joka rohkenee kysyä teiltä, minkä ihmeellisen sattuman johdosta minä näen tässä Zadigin nimen teidän jumalallisen kätenne kirjoittamana?"

Nämä sanat ja niiden äänensoinnun kuullessaan nainen kohotti vapisevin käsin huntua, katseli Zadigia, päästi huudon, joka oli täynnä hellää liikutusta, yllätystä ja iloa, ja vaipui, kaikkien niiden eri tunteiden vallassa, jotka nyt yht'aikaa tunkivat hänen sieluunsa, tainnoksissa Zadigin syliin. Hän olikin Astarte itse, hän oli Babylonin kuningatar, hän oli juuri se, jota Zadig jumaloi ja jonka jumaloimisesta hän syytti itseään; hän oli se, jonka kohtaloa hän oli niin paljon itkenyt ja pelännyt.

Tuokion hän oli aivan pois suunniltaan, ja kun hän sitten oli luonut katseensa Astarten silmiin, jotka jälleen aukenivat, täynnä hämmästyksen ja hellyyden sekaista riutumusta, huudahti hän:

"Oi te kuolemattomat jumalat, jotka johdatte heikkojen ihmisten kohtaloita, annatko minulle jälleen Astarten? Minä aikana, missä paikassa, missä tilassa näenkään hänet jälleen?"

Hän heittäysi polvilleen Astarten eteen ja kosketti otsallaan hänen jalkainsa tomua. Babylonin kuningatar nosti hänet ylös ja pyysi häntä istumaan viereensä puron partaalle. Monta kertaa hän kuivasi kyyneliään, jotka yhä uudestaan pyrkivät vuotamaan; parikymmentä kertaa hän yritti puhua, mutta hänen huokauksensa keskeyttivät sen; hän kyseli Zadigilta, mikä sattuma oli vienyt heidät yhteen, ja keskeytti äkkiä hänen vastauksensa uusilla kysymyksillään. Hän alkoi kertoa onnettomuuksiaan ja tahtoi samoin tietää Zadigin kokemukset.

Kun vihdoin myrsky oli hieman asettunut molempien mielissä, niin Zadig kertoi hänelle muutamain sanoin, mikä seikkailu oli hänet tuonut mainitulle niitylle.

"Mutta, oi onneton ja korkea kuningatar, kuinka tapaan sinut tässä syrjäisessä paikassa orjattaren asussa, toisten orjattarien seurassa, jotka etsivät basiliskia, mikä lääkärin määräyksen mukaan on keitettävä ruusuvedessä?"

Astarte vastasi:

"Noiden toisten etsiessä basiliskiaan minä kerron sinulle kaiken sen, mitä olen saanut kärsiä ja minkä suon taivaalle anteeksi nyt, kun olen saanut sinut jälleen. Tiedän hyvin, että miehieni, kuningas, pani kovin pahakseen, että sinä olit rakastettavin kaikista miehistä, ja juuri siitä syystä hän eräänä yönä päätti kuristuttaa sinut ja myrkyttää minut. Tiedät myös kuinka pikku mykkäni ilmaisi minulle hänen korkean majesteettinsa määräyksen. Tuskin oli uskollinen Kador pakottanut sinut tottelemaan käskyäni ja lähtemään pakoon, kun hän uskalsi hiipiä luokseni keskellä yötä erästä salaisesta ovesta. Hän ryösti minut ja vei minut Ormuzdin temppeliin, jossa maagi, hänen veljensä, piilotti minut suunnattoman suureen kuvapatsaaseen, jonka kanta nojaa temppelin perustuksiin ja pää ulottuu kattoholviin saakka. Minä olin aivan kuin haudattu sinne, mutta maagi huolehti minusta, eikä minulta puuttunut mitään tarpeellista.

"Sillä välin kuninkaan apteekkari päivän koitteessa astui huoneeseeni, mukanaan juoma, johon oli sekoitettu villikaalia, opiumia, keisoa, mustaa pärskäjuurta ja ukonhattua, ja toinen virkailija lähti, sinisilkisellä nauhalla varustettuna, sinun asuntoosi. Ketään ei löydetty. Voidakseen helpommin pettää kuningasta Kador oli saapuvinaan syyttämään meitä molempia. Hän kertoi sinun lähteneen Intiaa ja minun Memfistä kohti. Meidän kummankin jälkeen lähetettiin heti henkivartijoita.

"Ne lähetit, jotka hakivat minua, eivät minua tunteneet. En näet ollut juuri milloinkaan näyttänyt kasvojeni muille kuin sinulle, silloinkin miehieni käskystä ja läsnäollessa. He riensivät minun jälkeeni sen kuvauksen perusteella, joka heille oli minusta annettu. Egyptin rajalla sattui heidän silmiinsä eräs nainen, jolla oli samanlainen vartalo kuin minulla ja joka ehkä oli viehättävämpikin. Hän harhaili itkusilmin; he luulivat varmasti, että tuo nainen oli Babylonin kuningatar, ja veivät hänet Moabdarille. Heidän erehdyksensä saattoi kuninkaan aluksi ankaraan raivoon, mutta pianpa hän, tarkasteltuaan naista lähemmin, huomasi tämän sangen kauniiksi ja rauhoittui. Naisen nimi oli Missuf, mikä nimi egyptin kielellä, kuten minulle sittemmin sanottiin, merkitsee samaa kuin 'kaunis oikullinen'. Sellainen hän todella olikin, mutta hänellä oli samalla yhtä paljon oveluutta kuin oikkuja. Hän miellytti Moabdaria ja vaikutti häneen siinä määrin, että tämä julisti hänet puolisoikseen.

"Nyt vasta hänen luonteensa paljastui oikeassa karvassaan; arkailematta hän antautui kaikenlaisiin hulluuksiin ja päänäpistöihin. Niinpä hän tahtoi pakottaa vanhaa ja luuvalon

vaivaamaa ylimaagia tanssimaan hänen edessään, ja kun maagi kieltäytyi siitä, vainosi hän tätä ankarasti. Samoin hän määräsi ylitalimestarinsa paistamaan hänelle sokerileivoksen, ja vaikka ylitalimestari jos miten selitti, ettei hän ollut mikään sokerileipurin, täytyi hänen sittenkin valmistaa torttu, mutta tuli ajetuksi tiehensä, koska se oli liiaksi paistunut. Kääpiönsä hän korotti ylitalimestariksi ja erään hovipoikansa kansleriksi. Sillä tavalla hän hallitsi Babylonissa. Kaikki ikävöivät minua.

"Kuningas, joka oli ollut perin kunnan mies siihen saakka kun hän tahtoi myrkyttää minut ja kuristuttaa sinut, näytti hukuttaneen kaikki hyveensä siihen rajattomaan rakkauteen, jota hän tunsu tuota kaunista oikutarta kohtaan. Pyhän tulen suurena päivänä hän tuli temppeleihin. Minä näin hänen rukoilevan jumalia Missufin puolesta sen kuvapatsaan juurella, jossa minä olin piilossa. Minä korotin ääneni ja huusin hänelle: 'Jumalat hylkäävät sellaisen kuninkaan rukoukset, joka on muuttunut tyranniksi ja tahtonut surmauttaa järkevän puolison, naidakseen sijaan hupsun.' Nämä sanat järkyttivät Moabdaria siinä määrin, että hänen päänsä meni sekaisin. Lausumani ennustus yhdessä Missufin hirmuvallan kanssa riitti saattamaan hänet järjiltään; muutamassa päivässä hänestä tuli mielipuoli.

"Hänen hulluutensa, joka näytti taivaan rangaistukselta, oli merkinä julkiseen kapinaan. Tapahtui yleinen aseisiin nousu. Babylon, joka niin kauan oli ollut velttouteen ja joutilaisuuteen vajonneena, muuttui kauhean kansalaissodan näyttämöksi. Minut vedettiin esiin kuvapatsaan sisästä ja asetettiin yhden puolueen etunenään. Kadon kiiruhti Memfiseen hakemaan sinua Babyloniin. Hyrkanian ruhtinas, saatuaan kuulla näistä surkeista uutisista, palasi sotajoukkoineen muodostamaan kolmannen puolueen Kaldeassa. Hän kävi kuninkaan kimppuun, joka ylimielisen egyptittärensä kera riensi häntä vastaan. Moabdar sai surmansa taistelussa; Missuf joutui voittajan käsiin. Kova onneni tahtoi, että minäkin jouduin erään hyrkanialaisen partiojoukon vangiksi ja että minut vietiin ruhtinaan eteen juuri samalla kertaa kuin Missufkin.

"Epäilemättä on sinusta hauskaa kuulla, että ruhtinas huomasi minut egyptitärtä kauniimmaksi, mutta sitä ikävämpää tietää, että hän määräsi minut haaremiinsa. Hän sanoi minulle sangen päättävästi, että niin pian kuin hän olisi ennättänyt lopettaa erään aikomansa sotaretken, hän saapuisi minun luokseni. Voit arvata tuskani. Minua Moabdariin liittäneet siteet olivat nyt katkenneet, minä olisin voinut kuulua Zadigille, mutta olinkin joutunut tuon raakalaisen valtaan! Vastasin hänelle kaikella sillä ylpeydellä, minkä arvoni ja tunteeni antoivat minulle. Olen aina kuullut sanottavan taivaan suovan minun asemassani oleville henkilöille niin ylevän luonteen, että se yhdellä sanalla ja yhdellä silmäyksellä voi mitä syvimpään kunnioitukseen nöyryyttää ne uhkarohkeat, jotka uskaltavat sen unohtaa. Minä puhuin kuin kuningatar, mutta minua kohdeltiin kuin seuraneitiä. Suvaitsematta virkkaa minulle sanaakaan hyrkanialainen sanoi mustalle eunukilleen, että olin ynseä nainen, mutta siitä huolimatta sangen soma. Hän käski hänen huolehtia minusta ja panna minut noudattamaan lempivaimojensa ruokajärjestystä, jotta saisin tuoremman ihonvärin ja siten miellyttäisin häntä enemmän silloin, kun hän suvaitsisi suosiollaan minua kunnioittaa. Sanoin hänelle tappavani itseni, mutta hän väitti nauraen, ettei sitä niin vain itseään tapeta, mikäli hän tunsu entisistä kokemuksistaan; ja niin hän jätti minut kuten mies, joka on asettanut papukaijan häkkiinsä. Millainen asema maailman ensimmäiselle kuningattarelle, ja, suoraan sanoakseni, sydämelle, joka kuului Zadigille!"

Hänen näin sanoessaan Zadig heittäytyi hänen jalkoihinsa ja kasteli niitä kyynelillään. Astarte nosti hänet hellästi pystyyn ja jatkoi seuraavasti:

"Olin siis raakalaisen vallassa, kilpailijattarenani hullu, jonka kanssa yhteen minut oli teljetty. Hän kertoi minulle seikkailunsa Egyptissä. Minä päätin siitä kuvauksesta, jonka hän antoi sinusta, aikaseikoista, dromedaarista, jolla olit lähtenyt matkaan, ja muista tiedoista, että juuri Zadig oli tapellut hänen puolestaan. Olin varma siitä että olit Memfiissä ja päätin paeta sinne itsekin. 'Kaunis Missuf', sanoin hänelle, 'sinä olet paljon miellyttävämpi kuin minä, sinä hauskutat paljon paremmin kuin minä Hyrkanian ruhtinasta. Helpota minulle paon mahdollisuutta, niin saat hallita yksin. Siten teet minut onnelliseksi ja samalla pääset irti vaarallisesta kilpailijattaresta.' Missuf neuvotteli kanssani pakoni valmisteluista, ja minä pujahdin sitten salaa tieheni erään egyptiläisen orjattaren kanssa.

"Olin jo lähellä Arabian rajaa, kun eräs kuuluisa rosvo, nimeltä Arbogad, ryösti minut ja möi orjakauppiaille; ne toivat minut tähän linnaan, jossa asuu herra Ogul. Hän osti minut tietämättä kuka olin. Hän on hekumallinen ihminen, joka ei osaa muuta kuin syödä ja mässäjä ja joka uskoo jumalan lähettäneen hänet maailmaan vain syömään ja juomaan. Hänen ruhonsa on niin suunnaton ympäröimältaan, että hän on alituudessa tukehtumisen vaarassa. Hänen lääkäriensä, jolla ei ole juuri mitään vaikutusta silloin, kun hänen ruuansulatuksensa on kunnossa, hallitsee häntä hirmuvalltiaan tavoin silloin, kun hän on syönyt liiaksi. Hän on uskotellut Ogulille parantavansa hänet ruusuvedessä keitetyllä basiliskilla. Herra Ogul on luvannut kätensä palkinnoksi sille orjattaristaan, joka tuo hänelle basiliskin. Näet hyvin, etten mitenkään estä heitä innokkaasti tavoittamasta tätä kunniaa. Enkä ole milloinkaan vähemmän halunnut mokomaa elukkaa löytää kuin nyt, kun taivas on suonut minun jälleen nähdä sinut."

Nyt Astarte ja Zadig ilmaisivat toisilleen kaiken sen, mihin kauan pidätetyt tunteet, kaiken sen, mihin heidän kovat kohtalonsa ja heidän lempensä voivat haltioittaa nuo mitä jaloimmat ja syvimmin tuntevat sydämet; ja rakkauten hengettäret kantoivat heidän sanansa Venuksen asunnoille saakka.

Naiset palasivat Ogulin luo mitään löytämättä. Zadig esitytti itsensä hänelle ja lausui seuraavasti:

"Astukoon kuolematon terveys alas taivaasta huolehtimaan sinun elämästäsi! Olen lääkäri ja olen rientänyt luoksesi kuultuani huhun sinun sairaudestasi, tuoden mukaan ruusuvedessä keitetyn basiliskin. Se ei suinkaan merkitse sitä että aikoisin kanssasi naimisiin; pyydän sinua ainoastaan

vapauttamaan tuon nuoren babylonilaisen orjattaren, jonka ostit joku päivä sitten; ja minä lupaan jäädä orjaksesi hänen sijastaan, jollei minun onnistu parantaa mahtavaa Ogul-herraa."

Ehdotus hyväksyttiin. Astarte matkusti Zadigin palvelijan kera Babyloniin, luvaten heti lähettää pikaviestin ilmoittamaan hänelle kaikesta siitä, mitä Babyloniassa oli tapahtunut. Heidän jäähyväisensä olivat yhtä hellät kuin heidän jälleennäkemisensäkin oli ollut. Jälleentapaamisen, samoin kuin eronkin hetki ovat elämän kaksi tärkeintä käännekohtaa, kuten sanoo Zendin suuri kirja. Zadig rakasti kuningataria niin syvästi kuin hän vannonikin, ja kuningatar rakasti Zadigia enemmän kuin rohkeni tunnustakaan.

Sillä välin Zadig puhui Ogulille näin:

"Hyvä herra, minun basiliskiani et voi syödä; sen koko voiman täytyy tunkeutua sinuun ihohuokosista. Minä olen pannut sen pieneen, hyvin pulleaan ja hienolla nahalla peitettyyn nahkaleiliin, jota sinun nyt tulee kaikin voimin heittää menemään, samalla kun minä heitän sen sinulle joka kerta jälleen takaisin. Kun sen ohessa muutaman päivän noudatat ankaraa ruokajärjestystä, niin saatpa nähdä, mitä taitoni saa aikaan."

Ensimmäisenä päivänä Ogul oli aivan pakahtua ja luuli kuolevansa väsymyksestä. Toisena hän ei enää ollut yhtä väsynyt ja nukkuikin paremmin. Kahdeksan päivän perästä hän oli kaikin puolin yhtä voimakas, terve, kepeä ja iloinen kuin parhaina nuoruusvuosinaan.

"Sinä olet pelannut palloa ja ollut kohtuullinen", sanoi Zadig. "Tiedä siis, ettei ole olemassakaan mitään basiliskia; että ihminen voi aina hyvin, jos harrastaa kohtuullisuutta ja ruumiinliikuntaa, ja että taito sovitaa kohtuuttomuutta yhteen terveyden kanssa on yhtä perätön ja typerä taito kuin viisasten kivi, tähdistä ennustaminen ja maagien jumaluusoppi."

Ogulin ylilääkäri, joka näki, kuinka vaarallinen moinen mies oli lääketieteelle, liittyi Ogulin henkiapteekkariin, lähettääksensä Zadigin etsimään basiliskia toisesta maailmasta. Niinpä hän, tultuaan jo niin monesti rangaistuksi siitä että oli tehnyt hyvää, oli taas vähällä joutua surman suuhun, koska oli parantanut ylhäisen mässärin. Hänet kutsuttiin loistavalle aterialle. Toista ruokalajia tarjottaessa hänet oli myrkytettävä; mutta jo ensimmäisen aikana hän sai pikasanoman kauniilta Astartelta. Hän nousi nopeasti pöydästä ja lähti.

Kun kaunis nainen rakastaa sinua, sanoo suuri Zoroaster, niin selviydyt aina pulasta tässä maailmassa.

XIX Taistelut

Kuningatar oli otettu Babyloniassa vastaan kaikella sillä ihastuksella, jota aina osotetaan kauniille ruhtinattarelle, joka on paljon kärsinyt. Babylon näytti taas rauhallisemmalta; Hyrkanian ruhtinas oli eräessä taistelussa saanut surmansa, ja voittoiset babylonilaiset julistivat nyt, että Astarten piti mennä naimisiin sen miehen kanssa, joka valittaisiin hallitsijaksi. Ei tahdottu, että maailman arvokkain valta paikka, nimittäin Astarten miehen ja Babylonin kuninkaan asema, riippuisi juonista ja vehkeilystä. Sentähden vannottiin tunnustaa kuninkaaksi vain urhoollisin ja viisain mies.

Jonkin matkan päähän kaupungista laitettiin suuri kilparata, joka ympäröitiin muhkeasti koristetuilla katsojariveillä. Taistelijain tuli saapua sinne kaikenlaisilla aseilla varustettuina. Jokainen heistä sai katsojarivin takaa käytettäväkseen erillisen huoneen, jossa kukaan ei voinut häntä nähdä eikä tuntea. Kunkin tuli taistella neljä erää; niiden, jotka olivat kyllin onnellisia voittamaan neljä ritaria, tuli sitten taistella toisiansa vastaan, kunnes se, joka viimeisenä pysyi pystyssä kilparadalla, julistettaisiin kisojen voittajaksi.

Neljän päivän perästä hänen tuli palata samoissa varuksissa selvittämään maagien asettamia arvoituksia. Jollei tämä hänelle onnistunut, ei hän kelvannut kuninkaaksikaan, ja peitsentaitamisen täytyi alkaa uudelleen, kunnes löytyi mies, joka voittaisi molemmissa kilpailuissa; tahdottiin näet välttämättömästi saada kuninkaaksi kaikkein urhoollisin ja viisain mies.

Kuningatar oli koko tämä aika pidettävä tarkan valvonnan alaisena; hänen sallittiin ainoastaan hunnutettuna olla läsnä kisoissa, mutta hän ei saanut puhella kenenkään kilpailevan kanssa, jottei mikään puolueellisuus tai väärä pääsi vaikuttamaan tulokseen.

Tämän kaiken Astarte ilmoitti rakastetulleen, toivoen että Zadig hänen tähtensä osoittaisi enemmän miehuullisuutta ja nerokkuutta kuin kukaan muu. Zadig lähti matkaan ja rukoili Venusta vahvistamaan hänen urhoollisuuttaan ja teroittamaan hänen järkeään. Hän saapui Eufratin rannalle tuon suuren päivän aattona ja kirjoitutti tunnuslauseensa muiden taistelijain tunnuslauseiden joukkoon, salaten, kuten laki määräsi, kasvonsa ja nimensä. Sitten hän meni lepäämään siihen huoneeseen, jonka arpa oli hänelle osoittanut.

Hänen ystävänsä Kador, joka oli palannut Babyloniin, etsittyään häntä turhaan Egyptistä, antoi viedä hänen asuntoonsa täydellisen asevarustuksen, jonka kuningatar oli hänelle lähettänyt. Samoin hän kuningattaren puolesta lähetti Zadigille erittäin kauniin persialaisen ratsun. Zadig tunsu helposti Astarten näiden lahjojen antajaksi; hänen miehuutensa ja lempensä ammensivat niistä uusia voimia ja uusia toiveita.

Kilpapäivä valkeni. Kuningatar oli asettunut jalokivillä kaunistetun korukatoksen alle, ja

katsotarivit olivat täynnä kaikensäätyisiä Babylonin ihmisiä. Taistelijat saapuivat paikalle. Jokainen heistä asetti tunnuslauseensa ylimaagin jalkoihin; niistä vedettiin arpaa, jolloin Zadigin tunnuslause jäi viimeiseksi.

Ensimmäinen kilpataistelija oli eräs hyvin rikas herra, nimeltä Itobad, sangen turhamainen, mutta arkanahkainen, perin kömpelö ja typerä. Hänen palvelijansa olivat uskotelleet hänelle, että juuri sellainen mies kuin hän olisi paras kuninkaaksi. Hän oli vastannut heille: "Todellakin, minunlaiseni miehen tulee hallita." — Niinpä hänet oli sitten puettukin sotisopaan päästä jalkoihin saakka: hänellä oli kultainen, vihreäksi emaljoitu haarniska, vihreä kypärintöyhtö ja vihreillä nauhoilla koristettu peitsi. Siitä tavasta, jolla Itobad ohjasi ratsuaan, huomattiin heti, ettei hän ollut se mies, jolle taivas oli määrännyt Babylonin valtikan. Ensimmäinen ritari, joka karkuutti häntä vastaan, heitti hänet satulasta; toinen kellisti hänet selälleen ratsun lautasille, molemmat koivet ilmassa ja kädet harallaan. Itobad nousi jälleen pystyyn, mutta niin surkean näköisenä, että koko amfiteatteri räjähti nauramaan. Kolmas ei katsonut maksavan vaivaa edes käyttää keihästään, vaan antoi hänen tehdä harhauskun, tarttui hänen oikeaan koipeensa, pyöritti häntä puoleksi ympäri ja heitti hänet lopuksi hiekalle. Kisojen tallimestarit riensivät nauraen paikalle ja asettivat hänet jälleen satulaan. Neljäs taistelija tarttui häntä vasempaan koipeen ja pudotti hänet toiselle puolelle. Ivanaurun kaikuessa hänet vietiin huoneeseensa, jossa hänen lain mukaan täytyi viettää yö. Vaivalloisesti liikaten hän virkkoi: "Mikä sattuma sellaiselle miehelle kuin minä!"

Muut ritarit tekivät paremmin velvollisuutensa. Jotkut heistä voittivat kaksi taistelijaa peräkkäin; jopa eräät pääsivät kolmeenkin. Ainoastaan prinssi Otam voitti neljä.

Vihdoin tuli Zadigin vuoro. Hän pudotti satulasta kaikella mahdollisella soreudella neljä ritaria peräkkäin. Lopullinen voitto oli nyt ratkaistava Otamin ja Zadigin kesken. Edellisellä oli kultainen, sinisellä emaljoitu sotisopa ja samanvärinen kypärintöyhtö; Zadigin asevarustus oli valkea. Kaikki katsojat asettuivat joko sinisen tai valkoisen ritarin puolelle; kuningatar, jonka sydän sykki kiivaasti, rukoili hartaasti taivasta suomaan voiton valkoiselle värille.

Molemmat taistelijat tekivät hyökkäyksensä ja käännöksensä niin notkeasti, käyttelivät keihästään niin sulavasti ja istuivat satulassaan niin tanakasti, että kaikki, paitsi kuningatar, toivoivat, että Babylon saisi heistä kaksi kuningasta. Vihdoin, kun heidän ratsunsa jo olivat väsyksissä ja heidän peitsensä katkenneet, Zadig ryhtyi seuraavaan keinoon: hän ahdisti sinistä ritaria takaapäin, keikautti itsensä tämän ratsun lautasille, tarttui häneen vyötäisiltä, heitti hänet maahan, istahti hänen sijaansa satulaan ja karautti maassa viruvan Otamin ympäri. Koko katsojajoukko huusi silloin: "Voitto valkoiselle ritarille!"

Vimmastuneena karkasi Otam pystyyn ja veti miekkansa; myös Zadig hyppäsi alas ratsulta kalpa kädessä. Molemmat seisoivat nyt kisakentällä vastatusten ja alottivat uuden taistelun, jossa voima ja vikkelyys vuorotellen loistivat. Kypärien höyhentöyhdöt, käsivarsisuojusten naulat, panssarien renkaat lentelivät kauas ympäri tuhansien salamoivien iskujen irroittamina. He pistävät ja sivaltavat, vasemmalle ja oikealle, päähän ja rintaan. He väistävät ja hyökkäävät, kilvoittelevat ja ponnistelevat, aivan kiinni toisissaan; he kiemurtelevat kuin käärmeet ja karkaavat toistensa kimppuun kuin leijonat. Säkeniä säihkyi ympäri joka kerta kun he iskevät toisiaan. Vihdoin Zadig hetkiseksi jännittää kaiken mielenmalttirisa, pysähtyy, tekee nokkelan tempun, syöksyy Otamin kimppuun, kaataa hänet ja riisuu aseista, jolloin Otam huudahtaa:

"Oi valkoinen ritari! Sinut näkyy määrätyn Babylonin hallitsijaksi!"

Kuningattaren riemu oli rajaton. Lain määräysten mukaisesti vietiin sekä valkoinen että sininen ritari kumpikin huoneeseensa samoin kuin muutkin. Mykät pantiin heitä palvelemaan ja kantamaan heille ruokaa. Tietysti Zadigin palvelijana oli kuningattaren pieni mykkä. Vihdoin heidät jätettiin yksin nukkumaan huomisaamuun saakka, jolloin voittajan tuli esittää tunnuslauseensa ylimaagille verrattavaksi toisiinsa, siten ilmaistakseen itsensä.

Rakkaudestaan huolimatta Zadig nukkui heti raskaasti, koska oli kovin väsynyt. Sen sijaan Itobad, joka oli majoitettu hänen naapurikseen, ei lainkaan nukkunut. Hän nousi keskellä yötä, hiipi Zadigin huoneeseen, otti hänen valkoiset varuksensa tunnuslauseineen ja jätti sijaan oman vihreän asunsa. Päivän koitteessa hän ylpeänä astui ylimaagin eteen julistamaan, että juuri hän oli voittaja. Tosin se oli kaikille yllätys, mutta kun Zadig yhä nukkui, niin Itobad julistettiin voittajaksi. Hämmästyneenä ja epätoivo sydämessään Astarte palasi Babyloniin. Koko kilparata oli melkein tyhjä, kun Zadig vihdoin heräsi; hän etsi aseitaan, mutta löysi vain tuon vihreän sotisovan. Hänen täytyi pukeutua siihen, kun hänellä ei ollut mitään muitakaan vaatteita. Hämällään ja harmistuneena hän vihaisesti heitti sen ylleen ja poistui tässä asussa.

Kaikki ne, jotka vielä olivat amfiteatterissa ja kilparadalla, ottivat hänet ivanaurulla vastaan. Hänet ympäröitiin joka taholta, häntä naurettiin vasten naamaa. Milloinkaan ei kukaan ole kokenut nöyryyttävämpiä loukkauksia. Jo loppui häneltäkin kärsivällisyys; hän ajoi miekan iskuilla hajalleen tuon roskaväen, joka uskalsi häväistä häntä; mutta hän ei ollut selvillä siitä, mitä hänen tuli tehdä. Hän ei voinut tavata kuningatarta eikä vaatia takaisin hänen lähettämänsä valkoista sotisopaa, ettei vain mitenkään saattaisi häntä väärään valoon. Siten hän samalla oli sekä syvän tuskan vallassa että täynnä raivoa ja rauhattomuutta.

Hän kuljeskeli pitkin Eufraatin rantaa varmana siitä, että hänen onnentähtensä oli määrännyt hänet auttamattomasti onnettomuuteen, ja kävi ajatuksissaan läpi kaikki vastoinkäymisensä tuon naisen jutusta alkaen, joka kammosi silmäpuolia, aina sotisopansa kadottamiseen saakka.

"Se johtuu siitä", sanoi hän, "että heräsin liian myöhään. Jollen olisi maannut liian kauan, olisin nyt Babylonin kuningas ja Astarte olisi omani. Tiedot, hyveet ja urhoollisuus ovat olleet minulle yksinomaan onnettomuudeksi."

Hän alkoi jo napista kaitselmusta vastaan ja tunki kiusausta uskoa, että julma sallimus vallitsi kaikkea, sortaen hyviä ja suosien vihreitä ritareja. Enemmän vielä pahoitti häntä se, että hänellä oli yllään tuo vihreä sotisopa, joka oli tuottanut hänelle niin paljon ivanauria. Hän möikin sen erälle kohtaamallensa kauppiaille halvasta hinnasta ja sai tältä sijaan takin ja korkean lakin. Tässä asussa hän vaelsi pitkin Eufraatin rantaa, täynnä epätoivoa ja syyttäen sydämessään kaitselmusta, joka alati vainosi häntä.

XX Erakko

Matkallaan hän kohtasi vanhan erakon, jonka valkea ja kunnianarvoisa parta ulottui vyötäisille asti. Kädessä hänellä oli kirja, jota hän tarkkaavasti luki. Zadig pysähtyi ja kumarsi hänelle syvään. Erakko tervehti häntä niin ylevin ja lempein elein, että Zadigia halutti keskustella hänen kanssaan. Hän kysyi häneltä, mitä kirjaa hän luki.

"Kohtalon kirjaa",^[40] sanoi erakko. "Tahdotko tutustua siihen?"

Hän antoi kirjan Zadigin käsiin, mutta vaikka tämä taisikin useita kieliä, ei hän voinut saada siitä selville yhtään ainoaa kirjainta.

"Sinä näytät kovin huolestuneelta", sanoi hänelle tuo hyvä vanhus.

"Ah, onpa minulla siihen tarpeeksi syytä", virkkoi Zadig.

"Jos sallit minun seurata mukanasini", sanoi vanhus, "niin kenties voin olla sinulle hyödyksi. Olen jo ennenkin vuodattanut lohdutuksen tunteita onnettomien sieluun."

Zadig tunki syvää kunnioitusta erakon kasvojen ilmettä, partaa ja kirjaa kohtaan. Keskustelun jatkuessa hän huomasi, että erakolla oli kaikesta tavattoman syvällinen tieto ja selvyys. Hän puhui sallimuksesta, oikeudesta, siveellisyydestä, korkeimmasta hyvästä, inhimillisestä heikkoudesta, hyveistä ja paheista niin elävällä ja sattuvalla kaunopuheisuudella, että Zadig tunki vastustamattoman tenhon kahlehtivan itseänsä häneen. Hän rukoili hartaasti erakkoa pysymään hänen seurassaan, kunnes ennättäisivät palata Babyloniin.

"Pyydän sinulta samaa suosionosotusta", sanoi vanhus hänelle. "Vanno minulle Ormuzdin nimessä, ettet eroa minusta muutamaan päivään, mitä hyvänsä minä teenkin."

Zadig vannoi, ja he vaelsivat yhdessä edelleen.

Iltasella molemmat matkamiehet saapuivat erään komean linnan luo. Erakko pyysi vieraanvaraisuutta itselleen ja nuorelle seuralaiselleen. Ovenvartija, jota olisi voinut luulla suureksi herraksi, vei heidät halveksuvan armollisesti sisälle. Heidät esitettiin korkea-arvoiselle palvelijalle, joka näytteli heille isännän loistavat huoneet. Heidät sijoitettiin hänen pöytänsä alipäähän, linnanherran suvaitsematta luoda heihin silmäystä; kuitenkin heitä palveltiin kuten muitakin herkullisesti ja ylellisesti, vieläpä lopuksi ojennettiin heille pesuvettä kultaisessa, smaragdeilla ja rubiineilla koristellussa maljassa. Sitten heidät vietiin nukkumaan kauniiseen huoneeseen, ja seuraavana aamuna palvelija toi kummallekin heistä kultarahan, jonka jälkeen he saivat mennä.

"Linnan isäntä näyttää olevan ylevämielinen, joskin hieman ylpeä mies", sanoi Zadig tiellä. "Hän harjoittaa vieraanvaraisuutta jalolla tavalla."

Näin sanoessaan hän huomasi, että erakon vyöstä riippuva perin laaja taskun tapainen näytti kovin pingottuneelta ja pullistuneelta, ja hän näkikin siellä tuon jalokivillä koristellun kultamaljan, jonka erakko oli varastanut. Aluksi hän ei rohjennut mainita siitä mitään, mutta oli kuitenkin peräti ällistynyt.

Keskipäivällä erakko pysähtyi erään sangen pienen talon ovelle, jossa asui muudan rikas saituri. Hän pyysi vieraanvaraisuutta muutamiksi tunneiksi. Vanha, huonosti puettu palvelija otti hänet vastaan ynsein ilmein ja vei erakon ja Zadigin talliin, jossa heille tarjottiin muutamia mädäntyneitä oliiveja, huonoa leipää ja pahentunutta olutta. Erakko joi ja söi yhtä tyytyväisin ilmein kuin edellisenäkin päivänä. Sitten hän kääntyi tuon vanhan palvelijan puoleen, joka piti heitä silmällä nähdäkseen, varastaisivatko he jotakin; hän antoi hänelle nuo kaksi kultarahaa, jotka oli aamusella saanut, ja kiitti häntä hänen avuliaisuudestaan.

"Pyydän sinua", lisäsi hän, "esittämään minut herrallesi."

Ällistyneenä johti palvelija molemmat sisään. "Jalo herra", sanoi erakko, "kaikesta siitä hyvyydestä, jota olet meille osoittanut, voin ainoastaan lausua nöyrimmät kiitokseni. Suvaitse kuitenkin ottaa vastaan tämä kultamalja heikkona kiitollisuuteni ilmaisuna."

Saituri oli vähällä kaatua selälleen. Erakko ei suonut hänelle aikaa tointua hämmästyksestään, vaan poistui mahdollisimman nopeasti nuoren matkatoverinsa kanssa.

"Arvoisa isä", sanoi Zadig, "mitä tämä kaikki oikeastaan merkitsee? Te ette näy missään suhteessa olevan muiden ihmisten kaltainen. Te varastatte jalokivillä koristetun kultamaljan siltä herralta, joka otti teidät loistavasti vastaan, ja annatte sen saiturille, joka kohtelee teitä arvottomasti."

"Poikani", vastasi vanhus, "tuo komea herra, joka kestittää vieraita pelkämästä turhamaisuudesta, jotta he ihailisivat hänen rikkauksiaan, tulee varmasti viisaammaksi; saituri taas oppii

harjoittamaan vieraanvaraisuutta. Älä hämmästy mistään, vaan seuraa minua."

Zadig ei vielä ollut selvillä siitä, oliko hän tekemisissä kaikista ihmisistä hulluimman vai viisaimman kanssa; mutta erakko puhui sellaisella ylemmyydellä, että Zadig, jota muutoinkin sitoi valansa, ei voinut pidettyä seuraamasta häntä.

Iltasella he saapuivat erääseen sievästi rakennettuun, joskin yksinkertaiseen taloon, jossa mikään ei osoittanut enemmän tuhlausta kuin saituruuttakaan. Sen isäntänä oli maailmasta pois vetäytynyt filosofi, joka rauhassaan harrasti vain viisautta ja hyvettä eikä kuitenkaan tuntenut ikävystymistä. Häntä oli haluttanut rakentaa itselleen tämä tyyssija, jossa hän otti vieraita vastaan hienosti ja kohteliaasti, mutta ilman mitään kerskailua. Hän tuli itse matkamiehiä vastaan ja vei heidät ensiksi mukavaan huoneeseen levähtämään. Vähän ajan kuluttua hän tuli kutsumaan heidät maukkaalle ja hyvin laitetulle aterialle, jonka aikana hän hienotunteisesti lausui mielipiteensä Babylonin äskeisistä vallankumouksista. Hän näytti vilpittömästi kiintyneen kuningattareen ja toivoi, että Zadig olisi esiintynyt kilparadalla kruunua tavoittelemassa.

"Mutta ihmiset eivät ansaitsekaan Zadigin kaltaista kuningasta", lisäsi hän.

Zadig punastui ja tunsi tuskiansa kasvavan kaksinkertaisiksi. Keskustelussa oltiin yksimielisiä siitä, että maailmassa eivät asiat aina käy viisainten mielen mukaan. Erakko väitti kumminkin, ettei tunneta kaitselmuksen teitä ja että ihmiset tekevät väärin tuomitessaan kokonaisuutta, josta he näkevät vain pienimmän osan.

Puheltiin intohimoista.

"Ah, kuinka tuhoisia ne ovat!" sanoi Zadig.

"Ne ovat tuulia, jotka pullistavat laivan purjeita", vastasi erakko. "Ne upottavat sen joskus, mutta ilman niitä se ei voisi purjehtia. Sappi tekee kiukkuseksi ja sairaaksi, mutta ilman sappea ei ihminen voisi elää. Kaikki täällä alhaalla on vaarallista, mutta kaikki on samalla tarpeellista."

Puheltiin mielihyvystä, ja erakko todisteli, että se on jumalallinen lahja.

"Sillä", sanoi hän, "ihminen ei voi itselleen antaa enemmän tunteita kuin ajatuksiakaan; hän ottaa vastaan kaikki; tuska ja riemu tulevat hänelle muualta, kuten koko hänen olemuksensa."

Zadig ihmetteli, kuinka mies, joka oli menetellyt niin omituisesti, voi puhella niin järkevästi. Vihdoin isäntä, tuon yhtä opettavaisen kuin miellyttävän keskustelun perästä, vei molemmat vieraansa heidän huoneeseensa, kiittäen samalla taivasta siitä, että se oli lähettänyt hänen luokseen kaksi niin viisasta ja jaloa ihmistä. Hän tarjosi heille rahaa niin luontevalla ja hienolla tavalla, ettei se mitenkään voinut loukata. Erakko kieltäytyi ja sanoi, että heidän täytyi jättää hyvästit, koska he aikovat jatkaa matkaansa Babyloniin ennen päivän koittoa. Ero oli sydämellinen; varsinkin Zadig tunsi syvää kunnioitusta ja kiintymystä niin rakastettavaa miestä kohtaan.

Kun erakko ja hän olivat jääneet kahden huoneeseensa, puhelivat he vielä kauan ylistävästi isännästään. Päivän koittaessa vanhus herätti toverinsa sanoen:

"On aika lähteä; mutta tahdon sitä ennen, kaikkien vielä nukkuessa, jättää tälle miehelle todistuksen kunnioituksestani ja myötätunnostani."

Näin sanoen hän otti tulisoihdun ja pisti talon palamaan. Kauhistuneena alkoi Zadig huutaa ja tahtoi estää häntä niin hirveästä teosta. Mutta ylikuonnollisin voimin veti erakko hänet mukaansa. Talo oli syttynyt tuleen, ja erakko, joka oli toverinsa kera ehtinyt jo verrattain kauaksi, katseli sen palamista vallan rauhallisesti.

"Jumalan kiitos!" hän sanoi. "Kohta on rakkaan isäntämme talo tuhkana perustuksesta harjahirteen saakka. Onnellinen mies hän on!"

Nämä sanat kuullessaan Zadigin olisi tehnyt mieli yht'aikaa räjähtää nauramaan, lausua herjaavia sanoja tuolle arvoisalle isälle, pieksää häntä ja paeta tiehensä. Kuitenkaan hän ei tehnyt mitään kaikesta tästä, vaan vastoin tahtoaankin, erakon ylivoimaisen mahdin edelleen kahlehtimana, seurasi tätä viimeiseen majapaikkaan.

Sen emäntänä oli eräs hyväsydäminen ja siveä leskivaimo, jolla oli luonaan nelitoista-vuotias, sangen miellyttävä veljenpoika, hänen ainoa toivonsa. Hän kestitsi vieraitaan niin hyvin kuin suinkin voi. Seuraavana aamuna hän käski veljenpoikansa saattamaan matkamiehiä eräälle sillalle saakka, joka, äskettäin särkyneenä, oli vaarallinen kulkea. Nuorukainen kiiruhti toimeliaana heidän edellään. Heidän saavuttuaan sillalle lausui erakko pojalle:

"Tule lähemmäksi, jotta voisin osoittaa kiitollisuuttani tädillesi."

Näin sanoen hän tarttui poikaa hiuksiin ja työnsi hänet jokeen. Poika syöksyi alas, näyttäytyi hetkisen veden pinnalla ja katosi sitten virran pyörteisiin.

"Voi sinua, hirviö, voi sinua, kauhistuttava konna!" huudahti Zadig.

"Sinä lupasit minulle enemmän kärsivällisyyttä", keskeytti erakko. "Tiedä siis, että sen talon raunioiden alta, jonka kaitselmus muutti tuhkaläjäksi, sen omistaja on löytänyt suunnattoman aarteon. Tiedä myös, että tuo poika, jonka kaitselmus on hukuttanut, olisi vuoden perästä murhannut tätinsä ja kahden vuoden perästä sinut."

"Kuka on sinulle sen sanonut, raakalainen?" huudahti Zadig. "Ja vaikkapa olisitkin lukenut kohtalonkirjastasi niin tapahtuvan, niin onko sinulle luvallista hukuttaa lapsi, joka ei sinulle ole tehnyt mitään pahaa?"

Vielä näin puhuessaan babylonilainen huomasi, ettei vanhuksella enää ollutkaan partaa, vaan että

hänen kasvonsa olivat aivan nuortuneet. Hänen erakkopukunsa katosi pois; neljä kaunista siipeä peitti hänen majesteettillisen, valoa säteilevän ruumiinsa.

"Oi taivaan lähettiläs, jumalallinen enkeli!" huudahti Zadig heittäytyen maahan. "Oletko siis astunut alas empyreumista,^[41] opettamaan heikolle kuolevaiselle, kuinka hänen on alistuttava taivaan ikuisiin määräyksiin?"

"Ihmiset", virkkoi enkeli Jesrad, "tuomitsevat kaikkea, tietämättä mitään. Sinä sentään olit kaikista ihmisistä se, joka ansaitsit enimmin valaistusta."

Zadig pyysi häneltä lupaa puhua, sanoen:

"Minä epäilen omaa itseäni, mutta rohkenenko pyytää sinua valaisemaan erästä epäilystäni? Eikö olisi ollut parempi parantaa tämä lapsi, tehdä hänestä kunnollinen ihminen, kuin hukuttaa hänet?"

Jesrad vastasi:

"Jos hänestä olisi tullut kelpo mies ja jos hän olisi saanut elää, niin olisi hänen kohtalonsa ollut, sekä hänen itsensä että sen naisen, jonka hän olisi nainut, ynnä sen pojan, jonka tämä olisi hänelle synnyttänyt, joutua salamurhan uhriksi."

"Mutta miksi?" sanoi Zadig. "Onko sitten välttämätöntä, että ollenkaan on rikoksia ja onnettomuutta ja että onnettomuudet kohtaavat juuri hyviä ihmisiä?"

"Ilkiöt", sanoi Jesrad, "ovat aina onnettomia. He ovat koettelemukseksi niille muutamille oikeamielisille, jotka elävät hajallaan maan päällä, eikä ole olemassa mitään pahaa, josta ei syntyisi jotakin hyvää."

"Mutta", sanoi Zadig, "jos olisikin olemassa ainoastaan hyvää eikä ollenkaan pahaa?"

"Silloin", vastasi Jesrad, "tämä maa olisi aivan toinen; tapausten sarja olisi viisauden toisin järjestämä, mutta tämä järjestys, joka silloin olisi täydellinen, ei voi esiintyä muualla kuin Korkeimman Olennon ikuisilla asuinsijoilla, joita paha ei voi lähestyä. Hän on luonut miljoonittain maailmoja, joista yksikään ei ole toisensa kaltainen. Tämä suunnaton erilaisuus on hänen suunnattoman valtansa tunnusmerkki. Ei ole olemassa kahta puunlehteä maan päällä eikä kahta palloa taivaan äärettömissä avaruuksissa, jotka olisivat samankaltaisia; ja kaikella sillä, mitä näet tällä pienellä atomilla, jolla olet syntynyt, täytyy olla määrätty paikkansa ja aikansa hänen muuttumattomien lakiansa mukaisesti, joka itseensä sisältää kaiken. Ihmiset ajattelevat, että se lapsi, joka äsken hukkuu, putosi sattumalta veteen, ja että samanlainen sattuma poltti tuon talon poroksi; mutta ei ole olemassa mitään sattumaa. Kaikki on joko koettelemusta tai rangaistusta tai palkintoa tai huolenpitoa. Muisteleppa tuota kalastajaa, joka luuli olevansa maailman onnettomin ihminen. Ormuzd lähetti sinut muuttamaan hänen kohtaloaan. Heikko kuolevainen, lakkaa väittelemästä sitä vastaan, jota sinun tulee nöyrästi kunnioittaa!"

"Mutta", virkkoi Zadig...

Hänen sanoessaan "mutta" enkeli jo suuntasi lentonsa kymmenettä taivaanpiiriä kohti. Zadig rukoili polvillaan kaitsemusta ja alistui sen valtaan. Ilmojen korkeudesta huusi enkeli hänelle: "Mene Babyloniin!"

XXI Arvoitukset

Aivan poissa suunniltaan ja ikäänkuin ukkonen olisi iskenyt hänen viereensä Zadig umpimähkään jatkoi matkaansa. Hän saapui Babyloniin samana päivänä, jolloin ne, jotka olivat taistelleet kilparadalla, jo olivat kokoontuneet palatsin suureen eteiseen selvittämään ylimaagin heille asettamia arvoituksia ja vastaamaan hänen kysymyksiinsä. Kaikki ritarit, paitsi vihreä-asuinen, olivat saapuneet.

Zadigin näyttäytyessä kaupungin kaduilla alkoi kansa heti kokoontua hänen ympärilleen. Kaikkien silmät tahtoivat kyllästymättä nähdä häntä, kaikkien suut häntä siunata, kaikkien sydämet toivoa häntä hallitsijaksi. Kateellinen näki hänen kulkevan ohi ja kääntyi kauhistuneena pois päin. Kansa kantoi hänet kokouspaikkaan saakka.

Kuningatar, jolle hänen tulonsa ilmoitettiin, joutui ankaran pelon ja hartaan toivon ristiriitaan. Levottomuus kalvoi hänen mieltänsä. Hän ei voinut ymmärtää, miksi Zadig oli aseeton ja miksi Itobad kantoi valkoista sotisopaa. Sekava sorina nousi Zadigin ilmestyessä; oltiin hämmästyneitä ja ihastuneita, kun nähtiin hänet jälleen. Mutta pääsy kokoukseen oli myönnetty vain niille ritareille, jotka olivat taistelleet.

"Olen taistellut kuten muutkin", sanoi Zadig, "mutta toinen kantaa täällä minun varuksiani. Ja odottaessani kunniaa saada todistaa sen, pyydän lupaa päästä selvittämään arvoituksia."

Asiasta äänestettiin, ja hänen rehellisyytensä maine oli vieläkin niin juurtunut kaikkien mieleen, ettei luvan antaminen aiheuttanut mitään epäröintiä.

Ylimaagi esitti nyt seuraavan kysymyksen: "Mikä on maailman kaikista asioista pisin ja lyhyin, nopein ja hitain, helpoin jakaa ja samalla ulottuvaisin, enimmin laiminlyöty ja enimmin kaivattu, jota ilman ei mitään voi tapahtua, joka nielee kaiken pienen ja elävöittää kaiken suuren?"

Itobadin vuoro oli ensinnä puhua. Hän vastasi, ettei hänenlaisensa mies ymmärtänyt arvoituksia

ja että hänelle oli kylliksi, kun oli voittanut vankoin peitsenpistoin. Muutamat sanoivat arvoituksen merkitsevän onnea, toiset valoa. Zadig yksin sanoi sen merkitsevän aikaa.

"Mikään ei ole pitempi", lisäsi hän, "sillä aika on ikuisuuden mitta; mikään ei ole lyhyempi, sillä sitä puuttuu meiltä kaikissa aikomuksissamme. Mikään ei ole pitkälisempi odottavalle; mikään ei ole nopeampi nauttijalle. Se ulottuu äärettömiin saakka suudessa; se jakautuu äärettömiin saakka pienessä. Kaikki ihmiset laiminlyövät sen; kaikki surevat sen kadottamista. Mitään ei tapahdu ilman sitä. Se painaa unhotukseen kaiken sen mikä on arvotonta jälkimaaailmalle, ja se tekee suuret asiat kuolemattomiksi."

Kokous hyväksyi Zadigin selityksen.

Toinen kysymys kuului: "Mikä on se asia, joka saadaan, siitä kiittämättä; josta nautitaan, tietämättä kuinka; joka annetaan toisille, tietämättä miten se tapahtuu; ja joka kadotetaan, sitä huomaamatta?"

Jokainen sanoi mitä osasi; ainoastaan Zadig arvasi, että se oli elämä.

Yhtä helposti hän selvitti kaikki muutkin arvoitukset. Itobad tosin väitti joka kerta, ettei mikään ollut helpompaa ja että hän olisi suoriutunut niistä aivan yhtä hyvin, jos olisi viitsinyt vaivata itseään. Esitettiin kysymyksiä, jotka koskivat oikeutta, korkeinta hyvää, hallitsemisen taitoa, ja Zadigin vastaukset katsottiin kaikista perusteellisimmiksi.

"On suuri vahinko", sanottiin, "että niin etevä henki sijaitsee niin huonossa ritarissa."

"Korkea-arvoiset herrat", sanoi Zadig, "minulla oli kunnia voittaa myös kilpataistelussa; juuri minulle kuuluu valkoinen sotisopa. Herra Itobad vei sen minulta nukkuessani. Hän nähtävästi luuli, että se sopii hänelle paremmin kuin vihreä. Olen valmis todistamaan nyt hänelle teidän nähden tässä puvussa ja tällä miekalla koko tuota kaunista valkoista asua vastaan, jonka hän on minulta ryöstänyt, että juuri minulla on ollut kunnia voittaa uljas Otam-prinssi."

Itobad hyväksyi taisteluhaasteen mitä suurimmalla itseluottamuksella. Ollen kypäröity, haarniskoitu ja suojustettu hän ei vähääkään epäillyt helposti suoriutuvansa tuosta yömyssyyn ja yönuttuun puetusta vastustajasta. Zadig veti miekkansa tervehtien sillä kuningatar, joka katseli häntä ilon ja pelon vallassa. Itobad veti myös omansa tervehtimättä ketään; hän lähestyi Zadigia kuin mies, jolla ei ole mitään pelättävää; hän oli valmis halkaisemaan häneltä pään. Zadig väisti iskun tavaten oman miekkansa tyvellä vastustajan miekan kärkeen siten että Itobadin miekka katkesi. Nyt Zadig tarttui kiinni vihollisensa ruhoon, kaatoi hänet maahan ja asetti miekkansa kärjen hänen kurkullensa sanoen:

"Luovuta varuksesi tai tapan sinut!"

Itobad, jälleen ällistyksissään siitä, että kova onni kolhi hänen kaltaistansa miestä, ei vastustellut, ja niinpä Zadig rauhallisesti riisui häneltä komean kypärän, loistavan haarniskan, kauniit käsivarsisuojaukset ja välkkyvät säärivarukset, pukeutui itse niihin ja kiiruhti tässä asussa polvistumaan Astarten jalkoihin.

Kador todisti helposti, että asu kuului Zadigille. Hänet tunnustettiin yksimielisesti kuninkaaksi, varsinkin Astarten puolelta, joka nyt, niin monien vastoinkäymisten jälkeen, sai nauttia riemua, nähdä kuinka hänen rakastettunsa koko maailman silmissä oli arvokas olemaan hänen puolisonsa.

Itobad vetäytyi taloonsa, antaen puhutella itseään "armolliseksi herraksi."

Zadig tuli kuninkaaksi ja oli onnellinen. Hänen mielessään väikkyivät edelleen enkeli Jesradin sanat. Vieläpä hän muisteli hiekkajyvistäkin, joka muuttui timantiksi. Hän ja kuningatar kunnioittivat kaitselmusta.

Zadig salli kauniin ja oikullisen Missufin juosta tiehensä. Rosvopäällikkö Arbogadin hän kutsutti luoksensa ja antoi hänelle kunniakkaan toimen sotajoukossa, luvaten korottaa hänet aivan ensimmäisille arvosijoille, jos hän käyttäytyisi kunnon sotilaan tavoin, mutta hirtättää hänet, jos hän jälleen ryhtyisi rosvon ammattiin.

Setok kutsuttiin kauniin Almonansa kanssa Arabiasta Babylonin kaupan johtajaksi. Kador sai osakseen virka-arvoja ja rakkautta palvelustensa mukaan. Hän oli kuninkaan ystävä, ja Zadig olikin silloin ainoa hallitsija maailmassa, jolla oli ystävä. Pikku mykkää ei myöskään unohdettu; kalastaja sai kauniin talon; Orkan tuomittiin maksamaan hänelle suuri rahasumma ja antamaan hänen vaimonsa takaisin. Mutta kalastaja oli viisastunut ja otti vain rahat.

Kaunis Semira oli aivan lohduton sen vuoksi, että oli luullut Zadigin tulevan silmäpuoleksi, ja Azora suri lakkaamatta sitä, että oli tahtonut leikata häneltä nenän. Zadig lievensi hänen tuskiansa lahjoilla. — Kateellinen kuoli raivosta ja häpeästä.

Valtakunta nautti rauhaa, kunniaa ja yltäkylläisyyttä. Se oli maailman ihaninta aikaa. Oikeus ja rakkaus hallitsivat kaikkialla. Kaikki ylistivät Zadigia, ja Zadig ylisti taivasta.

VIITTESELITYKSET:

[1] Tämä pila oli 1748-vuoden Zadig-painoksessa.

[2] Sulttaanitar Sheraa tarkoittaa luultavasti Voltairen hyvää ystävätärtä, markiisitar Emilie du Chateletia, jolle Voltaire tavallisesti omisti teoksiansa.

- [3] Hedshran vuosi 837 on kristillisessä ajanlaskussa vuosi 1459.
- [4] Dervish, muhamettilainen munkki.
- [5] Ulugh-Bek, Timur Lenkin jälkeläinen, oli tunnettu oppineisuudestaan, varsinkin matematiikan ja tähtitieteen alalla; kuoli 1449.
- [6] Aleksanteri Suuri, jonka luo vanhain kertomusten mukaan saapui amatsoonien kuningatar Thalestris, muka synnyttääkseen hänelle tarpeeksi arvokkaan perillisen.
- [7] Kuningas Salomo, jonka luo saapui Arabiasta rikkaan Saban kuningatar (I. Kuningasten kirja, 10. luku; 2. Aikakirja, 9. luku). Salomo on Suleimanin nimellä sangen tunnettu itämaiden tarinoissa, jopa niiden päähenkilöitä.
- [8] Zoroaster eli Zarathustra, tarunomainen uskonnonperustaja Persiassa, noin 600 vuotta ennen Kristusta. Hänen oppinsa on koottu "Zend-Avesta" nimiseen kirjaan. Zoroasterin uskolaisia nimitetään usein "parseiksi." Heitä on vieläkin Etu-Intiassa.
- [9] Persialaiset papit, tietäjät.
- [10] Siihen aikaan eli Babylonissa Arnou-niminen mies (Arnou oli todellisuudessa eräs Voltairen aikuinen pariisilainen apteekkari, jota valistusfilosofi tahtoi letkauttaa (Suom.)), joka sanomalehdissä kehuskeli parantavansa ja estävänsä kaikki halvauskohtaukset kaulaan ripustetun pussin avulla. — *Voltairen huomautus*.
- [11] Viittaus Swiftin "Gulliverin matkoihin", joiden III osassa eräät "Laputa-maan" oppineet vaivaavat päätänsä moisilla asioilla.
- [12] Desterham, oppineiden ylirmaagien neuvosto. Viittaus Pariisin oikeusparlamentin ja Sorbonne-yliopiston tuomioihin. — Solmupiiska ja Siperia on taas viittaus Venäjän oloihin.
- [13] Ormuzd eli Ahuramazda, valon ja hyvän jumala, korkein jumala Zoroasterin opissa.
- [14] "Kuningasten kuningas", Persian kuninkaan arvonimi.
- [15] Tämä huomiokyvyn todistus näkyy olevan mukailtu "1001 yön" tarinoista.
- [16] Viittanee erääseen Mooseksen ruokasäädösten kieltoon (*Leviticus*-kirja, XI).
- [17] Väännös nimestä Boyer, jonka kantaja, eräs theatiinimunkki ja ylhäisön rippi-isä, oli intohimoinen Voltairen vihemies, lahjaton ja kyvytön, mutta kaikenlaisia takateitä ja vehkeilyjä hyväkseen käyttäen kohonnut piispaksi, perintöruhtinaan opettajaksi ja vihdoin ministeriksi.
- [18] Viittaus Mooseksen lakisäädöksiin.
- [19] Viittaus Vergiliuksen *Aeneidiin*, III, 225 ja seur. Harpyijat olivat inhoittavia tarulintuja.
- [20] Ministeristä, hallitusneuvosto itämailla.
- [21] Ministeri.
- [22] Voltaire tekee tässä pilaa saksalaisen Leibnizin filosofiasta, jossa monadi-oppi ja prestabilinen harmonia (edeltäpäin määrätty sopusointu) ovat pääasioita.
- [23] Sadder-kirja ("sadan portin" kirja), ote Zoroasterin pyhistä kirjoista, laadittu uuspersian kielellä 15. vuosisadalla parsien tarpeeksi. Sisältää uskonnonsäätöjä ja elämänohjeita.
- [24] Zoroasterin uskonnon pääjumalia, auringon henki, luonnon suojelija, sodan jumala.
- [25] Viittaus psalmiin 114, 4.
- [26] Viittaus erinäisiin raamatunkohtiin.
- [27] Voltaire tässä nähtävästi ivaa joutavia uskonnollisia riitaisuuksia, kenties oman aikansa jansenistien ja molinistien kiistaa armosta, saaden vaikutuksia Swiftin satiirista.
- [28] Eteläisen taivaan suurimpia tähtiä, Argo-laivan tähtikuviossa. Samanniminen kaupunki muinaisessa Egyptissä, lähellä Aleksandriaa.
- [29] Leskivaimojen polttaminen, joka ei oikeastaan ole ollut pakollinen, on Intiassa ollut tapana sangen myöhäisiin aikoihin saakka. Lienee nykyään jo miltei kokonaan häviämässä.
- [30] Muinaiset egyptiläiset lienevät käyttäneet sukulaistensa muumioita rahalainojensa pantteina. Siitä mainitsevat sekä Lukianos että Herodotos.
- [31] Viittaus muinais-intialaiseen sielunvaellusoppiin.
- [32] Muinaisten egyptiläisten pääjumaluuksia oli musta Apis-härkä.
- [33] Intiassa vallitsevan Brahma-uskonnon pääjumala, luoja, taiteiden ja tieteiden keksijä, maailmansielu.
- [34] Kala-jumala kuului muinaisten kaldealaisten vanhimpiin jumaliin; oli muka heidän sivistyksensä perustaja,
- [35] Kiinalaisia sanoja, joista Li uskonnollisessa suhteessa merkitsee alkuvaloa, alkujärkeä, maailmanhenkeä, Tien taas taivasta. Molemmat samalla merkitsevät korkeinta jumaluutta.
- [36] Viittaus Salomon Korkeaan Veisuun, VII, 4.
- [37] Eräs toisen suuruusluokan tähtiä Pegasus-sikermässä; samoin eräs kolmannen suuruusluokan tähtiä Vesimiehen sikermässä. — Arabialaiset laskevat yön tunnit erinäisten tähtien nousun mukaan.
- [38] Algenib-tähtiä on samoin kuin Sheat-tähtiäkin kaksi, toinen Pegasus-, toinen Perseus-sikermässä. Tässä tarkoitettaneen Pegasus-sikermän tähteä.
- [39] Ceylonin saaren keskiaikainen nimi arabialaisissa ja persialaisissa saduissa.
- [40] Islamin opissa usein mainittu Allahin järkkymättömien päätösten kirja, jonka Allah oli

luonut kaikkein ensimmäiseksi, jo ennen taivasta ja maata.

[41] Emyreum, "tulitaivas", ylin taivas, valon koti, paratiisi.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK SALLIMUS: ITÄMAINEN KERTOMUS ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or

group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.